

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Dálného východu

Bakalářská práce

Postava rikši ve vybraných dílech čínské literatury
první poloviny 20. století

Rickshaw in Selected Works of Chinese Literature
of the First Half of the 20th-Century

Adriana Dvořáková

Vedoucí práce: Mgr. Dušan Andrš, Ph.D.

2014

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat panu Mgr. Dušanu Andršovi, Ph.D. za odborné vedení práce, cenné rady a připomínky.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V

dne

podpis

Anotace:

Tato bakalářská práce si klade za cíl syntetizovat literární obraz postavy rikši v čínské moderní literatuře první poloviny 20. století. Pozornost je zaměřena na významotvornou roli a symboliku rikšů jakožto literárních postav, zvláštní důraz je kladen na vzájemný vztah postav rikšů a vzdělců.

Annotation:

This thesis attempts at determining the overall picture of rickshaw puller as a literary character in modern Chinese literature of the first half of the twentieth century. The focus is set on the connotations rickshaws bear in the narrative, as well as on their symbolism. Special attention is paid to the mutual relation between the literary characters of rickshaws and intellectuals.

Klíčová slova:

rikša

moderní čínská literatura

literární postava

Lao She

Shi Tuo

Lu Xun

Yu Dafu

Key words:

rickshaw puller

modern Chinese literature

literary character

Lao She

Shi Tuo

Lu Xun

Yu Dafu

Poznámka:

V této práci jsou užívány zjednodušené znaky, v ukázkách z jednotlivých děl je nicméně ponecháno znění tak, jak je uvedeno v použitém primárním zdroji. Formou transkripce je pinyin, pouze výjimečně je tomu jinak, pokud jde o relativně ustálený přepis (např. C.T. Hsia). Jména literárních postav jsou obvykle ponechána v pinyinu, o jejich překlad do češtiny se z důvodu vhodnosti pokouším jen místy (např. Sestřička Liu v Shi Tuově povídce „Polibek“).

Pokud některá literární díla nebyla přeložena do češtiny, nebo pokud postrádají zažitý český název, je pro účely této práce název do češtiny přeložen, na což je v textu zároveň upozorněno.

OBSAH

Seznam zkratk	7
Úvod	8
2. Rikša: povolání a dopravní prostředek	10
2.1 Rikša: definice	10
2.2 Rikša jako novodobý vynález	10
2.3 Rikša získává na popularitě	11
2.4 Rikšové: původ a společenské postavení	12
2.5 Rikšové: práce a odměna	13
2.6 Cestující	15
2.7 Rikšové v Pekingu i jinde	16
3. Literární postava	18
4. Rikša jako zdroj inspirace	20
4.1 Atraktivita postavy rikši	20
4.2 Inspirační zdroje románu <i>Rikša</i>	21
4.3 Jak autora utváří zkušenost: Lao She	23
5. Lao She: <i>Rikša</i>	25
5.1 Seznámení s dílem	25
5.2 Děj jako řetězec katastrof	27
5.3 Morálka a morální úpadek	29
5.4 Roční doba a místo v románu <i>Rikša</i>	34
5.5 Charakterizace postav	36
5.6 Charakterizace rikši jako stroje	37
5.6.1 Rikša jako žena	37
5.6.2 Rikša jako sběratelský kus	38
5.6.3 Rikša jako výrobní prostředek	38
5.6.4 Rikša jako předmět touhy	39
6. Postava rikši v jiných Lao Sheho dílech	41
7. Postava rikši v dílech dalších autorů	45
7.1 Shi Tuo	45
7.1.1 Povídka „Polibek“	45
7.1.2 Místo a čas	46
7.1.3 Možnost volby	47

7.2 Lu Xun	48
7.3 Yu Dafu	50
7.4 Xu Zhimo, Wen Yiduo	51
7.5 Ling Shuhua, Zhang Tianyi	54
8. Postavy rikšů: srovnání	57
8.1 Vztah rikšů a „vzdělců“	57
8.2 Charakteristika rikšů	65
8.3 Sociální vztahy rikšů	69
8.4 Smrt a smrtelnost	71
8.5 Práce a peníze	74
8.6 Víc než jen rikša	77
8.6.1 Rikša jako průvodce	77
8.6.2 Rikša: sluha či pán	78
Závěr	81
Použitá literatura	84
Seznam primárních pramenů	90

Seznam zkratk

SGN: Doleželová-Velingerová, Milena, ed. (1988). *Selective Guide to Chinese Literature 1900-1949. Volume 1: The Novel*. Leiden [etc.]: Brill.

SGSS: Slupski, Zbigniew, ed. (1988). *Selective Guide to Chinese Literature 1900-1949. Volume 2: The Short Story*. Leiden [etc.]: Brill.

Úvod

Předmětem této práce je postava rikši v moderní čínské literatuře první poloviny 20. století. Rikša, který je dodnes svěbytným jevem mnoha asijských měst, řadu čínských spisovatelů inspiroval při vytváření protagonistů jejich literárních děl. Jak bude specifikováno níže,¹ Feuerwerker dokonce hovoří o existenci okrajového podžánru, který je charakteristický prominencí motivů souvisejících s fenoménem rikš a rikšů. Z pohledu historického a sociologického je tento fenomén podrobně zpracován zejména v monografii Davida Stranda *Rickshaw Beijing*.² Literární kritika se však postavou rikši zabývá spíše okrajově, nepříliš frekventované interpretace postavy rikši jsou často rozptýleny v textech, které mají primárně jiný předmět bádání. Důkladněji se postavě rikši věnovali například Slupski (1966), Moran (2003), Jian Xu (2004), Duke (1978) nebo Vohra (1974).

Tato práce si klade za cíl především z obsahového hlediska analyzovat reprezentativní vzorek literárních děl, v nichž vystupuje postava rikši, a následně syntetizovat literární obraz postavy rikši v dobové literatuře. Pozornost zaměřuji na významotvornou funkci postavy rikši a její symboliku, a usiluji o konkretizaci společných rysů a odlišností analyzovaných postav. Práce se pokouší odpovědět na otázku, do jaké míry lze hovořit o typizovaném modelu postavy rikši.

Při konkrétním rozboru děl si především všímám literárního obrazu vertikálního vztahu vzdělců a rikšů, popřípadě vztahu vzdělců a pracujících tříd obecně. Stranou nezůstávají ani vztahy horizontální v rámci společenské vrstvy, k níž rikšové náleží. Dále je diskutována vnější a vnitřní charakteristika postavy rikši, motivace rikši a jeho vztah k práci a penězům, s důrazem na identifikaci určitých společných rysů. Předmětem zkoumání je také symbolika spojená s postavou rikši, jako je symbolika smrti či symbolika rikši jako průvodce. Práce rovněž zaujme stanovisko k „pravdivosti“ postavy rikši, tedy k tomu, nakolik odpovídá literární obraz historické realitě.

Na úvod práce navazuje druhá kapitola, která teoreticky vysvětluje původ rikši jako vynálezu a její roli v městské kultuře, dále se zaměřuje na životní

¹ Viz podkapitola 4.1 Atraktivita postavy rikši.

² Jak vyplývá z názvu, zeměpisně se tato monografie soustředí na Peking. To ale není překážkou, jelikož stěžejní analyzované dílo, román *Rikša*, je situováno právě v Pekingu.

podmínky rikšů jako sociální skupiny. Třetí kapitola definuje pojem literární postavy. Čtvrtá kapitola si klade za cíl objasnit atraktivitu postavy rikši a inspirační mechanismy spisovatelů. Pátá kapitola představuje Lao Sheho román *Rikša*, navazující šestá kapitola se pak věnuje těm Lao Sheho povídkám, ve kterých je protagonistou rikša. Sedmá kapitola podává přehled děl několika dalších autorů (Shi Tuo, Lu Xun, Yu Dafu, Xu Zhimo, Wen Yiduo, Ling Shuhua a Zhang Tianyi), v nichž se objevuje postava rikši. Kapitoly pět až sedm reprezentují převážně popisnou část práce, ve které představuji vybraná literární díla a v nich vystupující postavy rikšů, popřípadě podávám možné interpretace. Komparativní část práce tvoří kapitola osmá, která se s odkazem na předešlé kapitoly pokouší vyvodit obecné závěry o charakteru postav rikši a syntetizovat tak literární obraz postavy rikši.

2. Rikša: povolání a dopravní prostředek

2.1 Rikša: definice

Výraz *rikša* pochází z japonského slova *jinrikisha*, kde *jin* znamená „člověk“, *riki* „síla“ a *sha* „vozidlo“³. Z japonského základu je odvozeno i spisovné označení rikši v čínském jazyce, avšak s čínskou výslovností *renliche* 人力车. (Lu 68)

Jak již původ slova napovídá, rikša je malý, dvoukolový, k přepravě jednoho pasažéra⁴ určený dopravní prostředek, který k pohonu využívá „lidské síly“ od pasažéra odlišné osoby. Většinu těchto vozidel též vizuálně charakterizovala skládací střecha k ochraně cestujících před deštěm. (Cybriwsky 192-193)

Rikša představuje spojení nového a starého, manuální práce a mechanizace, čínského a cizího elementu. Jde o příklad změn zapříčiněných technickým pokrokem. Rikša reprezentuje městskou pracující chudinu a sociální rozdíly mezi obyvateli měst. Rikša se rovněž stala symbolem republiky, přestože k jejímu importu do Číny došlo už za dynastie Qing 清.⁵ (Strand xiii-xiv, 20, 28)

2.2 Rikša jako novodobý vynález

Rikša byla vynalezena v Japonsku⁶ na konci šedesátých let 19. století, zřejmě jako dopravní prostředek pro zmrzačené a rekonvalescenty. (Strand 23) Přesněji se vynález datuje do roku 1869, kdy se tři Japonci měli v Tokiu inspirovat koňskými povozy importovanými ze západu. (Cybriwsky 193) Jiná verze uvádí tři možné vynálezce: prvním je americký misionář Jonothan Gable, druhým jistý Akiha Daisuki

3 Anglický jazyk zná vícero variant tohoto slova, a sice *rickshaw*, *jinriksha*, *ricksha*, *jinricksha*, *jinrikisha*. Oproti češtině je zde tedy patrnější odvození z původního japonského výrazu.

Na počátku minulého století se „*jin*“ vytrácí a varianty jako *rickshaw* převládají. (Warren 14)

4 Původně rikša sloužila k přepravě dvou pasažérů, avšak po roce 1887 začíná převládat jednomístná verze. (Cybriwsky 193)

5 Tomu odpovídá, že postava rikši se vyskytuje i v pozdně qingské beletrii. Jako příklad lze uvést román *Osudy šanghajských kurtizán* 海上花列传 (český překlad pouze pro účely této práce, anglický překlad *The Sing-song Girls of Shanghai*) z roku 1892, jehož autorem je Han Bangqing 韩邦庆 (1856-1894). Hlavní postava mladíka je zlákaná šanghajskými veřejnými domy, později se snaží vydělat na živobytí jako rikša. Postava rikši je zde podána spíše povrchně, zvláště v porovnání s realisticky vykreslenými postavami prostitutek. (Zimmer 705-707)

6 Tessa Morris-Suzuki srovnává význam vynálezu rikši pro městskou dopravu k významu vlaku pro dopravu meziměstskou. S pohledu Japonska je rovněž zajímavé, že rikša byla prvním dopravním prostředkem exportovaným ze země. (Morris-Suzuki 97-98)

a v poslední řadě mělo jít o někdejšího samuraje Yousouke Tzumiho. (Warren 19)

V počátcích připomínala rikša nosítka,⁷ podivně usazená na nápravě s příliš velkými koly. Technická vylepšení jako pružiny, kuličková ložiska a gumové pneumatiky, přispěla ke vzniku nového, lehčího a efektivnějšího stroje. Tak se rikša na konci 19. století a na začátku 20. století rychle rozšířila do Číny, Koreje, jihovýchodní Asie a Indie. Tento nový vynález vyžadující jen minimální kapitál a nekvalifikovanou pracovní sílu byl schopen pokrýt obrovskou poptávku po osobní dopravě, takže se brzy stal charakteristickým rysem asijského města. Ve čtyřicátých letech 20. století k rikše přibyl mechanismus jízdního kola, vznikla tedy tříkolka. (Strand 23)

Nová technologie spjatá s rikšou sice mnohé usnadnila, paradoxní bylo však využívání lidské síly k pohonu. Západní odpůrci industrializace⁸ vnímali stroje jako „mechanizovaná zvířata“, která táhnou „lidská zvířata“. V duchu tohoto pohledu na věc byla rikša znepokojivým opakem, kdy „lidské zvíře“ táhlo „mechanizované zvíře“. (Strand 35-36)

2.3 Rikša získává na popularitě

První rikši se na pekingských ulicích objevily v roce 1886.⁹ Do té doby byly k přepravě osob využívány pouze bryčky tažené mulami či koňmi, výše zmíněná nosítka a trakaře.¹⁰ Ulice nebyly dlážděné, a vozy v nich vyjížděly hluboké koleje, které se při dešti plnily vodou. To v kombinaci se sezónními písečnými bouřemi mnohdy činilo pekingské ulice neprostopnými. (Strand 24)

V roce 1900, jen několik měsíců před Boxerským povstáním, se rikši začaly prosazovat s novou vehemencí,¹¹ zakládaly se půjčovny rikš. Pokud jeden muž táhnul

7 Nosítka neboli palankýn byla tvořena krytou konstrukcí, umístěnou na dvou tyčích. K obsluze bylo třeba nejméně dvou mužů. Rikša funkci nosítek postupně nahradila. (Cybriwsky 193)
Výjimkou byly hornaté oblasti včetně Hongkongu, kde se nosítka uplatňovala i nadále. (Warren 14)

8 Strand zde jako příklad uvádí Johna Lawrence Hammonda (1872-1949) a Barbaru Hammond (1873-1961).

9 Rikši k veřejnému pronájmu se však objevily až za dvanáct let. (Warren 14)

10 Jednalo se o jednokolá vozidla, která byla oproti rikšám značně nepohodlná. (Lu 69)

11 Tento současný výskyt dvou nových jevů vzbudil u jistého japonského pozorovatele otázku, zda Boxeři nepoužívali rikši jako krytí, aby pronikli do řad pracujícího lidu ve městě. Vysvětlením však spíše je, že nepokoje na venkově způsobily příval vesničanů do města, a ti pak hledali dočasnou práci, která by nevyžadovala kvalifikaci ani kapitál, což právě práce rikši splňovala. (Strand 24)

a druhý tlačil zezadu, bylo možné překonat i jinak téměř nesjízdné úseky, a tak si rikša vydobyla vlastní, ač ze začátku malý okruh klientů. Tento utěšený vývoj byl však přerušen právě Boxery, kteří v rámci tažení proti cizincům a cizím výdobytům demolovali nově dovezené stroje. Po potlačení povstání byly rikši opětovně zavedeny. V následujících několika letech se zvýšila konkurenceschopnost tohoto způsobu přepravy díky novému modelu rikši¹² a dláždění ulic podle evropského vzoru, které nahradilo prašné ulice a kočičí hlavy. (Strand 24)

V Pekingu se začaly asfaltovat středové sekce hlavních tříd, na kraji zůstaly nevyasfaltované pruhy. Tyto postranní pruhy sloužily pro bryčky, které by moderní povrch zničily. Méně frekventované ulice zůstaly rovněž beze změny. Rikšové chytře využívali moderní povrchovou úpravu tam, kde byla k dispozici, zároveň však byli schopni překonávat nerovné úseky. (Strand 25)

Právě taková flexibilita se stala největší devizou rikši. V první řadě se tento dopravní prostředek dostal i do míst, která byla povozům a později motorových vozidlům nedostupná. Příhodná byla dále možnost najmout si rikšu v kteroukoli denní dobu a volně určit destinaci, což bylo u tramvají¹³ či autobusů nemyslitelné. (Lu 69)

Nový vynález záhy vyvolal vlnu kritiky ze strany vozků, rikša prý degradovala člověka do pozice zvířete. V konfuciánském kontextu, který klade důraz na lidskost, bylo toto povolání ještě pochybnější. Rikšové se stále dostávali do konfliktů s vozky, postupně se ale u veřejnosti stali oblíbenějšími než konkurence. (Strand 24-25, 36)

2.4 Rikšové: původ a společenské postavení

Rikša patřil k chudým městským společenským vrstvám, jeho výdělek činil deset až dvanáct dolarů měsíčně, čímž se rovnal policistům, méně zručným řemeslníkům, služebníkům a prodávčům. Téměř čtvrtina rikšů pocházela z venkova.

12 Dřívější model byl hlučný a těžko ovladatelný. Konstrukce značně ztěžovala práci, a pasažéři byli nepohodlně natřásáni, navíc jim hrozil i pád, což bylo nepříjemné zejména pro ženy. Odlehčení konstrukce a nově použité gumové pneumatiky, které byly nejdříve celé gumové a posléze nafukovací, usnadnily situaci jak rikšům, tak cestujícím, a víceméně odpadla potřeba druhého pracovníka, který by rikšu tlačil zezadu. (Strand 24-25) Mezi další vylepšení patřila opěrka zad pro pasažéra, odpružení sedadla nebo přidání světel. (Lu 69)

13 Tramvaj se stala pro rikši velkým konkurentem. O zavádění tramvají v Pekingu a mohutných protestech rikšů hovoří Strand v kapitole 6 a 11 knihy *Rickshaw Beijing*.

Mezi úrovní příjmů ve městě a na venkově byly takové rozdíly, že i povolání jako rikša pro venkovana znamenalo zlepšení životní úrovně. Počet rikšů z venkova se zvedal v zimě, kdy bylo třeba najít dočasnou náhradu za práci na poli. O svou pozici ve městě však museli bojovat s místními, Peking byl totiž poměrně málo industrializován a městská nižší třída neměla mnoho příležitostí najít práci v továrně. Naopak mnoho obyvatel mělo menší výdělek než rikša, či neměli práci vůbec. (Strand 28-30)

Další početnou skupinou byli Mandžuoové (*Manzu* 满族), kteří k roku 1924 tvořili čtvrtinu z celkového počtu rikšů v Pekingu. Poté, co přišli o svá privilegia, totiž často vzali zavděk jakoukoliv prací. Tradičnější řemesla, ve většině cechovně organizovaná nebo limitovaná požadavkem původu z určité provincie, jim totiž často zůstávala nepřístupná. (Strand 30)

Ježdění s rikšou bylo východiskem pro ty, kteří ztratili práci, i pro tovaryše, kteří byli propuštěni těsně před vyučením, což se stávalo nezřídka. Povolání rikši bylo tedy jakýmsi záchytným bodem pro nezaměstnané, ať už s kvalifikací nebo bez ní, mohlo znamenat jak zlepšení, tak zhoršení životní úrovně. Nedá se tedy říci, že by všichni rikšové pocházeli z chudých poměrů a postrádali vzdělání. Mezi rikši se vyskytovali i bývalí vládní úředníci, učitelé či generálové dynastie Qing. Rikšové představovali poměrně heterogenní skupinu obyvatel. Právě to bylo možná důvodem, proč mezi sebou měli časté konflikty a neuměli se sjednotit proti policii či vojsku. V jistém smyslu reprezentovali nejednotnost čínského národa, který vedl bratrovražednou občanskou válku a nebyl schopen společně čelit agresí cizích mocností. (Strand 31-34)

2.5 Rikšové: práce a odměna

Menšina rikšů sloužila výhradně jedné domácnosti,¹⁴ pouhá 3% rikšů pak rikšu vlastnila. Ostatní byli nuceni si rikšu najímat, což snižovalo jejich zisky. Průměrně rikša pracoval devět až dvanáct hodin denně, přičemž polovinu této doby čekal na zákazníky. Při shánění cestujících se uplatňovala znalost města a schopnosti při nabízení služeb, rozhodující však byla fyzická síla. Táhnout rikšu se zvlášť

¹⁴ Tento způsob obživy byl snem mnoha rikšů, benefity z takové exkluzivity plynoucí obšírněji popisuje Lu Hanchao. (Lu 85)

těžkým nákladem nebylo tak náročné. Největší úsilí vyžadoval běh s rikšou, který kladl nároky na rovnováhu rikši a zvyšoval riziko kolize.¹⁵ (Strand 39-40)

Tato krajní námaha zanechávala stopy na zdraví rikšů, nejvíce ohroženi byli příliš staří nebo příliš mladí.¹⁶ Kromě problémů s pohybovým aparátem je ohrožoval vdechovaný prach a dlouhé čekání v zimě poté, co se zpotili při předcházející jízdě. Rikšové neměli vyhlídky na dlouhý život, častá byla mrtvice a infarkt, jindy byla příčinou smrti vnitřní zranění způsobená srážkou. Některé z těchto smrtí a úrazů byly policií prisuzovány provozování *feipao* 飞跑 („rychlý běh“), kdy rikša běžel zvlášť rychle, ať už za příplatek, nebo aby stihl více zákazníků. Proběhly pokusy o zákaz takového nadměrného vysilování, ty však ztroskotaly, jelikož rychle se zvětšující řady rikšů byly silně konkurenčním prostředím.¹⁷ To bylo také důvodem snížení hodinového jízdného, z 25 fenů v roce 1911 na 10 fenů v roce 1926. (Strand 40)

Nejlepší z rikšů neměli daleko k atletům. Parádili se, flirtovali se ženami, závodili mezi sebou jen pro zábavu, dokonce mívali i přezdívky, vyzdvihující jejich schopnosti. Takoví se specializovali na několik rychlých jízd, nemuseli pracovat po celý den. Méně zdatní rikšové naopak vozili cestující pomalu, popřípadě se živili převážením zboží, za obojí ale dostávali jen malou odměnu, a tak žili na hranici chudoby. Tyto rozdílné skupiny však shodně závisely na velmi nejistém denním výdělku. (Strand 41)

Rikšové se dali rozdělit také podle toho, kde parkovali. Některí pekingští rikšové se například specializovali na dlouhé cesty do Letního paláce, jiní měli licenci a působili při některém vyslanectví západních mocností. Existovaly i skupiny, snažící se získat kontrolu nad některým výnosným parkovištěm, přičemž se museli vypořádat i s policií, která takové počínání považovala za nelegální.¹⁸ (Strand 59)

Kromě každodenního zápasu o miskou rýže byl rikša ohrožen v dlouhodobém

15 O technice jízdy a náročnosti řemesla pro nováčky poskytuje více informací Warren. (139)

16 Věk pod 17 nebo nad 70 nebyl výjimkou. (Strand 40)

17 Velká konkurence tedy nutila rikši k rychlosti. Běhali podstatně rychleji než kolegové v jiných asijských městech, např. v Tokiu. (Strand 41)

18 V obecném povědomí bylo zakořeněno, že policie a rikšové jsou nepřáteli. Obě skupiny vznikaly ve stejné době a shodně získávaly pracovníky z řad městské chudiny, rozdíl byl v organizovaném základu policejních složek. Roku 1913 policie vydala nařízení o podmínkách provozování rikši. Obsahem byla mimo jiné ustanovení o způsobilosti k výkonu tohoto povolání, o povinnosti nosit boty a v noci rozsvěcet lucernu, další ustanovení vymezovala místa k parkování a omezení rychlosti. Problémem se stala zejména otázka parkování, jelikož nejlukrativnější místa před parky či divadly byla tímto nařízením zakázána. Tato skutečnost vyvolávala mnohé konflikty. (Strand 53-54) Častým policejním postupem se stalo vyhazování vyšívaných reklamních polštářů z rikš, za účelem rozehnání nelegálně parkujících rikšů. (Strand 59)

výhledu, jelikož nebyla šance na kariérní postup a fyzická zdatnost s přibývajícím věkem neúprosně klesala. Řešení nabízelo vlastnictví rikši k pronájmu, nebo obstarání jiného kapitálu, tohoto cíle ale dosáhl jen málokdo. Ostatní spoléhali podporu svých synů, pokud nějaké měli. (Strand 43)

Bydlení rikšů mělo v zásadě dvě varianty. Rikšové, kteří měli rodinu, obvykle bydleli v činžovních dvorech (*dazayuan* 大杂院), jednotlivci pak většinou přespávali v půjčovnách rikš. (Strand 43)

Rikša představovala značný majetek a majitelé půjčoven se ho snažili nějak zajistit. Zásadně se k pronájmu rikši vyžadovalo ručení (*pubao* 铺保), často stačilo doporučení na základě konexí. Nejvýhodnějším způsobem zajištění bylo navázat s rikšou patronátní vztah, například mít v úschově jeho úspory. Takový vztah byl zároveň bezpečnější pro rikšu, ačkoli si tak nemohl volně vybírat půjčovnu s nejnižším nájemným. (Strand 46-49)

Způsob obživy rikšů je zaváděl do center politiky, kultury i obchodu ve městě, jejich služeb využívali stejnou měrou představitelé vládních i nevládních struktur. Rikšové tedy byli ve středu všeho dění a vytvářeli určitou informační síť. Jejich prostřednictvím se také šířily zvěsti a drby. Rovněž byli, jako ostatní chudina, velmi citliví na sebemenší změny cenové hladiny zboží, což jim, ač omezeně, pomáhalo odhadovat vývoj společenské situace. Rikšové byli věčnými svědky i občasnými aktéry historických událostí. (Strand 23)

2.6 Cestující

Změny v městské dopravě se netýkaly zdaleka všech, většina obyvatel totiž bydlela a pracovala na jednom místě. Ti, kteří přece jen měli důvod pohybovat se po městě, tak činili povětšinou pěšky, a to přesto, že širší centrum města bylo značně rozlehlé. Příslušníci vyšších kruhů pak jezdili v bryčce. Pro obě tyto skupiny představovala rikša novou, rychlejší¹⁹ a méně komplikovanou alternativu přepravy. Zároveň rikša poskytovala pasažérům dbajícím na své postavení možnost důstojného

19 Za císařství nebyla rychlost přepravy zvlášť důležitá, císařovna Cixi 慈禧 například odmítala jezdit automobilem, protože řidič by seděl před její osobou, vlak císařovny byl pak tažen eunuchy. V republikánské společnosti se ale na rychlost začíná klást důraz, což odráží i pravidlo přednosti v jízdě „ve prospěch rychlejšího“. Rikša měla vyhrazena levou stranu ulice, rychlejší vozidla, zejména automobily, jezdila uprostřed. (Dong 43)

cestování, což bylo stejně důležité jako rychlost a pohodlí. Chůze nebyla považována za dostatečně reprezentativní také vzhledem k prašnému stavu cest, kde se chodec v tradičním dlouhém čínském kabátci nemohl vyhnout ušpinění. Ne každý si však mohl dovolit dbát na dekorum, jádrem klientely byla střední třída. Bylo možno vybírat mezi rikšou obyčejnou a sofistikovanější, nájemní nebo soukromou, a tím vyjádřit svůj společenský status. (Strand 26-28)

O ceně se tradičně smlouvalo, což poskytovalo prostor pro násilí a podvody. Zejména vojáci si často vynutili jízdu gratis,²⁰ jindy rikša zvolil nesmyslně dlouhou trasu a podvedl tak s Pekingem neobeznámeného zákazníka. O zákazníka většinou soupeřilo více rikš, předem dohodnutou cenu chtěla ale často jedna ze stran změnit. Rikšové každopádně získali pověst nedůvěryhodných vychytralců,²¹ o čemž svědčí i fakt, že dobré skutky rikšů vždy způsobily senzaci hodnou novinových článků. Toto bezohledné chování rikšů bylo zřejmě spojeno s prací mimo továrnu, která znamenala nejen svobodu, ale i nejistotu, například pokud jde o vyplacení jízdného. (Strand 50-52)

2.7 Rikšové v Pekingu i jinde

Rikšové v Pekingu 20. let minulého století byli lhostejní a neorganizovaní. Naopak v Japonsku a Koreji to byli právě rikšové, kdo zorganizoval první stávky v historii těchto států. I na území Číny, v Šanghaji nebo Kantonu, byli rikšové mnohem agilnější než v Pekingu. Napětí totiž bylo v Pekingu umenšováno nízkým nájemným na rikšu a relativně malou velikostí půjčoven, které dávaly více prostoru k osobním kontaktům. Takové menší garáže zároveň zabraňovaly koncentraci rikšů na jednom místě, což pro případnou stávku nebylo výhodou. Za takových podmínek by se mohli rikšové spolehnout spíše na tradiční cechovní systém, tvořený v daném případě vlastníky půjčoven a výrobci rikš. Tito však byli nejednotní a zdaleka nespojovali většinu „podnikatelů“ v oboru, rikšům neposkytovali mnoho ochrany, na druhou stranu na ně neměli ani příliš vliv. (Strand 60-61)

20 V Šanghaji často docházelo ke konfliktům s evropskými klienty odmítajícími zaplatit jízdné. Zejména se jednalo o námořníky, kteří vyvolávali bitky, došlo dokonce i k zabíjení rikš. (Lu 103) Obdobně se dělo v Hongkongu. (Fung 24-25)

21 Neserióznost jejich řemesla byla v Hongkongu podpořena faktem, že většina rikšů byla napojena na triády. (Fung 30)

Při srovnání rikšů v Pekingu a v Šanghaji lze nalézt i další rozdíly. Šanghajští rikšové jsou až na výjimky imigranti z venkova, v Pekingu tvořili venkované pouze čtvrtinu celkového počtu. Šanghajští kolegové byli také chudší, průměrně měli vydělávat jen polovinu mzdy továrního dělníka. To bylo způsobeno převisem pracovníků, kdy na jednu rikšu k veřejnému pronájmu připadalo pět zájemců. Situace se řešila omezeným počtem pracovních dní v měsíci, což ale znamenalo i menší výdělek. Rikša měl proto často více zaměstnání, jeho manželka navíc obvykle pracovala v textilní továrně, a tak se výrazněji podílela na financování rodinných nákladů. (Lu 75-80)

V Šanghaji si mnoho rikšů nakonec mohlo koupit svoji rikšu, či dokonce založit půjčovnu, v Pekingu se naproti tomu našetřit na vlastní rikšu podařilo málokomu, o vlastní půjčovně rikš nemluvě. (Lu 85) Šanghaj byla tedy menší zárukou určitého standardu, nicméně zřejmě poskytovala větší možnosti pro ekonomický vzestup.

V Tianjinu 天津 tvořili cechovně neorganizovaní rikšové početnou skupinu pracujících. Podobně jako v Pekingu si většina nemohla dovolit vlastní rikšu a využívala služeb půjčoven, které samy platily daň z dopravy. Na rozdíl od pekingských garáží však požadovaly poměrně vysoké nájemné, které často převyšovalo jednodenní výdělek.²² (Hershatter 266)

22 K poměrům rikšů v Hunanu 湖南 a zejména Changsha 长沙 viz článek „Společenské aspekty Changsha“ 长沙社会面面观, část 1: „Živobytí rikši“ 人力车夫的生计. In „Nové mládí“ 新青年, ročník 1, číslo 7.

3. Literární postava

Literární postava je prvek literárního díla, který relativně nápadně prostupuje všechny složky takového díla. Postava je *motivem*,²³ či přesněji *dynamickým komplexem motivů*, pomocí něhož jsou složky díla propojeny.²⁴ Postava jako tento komplex motivů se realizuje pomocí textových jednotek.²⁵

Koncept postavy byl mnohými moderními autory i literárními teoretiky potlačen, zejména docházelo k odmítání psychologické koncepce postavy.²⁶ Z tohoto důvodu je možné připustit, jak to činí například Rimmon-Kenanová, že takové pojetí literární postavy je překonaným konceptem. Přesto je užitečné nabídnout i pozitivní definici literární postavy. V textu fungují postavy jako „uzly“ ve slovním uspořádání. V příběhu samotném mají ale pre-verbální základ, nejsou založeny pouze textově.²⁷ Dále k „existenci“ postavy přispívá i čtenář, který postavu intuitivně dotváří podle vlastní představy reálných lidí. Pro porozumění pojmu literární postavy je také třeba zamyslet se nad vztahem postavy a děje. Rimmon-Kenanová pojímá obě kategorie jako na sobě nezávislé, ačkoliv lze v konkrétní případě podřídít děj postavě²⁸ či naopak.²⁹ Konečně je opět třeba brát v úvahu čtenáře a jeho možnost zaměřit se spíše na postavu nebo naopak spíše na děj. (Rimmon-Kenanová 37-44)

Literární postavu lze definovat také jako určitou, od jiných *odlišitelnou fiktivní osobnost*, vyznačující se schopností *myslet a jednat*. Pokud chceme pochopit postavy, často se intuitivně obracíme na to, co víme o skutečných lidských bytostech. Mezi lidmi a postavami jsou ale zjevné rozdíly. Postavy existují v mezích textu, ve vztahu k běžnému pojetí skutečnosti jsou fiktivní. Čtenář má u reálných lidí alespoň

23 *Motiv* je pro Hodrovou „zvláštním způsobem užití slova, věty, obrazu – takovým způsobem, který naznačuje jeho vnitřní souvislost s příběhem a smyslem díla, například prostřednictvím opakování, ...grafickým zdůrazněním apod.“ (Hodrová 721)

24 Opakování jména postavy je jevem, který podporuje pojetí postavy jako motivu. (Hodrová 525)

25 Některé textové jednotky, jako například vnější přímá charakteristika, se mnohdy vyskytnou v textu pouze jednou. Jiné textové jednotky se naopak opakují, což se děje zejména u jména postavy, ale v obměnách i u líčení pocitů nebo činů. (Hodrová 519)

26 Konkrétně viz Rimmon-Kenanová 37-38.

27 Například jména postav mohou sloužit i mimo text jako označení pro určité charakterové rysy. V českém kontextu je příkladem výraz „švejkovat“. (Rimmon-Kenanová 41)

28 Například u psychologického románu.

29 Při analýze postavy je možné zvolit postup, který se zaměřuje pouze na její roli v narativu – důraz je tedy kladen na děj. Zápětka je však založena jednáním postav, pro porozumění ději tedy musíme porozumět i postavám. Motivace postav má značný vliv na vývoj děje, je styčným bodem mezi postavami a dějem. (Eder 20-24)

hypotetickou možnost zjistit určitou, dosud neznámou skutečnost. Pokud však jde o literární postavy, v textu nezmíněná informace zůstává navždy pouze předmětem čtenářových spekulací, čtenář také nemůže s postavou komunikovat. (Eder 10-11) Postava je tedy oproti lidem zkratkovitá a limitovaná, na druhou stranu si ale zachovává široké spektrum možných scénářů.

Literární postavy rikšů, potažmo literární díla vhodná k analýze v této práci, je možné identifikovat podle způsobu obživy té které postavy. Definičním znakem postavy rikši je práce, která je koneckonců velmi častým tématem analyzovaných děl.³⁰

Pro účely této práce by nebylo vhodné považovat postavu za „mrtvou“,³¹ jelikož tím by došlo k dekonstrukci samotného předmětu zkoumání. S tím také souvisí, že se v pozici čtenáře zaměřuji spíše na postavu než na dějovou složku analyzovaných děl. Tato práce neodmítá psychologické pojetí postavy. Pozornost se však soustředí na významotvorné funkce postavy a její symboliku.

30 Viz podkapitola 8.5 Práce a peníze.

31 Viz výše parafráze Rimmon-Kenanové.

4. Rikša jako zdroj inspirace

4.1 Atraktivita postavy rikši

Důležitost, kterou rikšům čínští spisovatelé připisovali, souvisela s výše zmíněnými významy,³² které toto vozidlo asociovalo, vliv měl také velký počet rikšů ve městech. Rikša se stal ústřední postavou tolika literárních děl, že lze hovořit o svébytném, byť okrajovém žánru s touto specifickou tematikou. Feuerwerker mezi autory tohoto podžánru počítá mimo jiné Lu Xuna, Yu Dafua, Ba Jina, Lao Sheho, Zhang Tianyiho. Rikšové a s nimi spojené konflikty byly také častým námětem novinových článků. Rikšové se zdáli vyzařovat přirozenou melodramatickou auru, která umělce fascinovala.³³ (Strand 20-21; Feuerwerker 1977: 302-303)

Intelektuálové jako příslušníci střední třídy jezdili v rikše. Mezi vzdělanci hojní moderně smýšlející propagátoři demokracie a humanismu se tedy dopravovali způsobem, který sami před sebou nemohli zcela obhájit. Tento rozpor byl také důvodem, proč si za protagonisty svých děl často volili právě rikši. Co více, někteří rikšové měli vzdělání, avšak pro nepřízeň osudu byli nuceni žít se jako rikšové, tudíž byli pro umělce zneklidňující připomínkou vlastní nejisté existence.³⁴ (Strand 33)

Postava rikši je logickou volbou i proto, že v dobové moderní čínské literatuře dominuje téma sociální nespravedlnosti. Je tomu tak nejen díky tradici, zobrazující korupci úředníků, ale i díky vlivu západního realismu a naturalismu. Autoři sami byli svědky společenského bezpráví a nerovnosti pouze v omezené míře, logicky se proto pro inspiraci obraceli k těm představitelům nižší třídy, s jejichž životem již byli relativně obeznámeni,³⁵ právě proto se častou postavou rané moderní

32 Viz kapitola 2. Rikša: povolání a dopravní prostředek.

33 Také u spisovatelky Ding Ling 丁玲 (1904-1986) se vyskytují rikšové - například v její povídce „Muž a žena“ 一个男人和一个女人 (1928) (český překlad pouze pro účely této práce). Hrdina povídky pocítuje soucit s rikši, kteří ještě za chladné noci shání zákazníky, přičemž on sám se právě vydává za jednu ze svých milenek. Při pohledu na rikši nabývá jistoty, že je třeba zasáhnout proti majetným. (Spence 222-223) Ding Ling později podotýkala, že spisovatelé ve své většině sociální tematiku povrchně romantizují. Rikšové byli námětem pouze proto, že byli spisovatelům denně na očích, což se o mnoha jiných tvrdě pracujících lidech říci nedalo. V souladu s tímto názorem zobrazuje Ding Ling v pozdějších dílech spisovatele jako jedince sebestředného a odcizeného realitě. (Feuerwerker 1977: 302-303)

34 Blíže viz podkapitola 2.4 Rikšové: původ a společenské postavení.

35 Zhou Zuoren 周作人 (1885-1967) v esejí „Rikšové a popravý“ 人力车与斩决 (1927) kritizuje

fikce stává rikša. (McDougall 82)

Nejvýznamnějším případem specifického žánru literatury, v níž hraje klíčovou roli postava rikši, je Lao Sheho román *Rikša*, který je představen v další kapitole. Již před vznikem tohoto románu však bylo povolání rikši vnímáno spisovateli doby Májového hnutí³⁶ jako symbol sociální nespravedlnosti. Autor románu *Rikša* tedy není průkopníkem postavy rikši v dobové čínské literatuře. Lao Sheho přínos však spočívá v tom, že postavy rikšů neidealizuje ani na ně nepohlíží s despektem, čímž přispívá k demystifikaci tohoto povolání. (McDougall 119; Jian Xu 138)

4.2 Inspirační zdroje románu *Rikša*

Jako názorná ukázka inspirace k sepsání literárního díla může posloužit román *Rikša*. Pro tento román nachází Lao She inspiraci ve dvou historkách, majících reálný základ, v nichž figurují právě rikšové. O těchto příbězích informuje sám Lao She ve statí „Jak jsem napsal *Rikšu*“ 我这样写骆驼祥子 (1945).³⁷ První z příběhů vypráví o muži, jemuž se podaří pořídit si vlastní rikšu, kterou je ale následně donucen prodat, přičemž se tento scénář třikrát opakuje. Druhý příběh sleduje osud rikši odvečeného vojskem, který při přesunu vojsk uprchne i se třemi velbloudy. Lao She informuje, jak sbíral materiály pro budoucí román. Poněkud překvapivě se zprvu soustředí na velbloudy, nikoliv na životní podmínky rikšů. Po konzultaci ale zjišťuje, že téma velbloudů by vyžadovalo delší výlet do Zhangjiakou,³⁸ kde by se obeznámil s krajinou a konečně i velbloudy. Naproti tomu

spisovatele za určitý alibismus, související s výběrem postavy rikši, popřípadě s odsouzením existence rikši jako povolání. Kritika tohoto společenského jevu je totiž svým způsobem „bezpečnější“ než kritika poprav nebo prostituce, které lze považovat za fenomény „barbarštější“ než je rikša. Rikša jevem „viditelným“, není před zraky spisovatelů ukryt například v továrně. Motiv rikši je spisovateli volen jako snadno dostupný, aniž je zváženo, zda se jedná o problém společensky nejpalčivější. Čínský originál a anglický překlad eseje viz Zhou Zuoren (2006). In Pollard, David, ed. Zhou Zuoren. Selected Essays. Hong Kong: The Chinese University Press, 88-93.

36 Májové hnutí 五四运动 začalo v roce 1919 v Pekingu demonstracemi zaměřenými proti vládou akceptovaným výsledkům Versailleské mírové smlouvy, kde bylo dohodnuto postoupit Shandong 山东 Japonsku. Později došlo k prohloubení hnutí i na kulturní úroveň. (Goldman 1)

37 Český překlad názvu této statí pouze pro účely této práce. Anglický překlad „How I came to write the novel *Camel Xiangzi*“ dostupný v anglickém překladu románu *Rikša* (Lao She (1981). *Camel Xiangzi*. Trans. Shi Xiaoqing. Bloomington: Indiana University Press, 231-236).

38 Zhangjiakou 张家口 je město na severozápad od Pekingu.

rikši mohl v jejich přirozeném prostředí pozorovat kdykoliv, bez námahy a výdajů. Lao She se proto rozhodl využít historku s velbloudy pouze k představení hlavního hrdiny.³⁹ Kolem rikši jako centrální postavy je pak vytvořen fiktivní svět románu, jehož základem je sociální prostředí, v němž se pohybují různé typy rikšů, ale i majitelé půjčoven a cestující. Opomenuta není ani příroda, která může mít na rikšu podobně zásadní vliv jako společnost. Konečně se Lao She zabývá otázkou, jak se mohou osobní ideály, touha či rodinné vztahy promítnout do života rikši. Tímto způsobem počáteční jednoduchou zápletku zasazuje do širšího společenského kontextu.

Lao She se tak snaží přimět čtenáře, aby život ve městě nahlížel s přihlédnutím k existenčním podmínkám obyčejného člověka, konkrétně rikši. Román *Rikša* je kronikou způsobu života pekingských rikšů, současně se jedná o pohled na historii Čínské republiky z úhlu pohledu dolních vrstev společnosti.⁴⁰ (Strand 21-23)

Jako literární inspirace Lao Sheho tvorby, a to zejména tvorby rané, se tradičně uvádí Charles Dickens. (Slupski 1966: 22-24; 50) Lao Sheho literární vzory je ale možné hledat i jinde. Román *Rikša* je totiž specifickým svědectvím o roli peněz ve společnosti, a to přestože se jeho hrdina dostává z chudoby do naprosté bída. Podobně téma peněz poprvé zpracovává Émile Zola, jmenovat tuto souvztažnost je tedy snad v případě *Rikši* případnější. (Jameson 67) Zola je také výrazným představitelem naturalismu, což podporuje souvislost mezi Zolou a Lao Shem, jelikož román *Rikša* lze vykládat jako dílo naturalistické.⁴¹

Konečně byl snad Lao She k románu *Rikša* inspirován svým přátelstvím s Zhou Enlaiem 周恩来 (1898-1976). (Jian Xu 138) Pokud k takové inspiraci došlo, měla možná spíše lidský než literární rozměr, ačkoli Zhou Enlai je autorem básně „Požehnání mrtvých“ 死人的享福 (1919), jejímž protagonistou je rikša.⁴² Tato báseň navíc časově předchází románu *Rikša* (1936), alespoň z hlediska časové posloupnosti by tedy Lao Sheho inspirace touto básní byla možná.

39 V úvodu románu je Xiangzi odvečen vojáky a přichází o svou vlastní rikšu. Později se mu však podaří uniknout a při útěku dokonce ukořistí velbloudy, které později zpeněží.

40 Lao She si zde poprvé vybral hlavního hrdinu pocházejícího z nejnižších pater společnosti, a to v rozporu se svými dřívějšími tendencemi. (McDougall 118; Vohra 99) Birch odhaluje zárodek románu *Rikša* v kapitole 29 Lao Sheho románu *Filozofie starého Zhanga* (viz kapitola 6. Postava rikši v jiných Lao Sheho dílech). Lao She zde vyjadřuje náklonnost k outsiderům, na které nahlíží ve světle nerovného zápasu nevinnosti se zkorumpovanou společností. (Birch 46-47)

41 Viz kapitola 5. Lao She: *Rikša*, podkapitola 5.1 Seznámení s dílem.

42 Viz poznámka ohledně Zhou Enlaie v podkapitole 7.4 Xu Zhimo, Wen Yiduo.

4.3 Jak autora utváří zkušenost: Lao She

Spisovatel je při volbě motivů ovlivňován vlastní životní zkušeností, což lze zřetelně pozorovat na příkladu Lao Sheho 老舍 (1899-1966).⁴³ Lao She pocházel z mandžuské rodiny. Jeho otec, člen palácové stráže, zemřel při Boxerském povstání 义和团运动 v roce 1900, sám Lao She unikl smrti jen shodou náhod. Tento zážitek z dětství v autorovi zakořenil pocit absurdity, na kterém stojí jeho humor.

Lao Sheho inspirací je kromě čínské literární tradice také groteskní realismus, reprezentovaný již výše zmíněným Charlesem Dickensem.⁴⁴ S evropskou literaturou se měl možnost seznámit během svého působení v Londýně, kde mezi lety 1924-1929 vyučoval čínský jazyk. Pobyt v Londýně odřízl Lao Sheho od domácího politického vývoje, o který však nejevil zájem ani v době dřívější – snad také proto, že jako Mandžu neměl po roce 1911⁴⁵ velkou možnost se politicky angažovat.⁴⁶ Vnímat Lao Sheho předválečná díla, román *Rikša* nevyjímaje, především v politickém kontextu doby by tedy mohlo být zavádějící. (Wang 1992: 112-113; Vohra 12-15; McDougall 115)

Lao She pocházel z relativně chudých poměrů, finanční situace rodiny se dále zhoršila po smrti Lao Sheho otce. Jak chudoba, tak mandžuský původ byly okolnosti, které ho svým způsobem spojovaly s rikši. Finanční situace rodiny totiž určovala chudší lokalitu k bydlení – rikšové se tedy stali Lao Sheho sousedy v pekingském *hutongu* 胡同, od dětství mohl důvěrně pozorovat život rikšů v jeho přirozené formě.⁴⁷ Lao She měl obecně silný vztah k Peking a jeho obyvatelům, město se pro autora stalo významným inspiračním zdrojem.⁴⁸ Mandžuoové po konci císařství zažili společenský pád a mnoho z nich se stalo právě rikši, i Lao Sheho vlastní komunita

43 Vlastním jménem Shu Qingchun 舒庆春. Pozornost je zde kladena pouze na některé momenty Lao Sheho života, pro celistvý životopis viz např. Vohra 5 a násl; Idema 275-276.

44 Příkladem je Lao Sheho román *Filozofie starého Zhanga*. Lao She se zde inspiroval Dickensem a jeho dílem *Nicholas Nickleby*, Birch v díle spatřuje i vliv Dickensovy *Kroniky Pickwickova klubu*. (SGN 102; Birch 46, 47)

45 Xinhaiská revoluce 辛亥革命 znamenající konec mandžuské dynastie Qing 清朝 a konec císařství vůbec, byla nastolena republika.

46 Lao She měl přesto přehled o aktuálním politickém dění. (Vohra 15)

47 Lao Sheho dětství bylo formováno chudobou a velkoměstem, což je nápadně podobné dětství Dickense. (Kao 7) Mimo Lao Sheho inspirací literární tvorbou Dickense lze tedy hovořit i o této souvislosti mezi oběma autory. Ostatně právě podobná životní zkušenost zřejmě přirozeně vedla k některým podobnostem v tvorbě.

48 Peking zastává významnou roli také v pro tuto práci zásadním Lao Sheho románu *Rikša*. Viz podkapitola 5.4 Roční doba a místo v románu *Rikša*.

tedy byla s povoláním rikši provázaná.⁴⁹ Konec císařství se dotkl osobně i Lao Sheho – jeho matka totiž přestala dostávat státní vdovský důchod. (Kao: 7; Vohra: 5, 13)

Lao She byl po dlouhou dobu nucen žít se jako učitel.⁵⁰ Profesionálním spisovatelem se stal až v roce 1936, rozhodující byl v tomto směru právě román *Rikša*.⁵¹ Tomu ale předcházely méně úspěšné pokusy vydat se na profesionální literární dráhu. V roce 1934 se Lao She rozhodne dát výpověď z místa učitele a podniká cestu do Šanghaje, po seznámení s místními podmínkami od svého plánu ale upouští, a to poměrně záhy. (Vohra 82, 98) Spojitost s románem *Rikša* tedy mohla mít i Lao Sheho profesní frustrace: podobně jako sám spisovatel, také rikša Xiangzi zakouší opakované problémy na cestě za svým cílem.⁵²

49 Viz také podkapitola 2.4 Rikšové: původ a společenské postavení.

50 Tato profese byla pro Lao Sheho pouze prostředkem obživy. Více o jeho děl se zabývá otázkou, zda je k životu nutné pouze uspokojení základních potřeb, nebo zda má člověk také potřeby jiného druhu. Je zkoumána role peněz. (Vohra 10) Viz též podkapitola 8.5 Práce a peníze.

51 Podrobněji viz kapitola 5. Lao She: *Rikša*, podkapitola 5.1 Seznámení s dílem.

52 Viz Xiangzi jako Lao Sheho alter ego v podkapitole 8.1 Vztah rikšů a „vzdělanců“.

5. Lao She: *Rikša*

5.1 Seznámení s dílem

Román *Rikša* 骆驼祥子 vzniká v roce 1936,⁵³ kdy měl Lao She podmínky k tomu, aby přestal vykonávat povolání učitele a začal se živit jako spisovatel.⁵⁴ (McDougall 116) Sám Lao She se o nevoli k dosavadní učitelské profesi a okolnostech změny povolání na profesionálního spisovatele vyjadřuje ve stati „Jak jsem napsal *Rikšu*“.⁵⁵ Na románu *Rikša* závisela jeho další umělecká kariéra. Pokud by dílo mělo úspěch, byl rozhodnut psát dva romány za rok, v opačném případě se hodlal vrátit k učení a literární dráhu snad i docela opustit.

Mezi obsahem románu *Rikša* a faktem, že se jedná o první dílo Lao Sheho jako profesionálního spisovatele, lze tedy vysledovat zajímavý vztah. Otázka finanční nezávislosti, zaujímající v románu podstatné místo, byla tématem aktuálním i pro samotného autora, lze snad uvažovat i o určitých autobiografických rysech románu.⁵⁶

Román pojednává o životních peripetiích nadšeného mladého rikši Xiangziho 祥子,⁵⁷ který je opakovaně okraden nejen o vytouženou rikšu, ale i o iluze. První a zásadní pohroma přichází v úvodu románu, kdy rikšu konfiskují vojáci, Xiangzimu se ale podaří uprchnout i se třemi velbloudy. Xiangziho si také jako partnera vyhlédla Huniu 虎妞, nehezka dcera majitele půjčovny rikš, což představuje další katastrofu. Xiangzi nachází útočiště u vzdělance pana Caa 曹老爷 jako jeho soukromý rikša, ne však na dlouho. Xiangzi je schopen řetězci katastrof odolávat jen určitou dobu,

53 Mezi lety 1936 a 1937 byl román *Rikša* publikován na pokračování v časopise Yuzhou Feng 宇宙风, v roce 1939 se díky šanghajskému nakladatelství Renjian Shuwu 人间书屋 objevil i v tradiční knižní podobě. (Moran 452; Kao 37) Avšak v seriálové formě nebyl dost možná publikován román celý, jelikož v polovině plánovaných dílů začala Druhá čínsko-japonská válka (1937-1945), a šanghajské vydavatelství časopisu se muselo uchýlit do vnitrozemí. O tom informuje sám Lao She ve stati „Jak jsem napsal *Rikšu*“.

54 Lao She (2009). *Rikšiar*. Překl. Marián Gálik. 3. vyd. Bratislava: Albert Marenčin Vydavateľ'stvo PT.

Lao She 老舍 (1985). *Luotuo Xiangzi* 骆驼祥子. Beijing: Renmin Wenxue Chubanshe.

55 Viz také podkapitola 4.3 Jak autora utváří zkušenost: Lao She.

56 O finanční situaci Lao Sheho i jiných spisovatelů viz Bady, Paul (1981). „The Modern Chinese Writer: Literary Incomes and Best Sellers.“ [online]. In *The China Quarterly* No. 88. Cambridge University Press, 645-657. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/653751>.

57 V době, kdy byl na vrcholu sil, patřil Xiangzi k elitě mezi rikši. O této privilegované skupině je pojednáno v podkapitole 2.5 Rikšové: práce a odměna. Xiangzi pocházel z venkova, o rolnickém původu mnoha rikšů informuje podkapitola 2.4 Rikšové: původ a společenské postavení.

nakonec začne žít ze dne na den a ztrácí veškeré ambice. Konečnou ránou je pro Xiangziho překvapivě nikoliv událost spojená s rikšou, ačkoliv rikša se zdá hrát v životě hrdiny prim. Po období životní rezignace je Xiangzi vytržen z letargie a rozhodne se spojit svůj život s dívkou Xiao Fuzi 小福子, se kterou si osud zahrával podobně jako s ním samým. Po dlouhém hledání se ale Xiangzi dozvídá, že Xiao Fuzi skončila v nevěstinci, kde posléze spáchala sebevraždu. Tato správa Xiangziho zcela zdrtí, hrdina už jen očekává vlastní smrt.

Román *Rikša*, představující vrchol Lao Sheho tvorby, bývá nahlížen jako jedno ze základních děl realismu, resp. naturalismu v kontextu moderní čínské beletrie. Román není jen obžalobou sociální nespravedlnosti, ale i literárním ztvárněním touhy po finanční nezávislosti. Podobně jako jiná autorova díla, i toto je poctou Peking. (Wang 1992: 144-145)

Lydia Liu si všímá zajímavého motivu románu, kterým je neustávající počítání peněz potřebných ke koupi rikši a úvahy, v jakém rozsahu a jak dlouho je třeba šetřit. (Liu 114) „Xiangzi prognostik“ se snaží propočítat svůj život, nebere však v úvahu možné budoucí těžkosti.⁵⁸ Chybně sestavené rozpočty musí tedy nutně vést k opakovaným selháním, a následnému morálnímu a fyzickému úpadku hrdiny. Román *Rikša* lze tedy považovat za výsměch plánování věcí budoucích a snad i za dílo, v němž je tematizován fatalistický přístup ke světu.⁵⁹

Román *Rikša* lze chápat jako paralelu osudu čínského lidu. Moran vidí *Rikšu* jako zobrazení krize Číny ve 30. letech. *Rikša* je často pokládán za alegorii republikánské éry, kdy byl lid manipulován kapitalistickými přísliby lepší budoucnosti, trpěl korupcí a vlastní nejednotností. Takový systém pouze penalizoval ctivosti. Román *Rikša* je dále uchopitelný jako obrácený *Entwicklung roman*,⁶⁰ kde namísto vývoje osobnosti dochází k jejímu rozkladu. (Moran 453; SGN 106-107)

Rikša není jen dílo realistické a tragické. David Wang rozebírá dílo na ose frašky a melodramatu, zaměřuje se také na návaznost na spisovatelova dřívější komická díla. Lao Sheho komická díla se nevyhýbají chmurným stránkám života,

58 K tomuto viz též podkapitola 8.5 Práce a peníze.

59 Fatalismus má také souvislost s Shi Tuovou povídkou „Polibek“, viz oddíl 7.1.3 Možnost volby.

60 Z němčiny odvozený termín literární teorie lze přeložit jako „vývojový román“, jde o román zachycující rozvoj lidského charakteru, který je zde často budován překonáváním obtíží. (Entwicklungsroman. Wikipedia [online]. [cit. 3.12.2013]. Dostupné z: <http://de.wikipedia.org/wiki/Entwicklungsroman>; Bildungsroman. Wikipedia [online]. [cit. 3.12.2013]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Bildungsroman>).

přidanou hodnotou Lao Sheho humoru je soucit. Nabízí se tedy otázka, zda není *Rikša* založen na opačné strategii, tedy zda v naturalistickém popisu není přítomen komický moment. (Wang 1992: 144-145; Laughlin 112) Primárně tragické ladění románu⁶¹ je vlastně relativně opatrnickou strategií. Přístupovat s neskrývaným humorem k sociální otázkám je totiž riskantní, humor v takovém případě vyžaduje nadhled čtenáře a shovívavost cenzury. (Wang 1990: 52, 61) Přes svoji tragiku se román *Rikša* vyhýbá sentimentalitě, v čemž je nápomocný právě specifický černý humor. (Birch 52-54)

5.2 Děj jako řetězec katastrof

Příběh se začíná odvíjet v momentě, kdy Xiangzi už vlastní vysněnou rikšu. První kapitola jen krátce popisuje jeho minulost a velké úsilí, které musel pro získání rikši vynaložit. Dál se děj zaměřuje na rozhodující momenty v životě Xiangziho, které skládají jakýsi řetězec katastrof. (Slupski 1966: 55) Vzniká kruh zla, kdy chudoba a nespravedlnost probouzí v zásadě dobrém jedinci to nejhorší z jeho charakteru, a takový člověk pak ještě zhoršuje poměry v již tak zkažené společnosti.⁶² (Moran 452-453) V čele pohrom, které na protagonistu dopadají, je věčně unikající přelud vlastní rikši a dále pak motiv smrti, přičemž ztráta rikši mnohdy vyznívá jako větší tragedie než skon člověka, ač se Xiangziho žebříček hodnot v průběhu díla proměňuje.

Xiangzi patří na začátku románu k elitě své profese⁶³ a oplývá sebevědomím. Sled katastrof si ve svém životě uvědomuje až v momentě, kdy je tajným policistou okraden o úspory určené ke koupi rikši. Znejistí ho i setkání se starým rikšou, který je majitelem rikši a přece nemá ani na to nejnnutnější. Nakonec si uvědomuje, že jeho život je přes veškerou snahu osudově tragický. (Slupski 1966: 56-57)

Lze dokonce vypočítat jistý vzorec, podle kterého ke katastrofám dochází. Když má Xiangzi na dosah splnění svých přání, pravidelně následuje debakl. Tato

61 V roce 1930 se Lao She vrací do Číny, následující roky do vypuknutí války s Japonskem (1937) je Lao She nejpłodnější, zároveň jde však o období národního nebezpečí. Toto období nebylo nakloněné autorově jemnému humoru, Lao She se tedy obrací k realismu a tématu městské chudiny. (Birch 48)

62 Podobnou oběť událostí, která nakonec sama morálně degeneruje, lze nalézt v Lao Sheho povídce „Půlměsíc“ 月牙儿 (1935). (Duke 141-142)

63 Pro lepší představu viz podkapitola 2.5 Rikšové: práce a odměna.

periodicita má za následek ztrátu sebevědomí a nakonec i sebeúcty, Xiangzi se stává obětí. Na počátku čtenář s rikšou cítí a doufá v obrát situace. Takové očekávání ale zůstává pravidelně nenaplněno a dílo pozbývá dramatičnosti. Přehlídka pohrom zdůrazňuje tragický tón románu, zároveň však vnáší do díla rafinovaný humor. (Wang 1992: 146-147)

Jameson užívá k popisu těchto periodicky přicházejících pohrom označení „kolo štěstěny“. Děj se neskládá jen z událostí nešťastných. Některé příhody, například zdařilý útěk z vojenského tábora spojený s ukořistěním velbloudů, bezpochyby vyžadovaly přízeň štěstěny. Kolo štěstěny se však točí, a po vzestupu neodvratně následuje pád. Xiangzi si toho není vědom, nahlédnutí této logiky by ho změnilo v cynika nebo mudrce bez tužeb, čímž by se snad z koloběhu vymanil. (Jameson 70)

Katastrofy se zejména zpočátku zdají být do jisté míry náhodné, k jejich odvrácení by mnohdy stačilo „trochu štěstí“, kupříkladu vyhnout se vojákům. Xiangzi sám je však zosobněním neštěstí, jeho jméno „Syn štěstěny“ (Xiangzi 祥子) je ironické (Moran 452). Xiangziho vyvolená Xiao Fuzi, v překladu „Šťastěnka“ či „Šťěstíčko“, je okolnostmi nucena k prostituci, nakonec spáchá sebevraždu. S jistou dávkou sarkasmu lze takto vysvětlit Xiangziho útrapy. Hrdinovi k úspěchu chybí totiž právě trocha štěstí, které nelze nahradit osobním nasazením a poctivou prací. Pokud „Šťestí“ trpí a nakonec spáchá sebevraždu, logicky je ho pak nedostatek.⁶⁴

Tento řetězec katastrof se odvíjí lineárně. Dějové odbočky⁶⁵ nenarušují jednotnou dějovou linku. Pokud porovnáme román *Rikša* s autorovým dřívějším dílem *Filosofie starého Zhanga*, je zřejmé, že *Filosofie* má výrazně epizodický charakter. Oproti tomu v románu *Rikša* na sebe události navazují a ovlivňují děj až k jeho vyústění. (Slupski 1966: 56) To je v souladu s postupnou dehumanizací rikši Xiangziho, která je určitým procesem a vyžaduje naplnění vícero souvisejících předpokladů.

Tento řetězec katastrof podstatně přispívá k vytvoření obecně přijímaného literárního obrazu rikši jako oběti. Rikša je nejčastěji jako oběť pojímán v dílech, která si zvolila sociální tematiku jako primární významovou rovinou. Obecně ale

64 Zbývá dodat, že jméno Xiangziho partnerky Huniu lze přeložit jako „Tygřice“, což taktéž koresponduje s charakteristikou této postavy a její rolí v textu.

65 Jako například výklad proč pan Cao 曹老爷 uprchl do Šanghaje.

nelze říci, že by postava rikši plnila významotvornou funkci oběti, je možné nalézt více příkladů, kdy se postava rikši do pozice oběti nestaví.⁶⁶

5.3 Morálka a morální úpadek

C. T. Hsia považuje Xiangziho krádež velbloudů za zlom, hrdina ztrácí morální integritu, a proto je tato epizoda předzvěstí budoucího řetězce katastrof. Xiangzi marně krádež velbloudů omlouvá tím, že ho vojáci připravili o rikšu. (Hsia 182) Podobný názor zastává i McDougall. Krádež velbloudů je v rozporu s Xiangziho osobní morálkou, a proto tímto činem započíná hrdinův úpadek. (McDougall 118)

Souvislost s touto epizodou o velbloudech má také hrdinova přezdívka Luotuo Xiangzi (luotuo 骆驼 velbloud). Tato přezdívka naznačuje Xiangziho podobnost s tažným zvířetem.⁶⁷ (Moran 453; Jian Xu 139) Lze tedy uvažovat, že Xiangzi se do kategorie „tažné zvíře“ dostává až po nemorální krádeži velbloudů. Na druhou stranu je možné, že rikša je tažným zvířetem již z podstaty svého povolání, a u zvířete lze jen obtížně vůbec uvažovat o morálce, natož pak označit v podstatě sebezáchovný čin krádeže velbloudů za nemorální. Spíše než krádež velbloudů by se za svého druhu morální poklesk dala považovat neuvážená jízda do vojáky ohrožené oblasti. O riziku Xiangzi věděl, zlákala ho však vidina výdělků.

Moran nesouhlasí s interpretací, která chápe krádež velbloudů jako amorální, trest zasluhující čin. Postava Huniu si nezakládá na ctnosti,⁶⁸ představuje opak zprvu asketického Xiangziho, či morální Xiao Fuzi. Přesto tyto postavy končí obdobně tragicky. Z toho Moran vyvozuje, že román nemoralizuje ani neukazuje ironii osudu, kde ctnostní trpí a neřest slaví úspěch. Svět románu *Rikša* je prostředím amorálním. Moran proto zpochybňuje oprávněnost názorů badatelů, kteří uvažují o Xiangziho krádeži velbloudů jako o prohřešku. Mravní pohoršení je v románu nahrazeno nihilismem. (Moran 455-456)

Lze uvažovat, že Xiangzi velbloudy osvobodil spíše než ukradl, konec konců on i velbloudi měli postavení zajatců. Tomu by také nasvědčovalo, že nápad

⁶⁶ Viz podkapitola 8.1 Vztah rikšů a „vzdělanců“.

⁶⁷ Také ostatní rikšové z románu *Rikša* o sobě mluví jako o tažných zvířatech. (Lao She 2009: 128)

⁶⁸ Příkladem může být její manipulativní chování vůči Xiangzimu, extrémní potřeba luxusu či zneužívání Xiao Fuzi.

velbloudy zpeněžit a pořídit si novou rikšu dostal až poměrně pozdě, za vlastní nedovtipnost se dokonce stydí:

Nebolo by zle predat' ich a kúpiť si novú rikšu. ... zahanbil sa, že neprišiel skôr na takú prirodzenú a jednoduchú vec. (Lao She 2009: 26)

为什么不去卖了它们，再买上一辆车呢？……先前没想到这样最自然最省事的办法而觉得应当惭愧似的。(Lao She 1985: 26)

Vohra je toho názoru, že se Xiangzi řídí konfuciánskou morálkou, není však morální sám o sobě. Xiangzi nepovažuje krádež velbloudů za špatnost, protože tento čin nenarušuje mezilidské vztahy. Pouhé pomýšlení na krádež věcí jeho chleboďárce pana Caa ho naproti tomu velmi rozruší. (Vohra 104) Tradiční čínská literatura zpravidla obhajovala zásady konfucianismu, Lao She jakožto moderní spisovatel se však ve svých dílech, román *Rikša* nevyjímá, právě proti konfucianismu vymezuje a kritizuje jeho morálku. Prostřednictvím svého románu upozorňuje, že čínská, a zejména pak konfuciánská společnost, přivádí platných imperativů poslušného jedince do bezvýchodné situace. (Kenley 27-29)

Slupski interpretuje román *Rikša* jako dílo o *morálním úpadku*, jako svědectví postupné degradace jednotlivce.⁶⁹ Čtenář je svědkem celého řetězce katastrof a postupně je přesvědčen o Xiangziho bezvýchodné situaci, která rikšu krok za krokem směřuje k budoucnosti bezzásadového ztroskotance. Důraz na líčení prostředí⁷⁰ buduje kontrast mezi drsnou sociální realitou a Xiangziho sny o lepší budoucnosti, to lze vnímat jako předznamenání hrdinova budoucího neradostného osudu. (Slupski 1966: 63-64) Obdobně vykládá *Rikšu* i C. T. Hsia, který taktéž považuje Xiangziho tragédii za neodvratitelnou.⁷¹ I kdyby se rikšovi zprvu dařilo překonávat v románu se objevující nástrahy, *řetězec katastrof* by nakonec slavil vítězství. (Hsia 184)

Morální úpadek lze interpretovat jako důsledek hrabivé společnosti, upírající jedinci odměnu za jeho práci. (Jian Xu 146; McDougall 118) Dle Slupského rikša není schopen pochopit, že je to prostředí a společnost, kdo mu klade do cesty stále

69 Wang usuzuje, že Lao She je skeptický vůči vymezení reality a pokusům o změnu, proto ve svém díle akcentuje absurdno. (Wang 1992: 148) To příliš nepodporuje teorii morálního úpadku jako významové páteře románu, jelikož absurdita je chaotická, morálkou a kauzalitou se příliš nezabývá.

70 Viz podkapitola 5.4 Roční doba a místo v románu *Rikša*.

71 To je v souladu s interpretací románu jako díla fatalistického, viz konec této podkapitoly, a dále také podkapitola 5.1 Seznámení s dílem.

další překážky.⁷² Xiangzi neumí těžkostem vzdorovat a zároveň zůstat morálně čistým, prožívá postupný morální úpadek a nakonec se začlení do bezohledné společnosti, vůči které stál doposud v opozici. To však rozhodně neznamená, že by pro něj byla naděje na lepší život. (Slupski 1966: 65) O důvodech morálního úpadku protagonisty lze ale v kontextu románu uvažovat i jinak. Duke při rozboru povídky „Liuovic činžovní dvůr“ 柳家大院 (1933)⁷³ dochází k závěru, že Lao She netradičně příslušníka chudiny kritizuje způsobem, kterým se běžně vyslovuje k zámožným vrstvám. Chudák toužící po společenském postupu je dokonce vykreslen jako amorálnější než boháč. (Duke 140) V návaznosti na Dukeovu úvahu si lze položit otázku, zda Xiangziho touha po rikše, jakkoli skromná, nenaplňuje tento problematický vzorec společenského postupu. Morální úpadek, který Xiangzi v průběhu románu zažívá, možná nenastal až jako následek frustrace z neuskutečnitelnosti přání vlastnit nebo z neúnosnosti řetězce životních pohrom. Morální úpadek by nemusel mít původ pouze ve společnosti, ale také v rikšovi samotném a jeho přání vlastnit.⁷⁴ Sám Xiangzi pocítuje souvislost mezi přáním vlastnit rikšu a vlastní pokleslou morálkou:

Keby som si nechcel kúpiť rikšu, nebolo by zo mňa také nehanebné hovädo! (Lao She 2009: 43)

我要不是为买车，决不能这么不要脸！(Lao She 1985: 46)

Jak již bylo řečeno, Jian Xu vidí příčinu morálního úpadku rikši ve společenských poměrech. Jian Xu zastává názor, že morální a s ním související fyzický úpadek⁷⁵ není způsoben samotným usilováním o rikšu, jelikož Xiangziho sen o vlastní rikše se mu plní hned v úvodu románu.⁷⁶ Osudovou překážkou však jsou dva jevy: peníze, symbolizující zkorumpovanou společnost, a sexualita.⁷⁷ Symbolika

72 Tato myšlenka je vyjádřena v závěru knihy, kdy se dav lidí srocuje, aby mohl přihlížet popravě. Dav má reprezentovat aspekty společnosti, které rikšovi v průběhu příběhu způsobovaly příkoří. (Slupski 1966: 65)

73 Viz kapitola 6. Postava rikši v jiných Lao Sheho dílech.

74 Na druhou stranu, přání vlastnit má jistě souvislost se společenským uspořádáním.

75 Souvztažnost mezi morálním poklesem a úbytkem tělesných sil je zvláště patrná na vztahu Xiangziho a Huniu, zejména pak na jejich sexuálním poměru, alespoň pokud lze soudit ze Xiangziho úvah.

76 Tento argument oslabuje fakt, že Xiangzi vlastní rikšu jen krátce, což je svým způsobem provokace.

77 Jameson v shodě s Maxem Webrem poznamenává, že šetření peněz a odkládání okamžité spotřeby vyžaduje od pudů odlišnou sebekázeň. Peníze a jejich šetření je tedy v rozporu s

sexuality se točí především kolem postavy Huni, která jakožto dcera majitele půjčovny rikš také kontroluje finance.⁷⁸ Tímto způsobem se v její postavě kombinují motivy sexuality i peněz, podobně jako tyto motivy společně prostupují celým románem.⁷⁹ (Jian Xu 138-140)

Také Birch vidí příčinu Xiangziho morálního úpadku ve společnosti, tento úpadek má vyjadřovat Lao Sheho pohled na běh života: mládí a sny jsou drceny krutou realitou. Nemorální společnost je třeba dovést k porozumění vlastních nedostatků, to ovšem neznamená, že autor nabízí východisko.⁸⁰ (Birch 54) Moran se shoduje s Birchem v tom, že Lao She nenabízí Číně východisko. Román *Rikša* naznačuje, že kolektivní revoluční hnutí by skončilo katastrofou. Revoluční literatura si totiž většinou jako hybatele revoluce vybírá mladé, Xiangzi i Xiao Fuzi jsou však nakaženi pohlavní chorobou, což je typizovaný symbol choré společnosti. Ani intelektuál pan Cao není revolucionářem. (Moran 453)

Slupski se naopak domnívá, že Lao She východisko vidí v práci (Slupski 1966: 15), která má v *Rikšovi* hodnotu nezávislou na peněžní odměně.⁸¹ Také Jian Xu analyzuje motiv práce v románu *Rikša* a zavádí přitom dva pojmy: *tělo a práce*. Ideologicky nezátížené tělo bývá v literárních dílech často zničeno sociálním bezprávím, čtenáře však nezasahuje jen melodramatičnost, nýbrž zejména důraz na „hmotný vztah“ těla a našeho světa. Tímto hmotným vztahem je práce, která dává životu smysl. Pracující se ocitli v popředí zájmu literatury zejména přičiněním revolučního vyzdvihování práce jako morálně správné a krásné. V popředí zájmu se však nacházelo utrpení pracujícího lidu a téma práce bylo opomíjeno.⁸² Ne tak v

sexualitou. Přesto hromadění finančních prostředků motivuje touha, konkrétně touha po vlastnictví věci, tedy rikši. (Jameson 67-68) Peníze jako symbol společenské korupce vnímá i Vohra. Za další důležitá témata románu označuje nemorální společnost ale i odcizení jedince. (Vohra 100)

78 Angažuje se v rodinném podniku, o financích rozhoduje i později v manželství se Xiangzim.

79 Viz podkapitola 8.5 Práce a peníze.

80 Absence východiska je zajímavá v souvislosti s Wangovým přístupem k románu *Rikša*, který je založen na polaritě frašky a tragédie. Fraška se na rozdíl od melodramatu vysmívá snahám nastolit řád, libuje si v chaosu. (Wang 1992: 119) Neexistence východiska by tedy podpořila význam frašky v románu, který je obvykle vnímán jako dílo tragické.

81 Xiangzi podléhá vábení peněz jako takových až v závěru díla, do té doby je bere pouze jako prostředek umožňující práci. Tento postoj je ilustrován i tím, že Xiangzi po svatbě s Huniu nechce spoléhat pouze na kapitál, hodlá nadále pracovat. (Jian Xu 143)

82 Text kritizující sociální nespravedlnost je nápomocen socialistickým myšlenkám, respektive státu. Stát si logicky nárokuje právo rozhodovat o jeho obsahu a výkladu. Stěžejní je zobrazení utrpení pracujícího, samotná práce je opomíjena jako pro daný účel „neužitečná“. Opačný, ale stejně jednostranný je koncept práce v dílech socialistického realismu, zde je důležité především to, pro koho a proč pracujeme, práce jako taková opět nedostává prostor. Rovněž zde chybí motiv

případě Lao Sheho románu *Rikša*. Lao She předkládá symbolický obraz vztahu rikši a těla, které rikšu táhne, jako obraz odlidštění. Xiangzi, vysvobozen z feudálního řádu, je vykořeněn z venkovského prostředí,⁸³ jen aby byl znovu zotročen touhou po kapitálu, tedy vlastně zotročen prací. (Jian Xu 118-122, 138) Také Chan si všímá faktu, že práce a touha jsou provázanými veličinami. Xiangzi pracuje pro naplnění tužby (vlastnictví rikši) a touží po další práci (s využitím vlastní rikši). Tento vztah je tedy zacyklený. Přítomen je ale i proces lineární, kdy touha dává vzniknout další touze, což vede k neustálému redefinování kýženého ideálu. (Chan 192) Ani práce tedy není jednoznačným východiskem pro společnost, která zapříčiňuje morální úpadek k ní náležejících jednotlivců.⁸⁴

Navažme na myšlenku, že román *Rikša* nenabízí východisko z koloběhu zkažené společnosti zapříčiňující morální úpadek jednotlivce, který pak dále zhoršuje morální stav společnosti. Tato myšlenka je v souladu s interpretací *Rikši* jako díla, které ztvárňuje zrod fatalisticky smýšlejícího, rezignovaného jedince.⁸⁵ Zároveň lze uvažovat o tom, že právě fatalismus by mohl být určitým východiskem. Fatalismus může sloužit jako filosofie, která jedinci pomáhá překonávat neúnosnou realitu. Snad právě tuto myšlenku se Lao She snaží vyjádřit, když pro Xiangziho připravuje stále další útrapy. Morální úpadek rikši lze pak vnímat jako produkt fatalismu, kdy Xiangzi začíná pochybovat o kauzalitě mezi příčinou a následkem – a může si tedy dovolit chovat se i nemorálně. Lao She tímto snad varuje před morálkou suspendujícím chápáním fatalismu.⁸⁶

Morální úpadek přesto nepromění Xiangziho v jednoznačně záporného hrdinu, rikša spíše poleví ve svých morálních nárocích. Tím se vlastně přiblíží typické postavě rikši, která je obvykle „lidská“, tedy postrádá jednoznačnou pozitivní nebo negativní charakteristiku.⁸⁷

utrpení, pracující se stává vždy radostným, lehce ovladatelným strojem. (Jian Xu 147-148)

83 Venkovskému původu mnoha pekingských rikš se věnuje podkapitola 2.4 Rikšové: původ a společenské postavení.

84 K absenci východiska viz též závěr podkapitoly 5.4 Roční doba a místo v románu *Rikša*.

85 Viz podkapitola 5.1 Seznámení s dílem.

86 K fatalistickým postavám rikš viz též oddíl 7.1.3 Možnost volby.

87 K tomuto viz podkapitola 8.2 Charakteristika rikš.

5.4 Roční doba a místo v románu *Rikša*

Slupski uvádí, že přesnější vymezení času či roční doby dává tušit blížící se významnou událost, popřípadě další pohromu v řetězci katastrof. Tak Xiangzi v době novoroční veze zákazníka do vyliďněné části města. Oproti zimní noci a jemně padajícímu sněhu se ostře rýsuje Xiangziho vnitřní neklid a zvuk jízdního kola, na kterém rikšu sleduje tajný detektiv. Záhy je Xiangzi oloupen tajným detektivem a naděje na koupi rikši se opět rozplývá. Lao Sheho vypravěč zaměřuje pozornost na reakci Xiangziho a nepokračuje v líčení děje. Tato pasáž je příkladem autorova důrazu na postavu rikši a její vnitřní vývoj, a to i za cenu oslabení dějovosti. Jiným příkladem funkčního užití odkazu na roční dobu může být zmínka o chrysantémách, zakoupených paní Xia, která informovanému čtenáři poskytuje poměrně přesné informace o roční době, a částečně napovídá i místo děje, neboť právě v Pekingu je tato květina zvláště populární. (Slupski 1966: 58-59, 66) Informace o ročním období zde předznamenává avantýru s paní Xia, jejímž výsledkem je pohlavní choroba – významný milník morálního rozkladu hrdiny. Také Jameson spojuje vzlety a častější pády Xiangziho s proměnou ročních období v Pekingu. Jameson si všímá, že v románu se střídají extrémní stavy. Buď hrdinovi přeje štěstí, nebo ho stíhá pohroma, jednou má dostatek peněz, jindy je na pokraji bídy. Tento vzorec je v souladu s pekingským počasím, pro které jsou charakteristické prudké přechody od tuhých mrazů v zimě k dusivému letnímu vedru. (Jameson 70)

Většina děje *Rikši* se odehrává v Pekingu, ke kterému Xiangzi chová silné emoce, Peking mu nahrazuje chybějící mezilidské vztahy,⁸⁸ stává se součástí jeho podvědomí, ovlivňuje jeho myšlenky a pocity.⁸⁹ I příroda má moc ovlivňovat osud hrdinů. Tak jako při scéně letní bouře v *Rikšovi*, která je snad nejpůsobivějším popisem přírodních sil. Xiangzi se snaží pracovat i za takových podmínek, což odnese nemocí a nakonec i podlomeným zdravím. Důležitost epizody, jejímž prostřednictvím je akcentován vliv prostředí na člověka, vysvětluje, proč jsou popisům přírody věnovány relativně dlouhé pasáže, popisy jsou totiž integrální

⁸⁸ Viz podkapitola 8.3 Sociální vztahy rikšů.

⁸⁹ Příkladem je setkání na mostě mezi Beihai 北海 a Zhonghai 中海, kde se Huniu, dcera majitele půjčovny rikš, snaží Xiangziho přimět předstíraným těhotenstvím k sňatku. (Slupski 1966: 65-67) I další Lao Sheho díla, kupříkladu *Čtyři generace pod jednou střechou* 四世同堂 (1947) či *Rozvod* 离婚 (1933) jsou určitou kronikou Pekingů. (Wang 1992: 194-195; Birch 51)

součástí díla, vyprávění událostí a popis prostředí se vzájemně ovlivňují.⁹⁰ Popisy přírody tedy nejsou pouze samoúčelně estetizujícími prvky. (Slupski 1966: 67-69) Wang nahlíží scénu letní bouře jako doklad Lao Sheho záliby v motivu pohromy, zdůrazňující stále přítomný konflikt mezi člověkem a přírodou. (Wang 1992: 149-150) Právě za letní bouře veze Xiangzi necitelného zákazníka, který odmítá rikšovu žádost zastavit a bouři přestat v úkrytu. Postava bezohledného zákazníka má zřejmě poukázat na to, že nepřítelem chudých je mimo přírodu také člověk, respektive společnost. (Vohra 107)

Z výše řečeného tedy vyplývá, že postava rikši je výrazně ovlivňována svým prostředím. Rikša je zde postavou *pasivní*, neschopnou ovlivnit vlastní osud.⁹¹ Lao She přisuzuje prostředí moc ovlivňovat život jedince.⁹² Prostředím se rozumí nejen společenské poměry, ale i zcela konkrétní prostředí Pekingu⁹³ včetně přírodních podmínek. Morální úpadek⁹⁴ dost možná nezpůsobila jen samotná společnost, ale i toto široce definované prostředí. Tento názor nesdílí Dong, podle které Peking není příčinou nešťastných událostí a následného morálního úpadku rikši, toto město je líčeno jako okouzlující místo pro život. Dong dále upozorňuje, že Lao She neviní ani rikšu a má pochopení pro jeho slabosti, které ho činí lidským. Xiangzi je jakýmsi produktem Pekingu, se kterým je nerozlučně spjat. Postupně se ale tato vazba na město mění v past, což se projevuje například v okamžiku, když Xiangzi není schopen opustit město, aby prchl před úklady Huniu.⁹⁵ Příčinou katastrof v životě

90 První případ takto specifického využití přírody odhaluje Duke v Lao Sheho povídce „Přízrak“ 微神 (1933). Slunný jarní den je v kontrastu s tragickými vzpomínkami. Dalšími rysy společnými s románem *Rikša* je fixace hrdinů na vysněnou představu, která je jakýmsi únikem před nehostinnou realitou, a nevyužití lidského potenciálu. (Duke 137-138)

91 V souvislosti s motivem času lze dojít k závěru o pasivitě postavy rikši také v Shi Tuově povídce „Polibek“. Viz oddíl 7.1.2 Místo a čas. Xiangzi je poměrně pasivní, na druhou stranu má zpočátku nadšení a ambice získat vlastní rikšu. Postupně se stále více přiklání k pasivitě. Počáteční aktivitou Xiangzi představuje určitou výjimku mezi zde analyzovanými postavami rikšů. Viz též podkapitola 8.5 Práce a peníze.

92 Prostředí, zejména pak sociální prostředí se dostává do centra Lao Sheho zájmu od roku 1935, kdy ve svých povídkách začíná zkoumat prostředí jako takové a jeho vliv na jednotlivce. Dle Duka je první takovou povídkou „Půlměsíc“ 月牙儿 (1935). (Duke 141)

93 Lao She byl s Pekingem dobře seznámen. Dá se říci, že Peking pro Lao Sheho existoval jen v individuální zkušenosti, odtud tedy odkazy na konkrétní pekingské pamětihodnosti v románu *Rikša*. (Dong 290-293)

94 Viz podkapitola 5.3 Morálka a morální úpadek.

95 Xiangziho vztah k městu lze podle Wanga označit za „jednostranný“, metropole se mu za jeho náklonnost příliš neodvděčuje. Lao She v románu *Rikša* vyslovuje názor, že kouzlo Pekingu je vyhrazeno pouze určitým vrstvám. K určitému odklonu od tohoto postoje dochází v románu *Čtyři generace pod jednou střechou*, kde je viníkem utrpení japonská okupace a dokonce i chudina vzpomíná na lepší předválečnou dobu. (Wang 1992: 194-195)

postav není ani město, ani jeho obyvatelé. Jde o společně sdílený životní prostor, který se z neznámých důvodů rozpadá.⁹⁶ (Dong 289-290) Ať je to jakkoli, rikša je ve svém světě „v pasti“ a tváří v tvář mocným silám prostředí, v němž žije, se projevuje jako postava pasivní.⁹⁷

5.5 Charakterizace postav

Vnější charakterizaci postav je věnován značný prostor, popis vzhledu není vynechán ani u vedlejších postav. Zejména u Xiangziho není fyzický popis podán uceleně na jediném místě. Toto souvisí se specifickým rysem románu *Rikša*: vývojem hlavního protagonisty. Charakterizace jeho postavy, a to samozřejmě nejen vnější charakterizace, se už proto musí realizovat postupně a nikoli jednorázově při prvním uvedení postavy na scénu. Každá z postav románu je popisována odlišným způsobem, s důrazem na její charakteristické rysy,⁹⁸ přičemž pro Xiangziho je charakteristická jeho fyzická zdatnost. (Slupski 1966: 59-61) Dá se říci, že fyzická zdatnost, popřípadě její nedostatek, je důležitou součástí vnější charakteristiky postavy rikši obecně. Je tomu tak zřejmě proto, že fyzická zdatnost přímo souvisí se schopností vykonávat povolání rikši.⁹⁹ Xiangziho fyzická zdatnost je zprvu vynikající, postupně se však jeho zdraví zhoršuje a tím se vzdaluje i jeho sen o vlastní rikše. Vnější popis Xiangziho se tedy nese ve znamení postupného úpadku, což kopíruje úpadek jeho charakteru.

Rovněž je třeba vzít v úvahu závislost popisu a kontextu. Kupříkladu popis ústřední postavy Xiangziho není umístěn hned na začátku díla, předchází mu obšírné líčení prostředí Peking, zejména pak líčení života rikšů obecně. Teprve následně se coby reprezentant této skupiny vyděluje Xiangzi, na kterém je názorně demonstrován vliv společnosti na jedince. (Wang 1992: 150-151) Opačné řazení by příliš akcentovalo hrdinu, což by bylo v rozporu s autorovou koncepcí díla jako

96 Lao She nepodává vysvětlení tragického vývoje věci ani neposkytuje východisko. K možnému východisku viz podkapitola 5.3 Morálka a morální úpadek.

97 Postavy Lao Sheho děl jsou podávány jako modely všech obyvatel Peking (Beijing ren 北京人). Jsou nekonfliktní a pasivní, bez velkých ambic i prohrěšků (Dong 293)

98 Například detektiv Sun je vykreslen pomocí jednotlivostí typických pro jeho povolání, jako klobouk, plášť a způsob, jakým byly nošeny. Tyto rekvizity jsou Xiangzimu dobře známé, a zároveň snadno rozlišitelné i v noční uličce, kde se odehrálo jejich první setkání.

99 Více k vnitřní a vnější charakteristice postavy rikši obecně viz podkapitola 8.2 Charakteristika rikšů.

společenské fresky.¹⁰⁰

V Rikšovi je často užívána metoda přímé charakterizace psychologie postavy. Tato metoda je kombinována s jinými postupy, například nepřímou charakterizací pomocí hrdinova monologu. To zejména platí v případě Xiangziho, jeho myšlenky jsou často podány formou *proudu vědomí*. Třetí osoba, ukazující na přítomnost vypravěče postupně ustupuje do pozadí, věty se zkracují a více připomínají „střípky myšlenek“ samotného protagonisty. (Slupski 1966: 60-63) Tento vývoj odpovídá postupujícímu morálnímu úpadku Xiangziho, ztrácí se možnost artikulovat a zůstávají pouze ony „střípky myšlenek“.

5.6 Charakterizace rikši jako stroje

Liu poznamenává, že rikšu-stroj lze interpretovat jako Xiangziho alter ego. (Liu 113, 118-119) Ať se s tímto názorem ztotožníme či nikoli, je nesporné, že rikša má na svůj pracovní nástroj silnou vazbu, která může nabývat různých významů. Přehled některých z těchto významů je uveden níže. Ačkoli bude odkazováno na román *Rikša*, lze tyto významy rikši-stroje hledat i u postav rikšů v dalších dílech dobové čínské literatury.

5.6.1 Rikša jako žena

Vztah Xiangziho a rikši¹⁰¹ je velmi podobný vztahu mileneckému. Samo přání mít vlastní rikšu nemá takovou váhu, významotvorný je spíše způsob, jakým se Xiangzi o předmětu své touhy vyjadřuje. Když svého cíle dosáhne, jeho vztah k vozu a jakási „reakce“ vozu na jeho zacházení ještě výrazněji podporují tento přírůstek:

Bola to naozaj dobrá rikša! Keď s ňou behal už asi pol roka, každá jej čiastočka akoby ožila a stala sa citlivou. Rýchlo reagovala, ... Keďže mu priateľsky pomáhala, nebolo medzi nimi nič, čo by ich rozdeľovalo alebo prekážalo vo vzájomnom porozumení. (Lao She 2009: 15)

那辆车也真是可爱，拉过了半年来的，仿佛外外都有了知觉与感情，……它都就马上应合着，给祥子以最顺心的帮助，他与它之间没有一点隔膜别扭的地方。(Lao She 1985: 12)

100 Blíže je tato myšlenka vysvětlena v podkapitole 4.2 Inspirační zdroje románu *Rikša*.

101 V tomto odstavci je rikšou vždy míněn dopravní prostředek.

Rikša je tedy pro Xiangziho v jistém smyslu první „ženou“, tuto výsostnou pozici neohrožuje ani jeho láska Xiao Fuzi. Xiangzi si později pořizuje zánovní rikšu. Její přezdívka „malá vdova“¹⁰² rovněž vypovídá o vnímání rikši-stroje jako ženy. (Wang 1992: 145-146) Xiangziho snaha nahradit mezilidské vztahy citovou vazbou na neživý předmět je v souladu s pozorováním o typickém literárním obrazu rikšů jako osamělých jedinců.¹⁰³

5.6.2 Rikša jako sběratelský kus

Lao She vytváří řadu postav, které jsou charakterizovány posedlostí, zacílenou na určitý objekt. Taková posedlost věcmi je významotvorným prvkem v povídce „Záliba“ 恋 (1943).¹⁰⁴ Povídka „Záliba“ vypráví o sběratelské vášni, kterou Rey Chow interpretuje jako cestu k nalezení vlastní identity. Hrdinova vášeň pro sběratelství má v povídce lidský rozměr. Otázky lidské identity jsou objasňované pomocí vztahu postavy k hmotným věcem, což může být paradoxně výmluvnější. Věci jsou pro člověka jakýmsi zrcadlem jeho bytí. Protagonista povídky „Záliba“ není sběratelem-obchodníkem. (Chow 290-299, Wang 1992: 183), naopak je až nezdravě fixován na předměty, které se pak stávají jeho slabým místem a vytvářejí prostor pro vydírání. Xiangzi je svým způsobem sběratelem rikš, přemýšlí o tomto objektu se stejným zaujetím jako sběratel Zhuang. Obdobně se v *Rikšovi*, stejně jako v povídce „Záliba“, objevuje scéna zrádce v předvečer zrady. Dá se tedy uvažovat o tom, že Lao She viděl souvislost mezi posedlostí objektem a nepevným charakterem, náchylným ke zradě.

5.6.3 Rikša jako výrobní prostředek

Xiangzi nevnímá rikšu jako symbol otroctví, ale jako pracovní nástroj a také jako majetek. Rikša představuje výrobní prostředek, jak ho definuje Marx,¹⁰⁵ tento

102 Prvním důvodem takového označení je její pohřební, černobílá barevnost, druhým důvodem je její zánovní původ. (Wang 1992: 146)

103 Viz podkapitola 8.3 Sociální vztahy rikšů.

104 Lao She 老舍. 恋 [online]. [cit. 5.3.2014]. Dostupné z: <http://www.millionbook.net/mj/l/laoshe/pxj/001.htm>.

105 Výrobní prostředek v tomto smyslu je je fyzickým předmětem, nástrojem nebo materiálem, který

výrobní prostředek je v mimořádně blízkém vztahu k jedinci, až se stává součástí jeho těla. (Jian Xu 140-141) Lydia Liu upozorňuje, že v románu je k označení rikšistroje soustavně používáno slovo yangche 洋车, které lze přeložit jako „cizí vozidlo“. Neutrálním ekvivalentem tohoto slova by spíše byla výpůjčka renliche 人力车 z japonského slova jinrikisha. Důraz je tedy kladen na fakt, že rikša je z Japonska importovaný vynález. Rikša je cizím importem, stejně jako moderní městská kultura či kapitalismus. Xiangzi však v rikše mylně spatřuje cestu ke svobodě, k finanční nezávislosti, a nevnímá ji jako původce svého zotročení. Xiangzi tedy investuje jediné co má, tělo a fyzickou práci, v honbě za kapitálem, potažmo výrobním prostředkem, tj. rikšou, který Xiangziho jen dále vykořisťuje. (Liu 113, 118-119)

5.6.4 Rikša jako předmět touhy

Rikšu lze také vnímat jako předmět touhy, přičemž toužit lze pouze po věci subjektivně nedostatkové, od jedince odlišné. V návaznosti na touhu dostává nový význam proces práce, kterou lze považovat jednak za prostředek k naplnění touhy, tj. v tomto případě k získání rikši, jednak za samotné naplnění touhy, tj. běhání s vlastní rikšou. (Chan 173-174)

Na předmět touhy, tedy na rikšu, lze rovněž pohlížet jako na fetiš. Avšak Chan se domnívá, že předmětem Xiangziho touhy je určitá abstrakce, příslib lepší budoucnosti, spíše než vlastnictví konkrétní rikši. Tato abstraktní rikša se stává utopií, odkazující k Xiangziho budoucí ideální životní situaci. A je to právě tato utopická rikša, která naplňuje znaky fetiše, nikoliv rikša jako hmotná věc. Pojem rikši jako objektu touhy tedy existuje na dvou rovinách a podobně dvojaká je v závislosti na tom i postava Xiangziho. (Chan 181-184, 191-192)

Jameson na rikšu jako předmět touhy nahlíží optikou peněz. Xiangzi vnímá peníze jako odměnu za práci. Oproti tomu Huniu jako dcera majitele půjčovny rikš zastává kapitalistický postoj k penězům, je si vědoma, že vlastnictví jedné rikši není zárukou prosperity do budoucna, jejím cílem je mít vlastní podnik.¹⁰⁶ Obdobně jako

je potřebný k vykonání určité práce. (Encyclopedia of Marxism: Glossary of Terms [online]. [cit. 6.12.2013]. Dostupné z: <http://www.marxists.org/glossary/terms/m/e.htm>).

¹⁰⁶ Na stranu kapitalistické logiky se dle Jamesona v průběhu díla přidává i čtenář, který se ztotožňuje s Xiangziho touhou po rikše a lepším životě, má však odlišný názor na dosažení těchto cílů. (Jameson 71)

Huniu se k penězům staví i služka pana Caa, která se z vlastní zkušenosti naučila půjčovat na úrok, tedy vydělávat pomocí kapitálu. Služka i Huniu, ač každá s různým důrazem, se snaží přesvědčit Xiangziho o užitečnosti takového využití finančních prostředků. Xiangzi si takovou představu protíví, rikša pro něj není pouhým kapitálem, nýbrž předmětem touhy, pokladem či uctívanou modlou.¹⁰⁷ (Jameson 68-69; Liu 114)

¹⁰⁷ K pohledu rikšů na finanční záležitosti viz podkapitola 8.5 Práce a peníze.

6. Postava rikši v jiných Lao Sheho dílech

Lao Sheho román *Filozofie starého Zhanga* 老张的哲学 (1926)¹⁰⁸ má komediální ladění, avšak končí tragicky.¹⁰⁹ V podtextu díla zaznívá morální pobouření, vyplývající z kontrastu hlavní postavy zkaženého Zhanga 张 s poctivým rikšou Zhao Sim 赵四. (McDougall 116) Zhao Si byl dříve majetný, ale životní okolnosti ho přinutily hledat obživu jako rikša. Ani taková rána osudu ale nezpůsobí změnu jeho laskavé a nápomocné povahy. Tím se Zhao Si zásadně liší od rikši Xiangziho z Lao Sheho románu *Rikša*, který nesnáze snáší podstatně hůře a reaguje na ně postupným morálním úpadkem a rozkladem osobnosti.¹¹⁰ Jak bylo zmíněno výše,¹¹¹ Birch odhaluje zárodek románu *Rikša v Filozofii starého Zhanga*. Jako základní myšlenku, kterou sdílí obě díla, vidí Birch zápas morálky opravdové s morálkou zkorumpovanou. (Birch 46-47) V tomto kontextu je tedy možné postavu Zhao Siho považovat za prototyp Xiangziho.

Povídka „Liuovic činžovní dvůr“ 柳家大院, kterou Lao She napsal v roce 1933,¹¹² obsahuje zajímavou pasáž, kde otec rikši kriticky hodnotí povolání svého syna:

Neříkám, že by to byla špinavá práce, ale myslím, že lidi by se neměli zapřahat do vozů. Copak jsou dobytek? (Lao She 1962: 137)

我倒不是說拉洋車就低賤，我是說人就不应当拉車。人嘛，当牛馬？ (Lao She 1956: 112)

108 Lao She 老舍 (1934). *Lao Zhang de Zhexue* 老张的哲学. Dalian: Dalian shudian.

109 Tragický konec je prostředkem, kterým se Lao She snaží vymanit z čínského literárního stereotypu. (SGN 102) Příklon k tragickému zakončení díla se stává precedentem, Lao She se šťastným koncem v další tvorbě vyhýbá, nanejvýše nechává konec děl otevřený. (Slupski 1966: 49-52) Jak již bylo řečeno, *Filozofie starého Zhanga* je čitelným příkladem Lao Sheho inspirace Charlesem Dickensem. Zde se inspiroval románem *Nicholas Nickleby*, popřípadě *Kronikou Pickwickova klubu*. (SGN 102; Birch 46, 47) Tento inspirační zdroj souvisí s Lao Sheho londýnským pobytem. Viz podkapitola 4.3 Jak autora utváří zkušenost: Lao She.

110 Tato proměna postavy je blíže rozvedena v kapitole 8. Postavy rikšů: srovnání, podkapitola 8.2 Charakteristika rikšů.

111 Viz podkapitola 4.2 Inspirační zdroje románu *Rikša*.

112 Povídka „Liuovic činžovní dvůr“ a níže analyzované povídky „Také trojúhelník“, „Brýle“ a „Bratři“ jsou součástí sbírky *Spěchem* 趕集 (1934).

Lao She (1962). „Liuovic činžovní dvůr“. In *Konec slavného kopinika*. Překl. Jarmila Häringová a Zbigniew Slupski. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 134-148.

Lao She 老舍 (1956). Liu jia dayuan 柳家大院. In *Lao She duanpian xiaoshuo xuan* 老舍短篇小说选. Beijing: Renmin wenxue chubanshe, 110-120.

Jde o jasný příklad paralely mezi rikšou a tažným zvířetem.¹¹³ Ve zmíněné povídce dále vystupuje postava rikši Zhanga 张, která přispívá k vytváření obrazu rikši jako hrubiána a alkoholika, což je charakteristika postav rikšů vystupujících i v dalších spisovatelových dílech.¹¹⁴

Lao Sheho povídka „Také trojúhelník“ 也是三角 (1934)¹¹⁵ je pojata komediálně, Lao She v době jejího vzniku upevňuje svoje renomé humoristy. (SGSS 83) Přesto jsou zde velmi výrazné prvky tragiky. V povídce vystupuje postava rikši otce Lin Siho 林四, který se rozhoduje, zda má přistoupit na finanční nabídku dohazovače a dceru provdat za neznámého muže. Rikšu v povídce „Také trojúhelník“ lze chápat jako součást dvou „trojúhelníkových“ konstelací postav. První konstelaci představují oba vojáci¹¹⁶ a rikšova dcera, zde tedy rikša vystupuje zprostředkovaně prostřednictvím své dcery. Konstelací může ale být také „trojúhelník“ složený z vojáků, rikši spolu s dcerou a konečně dohazovače. V obou případech je rikša ve vztahu k ostatním v nevýhodné, submisivní pozici. V podstatě ani nemá reálnou možnost výběru mezi alternativami.¹¹⁷ Dohazovači musí vyhovět – ať nyní nebo příště. Rikša zde tedy prezentuje poslední článek pomyslného společenského „potravního řetězce“¹¹⁸ – nejslabšího mezi slabými. Vojáci i dohazovač jsou na tom ekonomicky jen o něco lépe než rikša a jeho dcera, ale i to dostačuje, aby mohli rikšovi diktovat svoji vůli.¹¹⁹ V porobeném postavení rikši lze hledat důvod, proč zřejmě nepocítuje strach z blízké smrti. O to více má obavy o budoucnost své dcery. Li Siho vlastní smrt může ale být spíše vysvobozením z bezvýchodnosti těžkého životního údělu.¹²⁰

113 Viz podkapitola 8.2 Charakteristika rikšů, podkapitola 5.3 Morálka a morální úpadek, oddíl 5.6.3 Rikša jako výrobní prostředek.

114 Viz podkapitola 8.2 Charakteristika rikšů.

115 Lao She (1962). „Také trojúhelník“. In *Konec slavného kopiníka*. Překl. Jarmila Häringová a Zbigniew Slupski. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 95-112.

Lao She 老舍 (1953). Ye shi san jiao 也是三角. In *Wei shen ji* 微神集. Shanghai: Chenguang chuban gongsi, 290 a násl.

116 Vojáci jsou dobří přátelé, kteří se pro nedostatek financí rozhodnou pojmout za manželku jednu dívku a dělit se o ni.

117 K faktické nemožnosti výběru, ale i k postavě rikši Lin Siho, viz podkapitola 8.2 Charakteristika rikšů.

118 V tomto kontextu je případné zmínit Lu Xunův pohled na dobovou čínskou společnost jako na „společnost kanibalů“. Viz zejména povídka „Bláznův deník“ 狂人日记 (1918).

119 Nejde jen o ekonomickou převahu, k jejímu získání je konec konců třeba mít určité kvality. Vojáci mají oproti rikšovi sílu a agresivitu, dohazovač bystrost a protřelost. Samotná manuální práce bez přidané hodnoty ztrácí konkurenceschopnost.

120 Viz též podkapitola 8.4 Smrt a smrtelnost.

Lao Sheho povídka „Brýle“ 眼镜 (1934)¹²¹ má komediální až groteskní ladění. (SGSS 83) O to více vynikne tragický závěr povídky.¹²² Celou povídkou prostupuje pocit absurdity. Student nenosí brýle, jelikož věří, že jejich časté nošení ještě více kazí zrak. Kvůli této absurdní pověře nechává student brýle v pouzdře a nasazuje si je pouze při čtení. Přes studentovu opatrnost tak dojde ke ztrátě brýlí, což dá do pohybu řetězec událostí. Brýle jako symbol intelektu nachází rikša Wang Si 王四,¹²³ tedy někdo, kdo pro ně nemá žádného využití. Také jiné postavy rikšů v některých Lao Sheho dílech paradoxně dostávají věci, po kterých netouží nebo pro něž nemají upotřebení.¹²⁴ Povídka rovněž pracuje s motivem přístupu vzdělance k rikšovi. Student je přesvědčen, že brýle má některý z rikšů. Přestože ztráta brýlí pro něj pravděpodobně znamená konec studií, přesto chápe motiv, který chudého rikšu přinutil chopit se příležitosti zlepšit svou finanční situaci.¹²⁵

Lao She v povídce „Bratři“ 黑白李 (1934)¹²⁶ staví do kontrastu dva bratry Černého Lia 黑李 a Bílého Lia 白李, z nichž jeden vyznává tradiční hodnoty a druhý smýšlí jako revolucionář. Názory a postoje obou bratrů se vyjevují prostřednictvím líčení jejich rozdílných přístupů k jejich soukromému rikšovi Wangovi Pátému 王五. Revolucionář Bílý Li rikšu považuje za sobě rovného, nikoli za služebníka, proto jako cestující v rikše nemá vůči rikšovi špatné svědomí a rikšovi nedopřává odpočinek bezúčelnými přestávkami v jízdě, jak to činí jeho bratr. Bílý Li uvažuje o

121 Lao She (1962). „Brýle“. In *Konec slavného kopinika*. Překl. Jarmila Häringová a Zbigniew Slupski. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 57-66.

Lao She 老舍 (1953). Yanjing 眼镜. In *Wei shen ji* 微神集. Shanghai: Chenguang chuban gongsi, 262-273.

122 Rikšu zde lze považovat za nositele smrti. Brýle dal totiž známému a přesvědčil ho, že má brýle nosit navzdory tomu, že přes silné dioptrické sklo nic neuvidí, jelikož jde jen o zvyk. Známy pak končí pod koly automobilu. Viz podkapitola 8.4 Smrt a smrtelnost.

123 Viz podkapitoly 8.2 Charakteristika rikšů a 8.3 Sociální vztahy rikšů.

124 S tímto motivem se setkáváme mimo jiné v románu *Rikša*, jehož hlavní protagonista Xiangzi sní o vlastní rikše. Události, kdy mu život nabízí něco jiného, alespoň relativně pozitivního, například velbloudy či ženy, není Xiangzi zcela schopen jako pozitivní vyhodnotit. V těchto souvislostech lze na Xiangi pohlížet nikoli jako na nešťastníka, ale na někoho, kdo je neflexibilní a neschopný využít příležitosti, která se mu naskýtá. I povídka „Také trojúhelník“ nabízí podobný způsob čtení. Umírající rikša-otec by mohl uvítat možnost, že bude po jeho brzy očekávané smrti o dceru alespoň nějak postaráno. Přes všechna nesporná negativa není dohazovač a smluvený sňatek apriori negativní. Tyto nechtěné „dary osudu“ jsou určitým výsměchem. Jde o způsob, jak jen zdůraznit marnost očekávání či usilování.

125 Rikšové zde tedy nejsou idealizováni, zároveň je o nich studentem smýšleno empaticky. K tomuto viz též podkapitola 8.1 Vztah rikšů a „vzdělavců“.

126 Lao She (1962). „Bratři“. In *Konec slavného kopinika*. Překl. Jarmila Häringová a Zbigniew Slupski. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 113-133.

Lao She 老舍 (1952). Heibai Li 黑白李. In *Lao She xuan ji* 老舍选集. Beijing: Kaiming Shudian, 1-21.

rikšech jako o společenské skupině, konkrétní rikša je v jeho očích pouze příslušník společenské skupiny. Pomoc Bílého Lia spočívá v revolučních aktivitách, z kterých není zcela zřejmé, zda rikši pouze nevyužívá k naplnění svých revolucionářských ambic, či zda mu skutečně leží na srdci jejich osud. Černý Li naopak pomáhá rikšovi jako jedinci, i když jej nadále vnímá jako člověka nižšího postavení.¹²⁷ Pomoc jedinci lze ale také interpretovat tak, že Černý Li pouze ulehčuje svému svědomí, nedělá nic proti utrpení, kterého není bezprostředně svědkem. Jak ale na rozdílné přístupy obou bratrů reaguje sám rikša? Spíše oceňuje přístup Bílého Lia, ač je práce pro něj vlastně náročnější:

Druhý milostpán¹²⁸ je ke mně moc hodný, a Čtvrtý, víte, to je prostě kamarád. (Lao She 1962: 127)

二爺待我不錯，四爺呢，簡直是我的朋友。(Lao She 1952: 14)

Rikša může Bílého Lia za přítele považovat, sám Bílý Li však svůj vztah k rikšovi patrně vnímá zcela odlišně. Jak již bylo naznačeno, rikša je dost možná využíván k seberealizaci Bílého Lia.¹²⁹

Závěrem lze konstatovat, že výše diskutovaná Lao Sheho díla, v nichž vystupují postavy rikšů, balancují mezi komikou a tragikou, je jim společný tragický konec. Právě tragický konec je pro Lao Sheho příznačný.¹³⁰ Všechna tato díla časově předcházejí románu *Rikša* (1936), je tedy možné považovat je za určitou přípravu literárního zobrazení rikši v tomto románu. Xiangzi v románu *Rikša* je vrcholem Lao Sheho zpracování postavy rikši, toto téma se zmíněným románem pro Lao Sheho současně vyčerpává.

127 Viz podkapitola 8.6 Víc než jen rikša.

128 „Druhý milostpán“ je Černý Li, starší z bratrů.

129 Lao She obecně násilné revoluční změny nepovažoval za řešení (více k tomuto motivu v románu *Rikša* viz podkapitola 5.3 Morálka a morální úpadek). Rovněž Lao Sheho román *Tak pravil mistr Zhao* 趙子曰 (1928) obsahuje nelichotivě vyličené postavy stávkujících studentů, kteří ve své většině hledí pouze na vlastní zájmy. McDougall interpretuje povídku „Bratři“ jako svědectví o „pokrytectví levicově orientovaných studentů“. (McDougall 116, 118)

130 Viz poznámka na počátku této kapitoly.

7. Postava rikši v dílech dalších autorů

7.1 Shi Tuo

7.1.1 Povídka „Polibek“

V době Druhé čínsko-japonské války (1937-1945), přesněji mezi lety 1938 až 1946, publikuje Shi Tuo 师陀 (1910-1988)¹³¹ povídky sebrané později do sbírky *Zahradní městečko* 果园城记 (1946).¹³² Sbíрка obsahuje i povídku „Polibek“ 一吻 (1944), v jejíž druhé části se objevuje postava rikši.¹³³

Příběh začíná polibkem, který mladý učeň Hutouyu 虎头鱼 „ukradne“ Sestřičce Liu 大刘姐, dívce prodávající zákusky v pouličním stánku. Tato událost má však netušené následky, dívka je záhy prodána jako konkubína, neboť polibek ohrozil dívčinu nevinnost a tím i její „tržní hodnotu“. Po letech se Sestřička Liu vrací do rodného městečka.¹³⁴ Najme si rikšu, od kterého vyslechne zprávy o tom, jaké osudy potkaly její bývalé sousedy,¹³⁵ je konfrontována s neutěšeným stavem kdysi známých míst, a patrně ovlivněna těmito zjištěními se rozhodně k neprodlenému návratu zpět na nádraží. Rikša není nikdo jiný než někdejší učeň, svoji dávnou lásku však zřejmě nepoznává. Naopak Sestřička Liu pravděpodobně přítele z dětství poznala, naznačuje to neobvykle vysokou odměnou rikšovi, ruměncem a úsměvem na tváři.¹³⁶

131 Občanské jméno Shi Tuo je Wang Changjian 王长简, zprvu psal pod pseudonymem Lu Fen 芦焚, později přijal pseudonym Shi Tuo. (Zhang 283) Shi Tuův životopis viz McDougall 146-147.

132 Název je přeložen do češtiny pouze pro účely této práce. Hutters používá anglický překlad „The Records of Orchard City“. Naopak Slupski, C. T. Hsia a Gunn volí překlad „The Orchard Town“. Zhang považuje druhý jmenovaný překlad za vhodnější. (Zhang 283)

133 Název je přeložen do češtiny pouze pro účely této práce.

Shi Tuo (1990). „The Kiss“. In Theodore Hutters, ed. *Reading the modern Chinese short story*. Trans. Theodore Hutters. Armonk (N. Y.); London: Sharpe, 153-161.

Hutters v tomto sborníku také podává analýzu povídky „Polibek“.

Shi Tuo 师陀 (2000). Yi Wen 一吻. In *Guoyuan cheng ji* 果园城记. Beijing: Jiefangjun wenyi chubanshe, 91-99.

134 Pokud jde o zpracování tématu návratu do rodného města, C. T. Hsia vidí souvislost mezi Lu Xunem a Shi Tuem. (Hsia 463) Gunn v reakci na to upozorňuje, že Shi Tuo vyjadřuje v mnohem větší míře frustraci a bezvýchodnost. Shi Tuo se nesnaží působit na čtenáře, neotevívá téma společenské odpovědnosti intelektuálů. Zkoumá otázku vztahu jednotlivce ke společnosti, níči romantizovanou představu čínského maloměsta. (Gunn 82)

135 Rikšovo vyprávění je „dlouhým výčtem mrtvých a umírajících“. (Gunn 81) Viz též podkapitola 8.4 Smrt a smrtelnost.

136 Sestřička Liu se vyptává na mnoho známých, nikoli však na Hutouyuhu. Rikša jí navíc představí

Shi Tuo píše nekonvenční povídky, které se zaměřují na nepoznatelnost reality a světa, nepíše tedy díla realistická v úzkém slova smyslu. Děj první části povídky „Polibek“ je zasazen do minulosti, Shi Tuo se takto víceméně vyhýbá politickému obsahu. To je rozdíl oproti převládající společenské angažovanosti válečné literatury. (Slupski 1973: 11; Zhang 54) Postava rikši v „Polibku“ zřejmě primárně neilustruje sociální nespravedlnost.¹³⁷ Ústředním tématem je loučení, návrat a běh času. (Andrš 34, 39)

7.1.2 Místo a čas

Sbírka *Zahradní městečko* je výjimečná tím, že prostředí malého města zde není pouhou kulisou či jevištěm, nýbrž se stává specifickým „hrdinou“. Shi Tuo se snaží vytvořit model čínského maloměsta,¹³⁸ v němž mu napomáhá neobyčejně pestrá paleta typizovaných postav. (Zhang 39, 57-58) Děj se odehrává na limitovaném počtu míst, obdařených symbolickými významy. Hradby například symbolizují uzavřenost, pagoda shlíží na dění ve městečku jako nezaujatý pozorovatel.¹³⁹ Rušné nádraží za hradbami reprezentuje rozhraní mezi dvěma prostředími – tedy městečkem a zbytkem světa. (Andrš 32-37) Není bez zajímavosti, že podobné charakteristiky prostředí nalézáme i v jiných dílech, jejichž protagonisty jsou rikšové, jako příklad může posloužit výsostné postavení Pekingů v Lao Sheho románu *Rikša*.¹⁴⁰ Také v *Rikšovi* jsou vyzdvížena určitá místa, která jsou klíčová pro osudy postav, jako například most mezi Beihai 北海 a Zhonghai 中海. Most

svého bývalého učňovského mistra. Tím je stejný člověk jako byl mistr její dětské známosti. I z těchto důvodů lze mít za to, že poznává rikšovu identitu.

137 Shi Tuův úhel pohledu je spíše etnografický než sociálně-kritický, soustředí se na obyčejný život v Zahradním městečku v konfrontaci s návštěvníky z velkoměsta. (Zhang 56) Shi Tuo vzpomíná na minulost aniž by se snažil o její přesné zachycení, což koresponduje s autorovými pochybami o možnostech poznání. S tím souvisí kritika, že minulost je vykreslena s přílišným sentimentem. (Huters 77)

138 Shi Tuo se v literárním světě etabluje pod vedením Shen Congwena 沈从文 (1902-1988), který zřejmě inspiruje Shi Tuův počáteční zájem o venkov. Zahradní městečko na tento původní zájem o venkov navazuje, Shi Tuo se pro sbírku inspiroval při krátké návštěvě přítele na maloměstě, kde se zastavil na cestě z Pekingů do Šanghaje v roce 1936. (Huters 74; Zhang 39)

139 Vlastním životem žije nejen město jako celek, rovněž některá symbolická místa ve městě mají status postavy. Jako příklad může sloužit právě pagoda, která je v povídce označena jako věc s duší či jako starý přítel, postavy o pagodě mluví jako o „té“, což je z jejich pohledu dostatečně určité označení.

140 Viz podkapitola 5.4 Roční doba a místo v románu *Rikša*. Lao She v *Rikšovi* používá místa reálná, čtenáři se znalostí Pekingů je tím zvýšen dojem reálnosti celého příběhu, což je rozdíl oproti Shi Tuovi, jehož cílem nejsou realistická díla.

symbolicky spojuje, ale zároveň odděluje dva břehy, resp. dva lidi.¹⁴¹ U obou zmíněných děl lze pozorovat souvislost mezi charakterem prostředí a protagonisty. Poklidná atmosféra zahradního městečka souzní s odevzdaností a umírněností Hutouyuho, naopak neklid a ruch velkoměsta nalézají svůj odraz v nepokojném naturelu rikši Xiangziho.

Sestřička Liu si během okružní jízdy po městečku uvědomí plynutí času, nenávratnost změn a nemožnost vlastního návratu v čase i místě.¹⁴² Sestřička Liu patří ke skupině postav povídkového cyklu, které opouštějí specifický časoprostor městečka, naopak rikša se řadí mezi postavy pasivní, žijící v souladu s neměnným během věcí, které naopak v městečku zůstávají. (Andrš 32-37) S podobným motivem se setkáváme též v Lao Sheho románu *Rikša*. Xiangzi veze zákazníka, v němž nepoznává bývalého známého – pana Liu.¹⁴³ Podobně jako rikša ze Shi Tuovy povídky, také Xiangzi setrvává na místě, zatímco jeho zákazník pan Liu opouští Peking a opět se do něj vrací. V tomto smyslu lze hovořit o sdílené „pasivní“ povaze postav rikšů u obou autorů. Podobnost je umocněna rovněž tím, že také Xiangzi žije do jisté míry v područí cyklického času, jak to dokládají pohromy, které na něj s železnou pravidelností dopadají.¹⁴⁴

Přes evidentnost změn v Zahradním městečku se nezdá, že by si jich kdokoli mimo Sestřičku Liu povšiml, což demonstruje relativní nepoznatelnost vlivu času na člověka a jeho prostředí. Plynutí času a s ním související změny pozoruje pouze ten, kdo může srovnávat. Jedině pomocí kontrastu městečka a nádraží, resp. vnějšího světa, si lze povšimnout rozdílů ve vnímání času, jeho vlivu na svět a jeho obyvatele. Rikša je *průvodcem* na cestě mezi městem a nádražím,¹⁴⁵ cestujícím poskytuje příležitost vnímat změny, zřejmě aniž by si jich byl sám vědom.

7.1.3 Možnost volby

Sestřička Liu je jedinou postavou, jejíž životní situace je v druhé části

141 Viz oddíl 7.1.1 Povídka „Polibek“.

142 Sestřička Liu se vydala po lineární ose času, zatímco město si přes jisté změny uchovalo tradice a s tím spojenou cykličnost.

143 Xiangzi a pan Liu se náhodně setkávají po smrti Huniu. (Lao She 2009: 206)

144 Xiangziho toto setkání upozorní na vlastní pasivitu a na okamžik ho vyburcuje k akci. Viz též podkapitola 5.4 Roční doba a místo v románu *Rikša*.

145 Viz oddíl 8.6.1 Rikša jako průvodce.

příběhu příznivější.¹⁴⁶ Přesto pocituje lítost nad nemožností svobodné volby v minulosti. Konfrontace s neutěšeným stavem městečka mohla tento pocit zmírnit, náhlý návrat na nádraží dává tušit, že si uvědomuje nemožnost alternativy. Ani Hutouyu ale neměl možnost volby, rikšou se stává z nutnosti, a na rozdíl od Sestřičky Liu mu útěchou nemůže být existenční zajištění. Z rikšova chování a reakcí je přesto patrné, že bez reptání přijímá vlastní osud. Postava Shi Tuova rikši tedy v tomto ohledu sdílí charakteristiku s postavami rikšů v dílech jiných dobových spisovatelů. Také tito rikšové svůj úděl pokorně akceptují, či snad ani nemají čas zabývat se podobnými lítostivými úvahami nad životem.¹⁴⁷

Snad právě rikšův vyrovnaný, až rezignovaný postoj nejlépe vyjadřuje Shi Tuův světonázor.¹⁴⁸ Shi Tuo se totiž rozchází s determinismem tehdejší literární scény, jedinec je podle něj ponechán napospas rozmarům osudu, mizí vztah mezi minulou příčinou a následkem v současnosti. (Huters 80, 83) Shi Tuo se zřejmě kloní k fatalismu, a diskuze o možnosti volby postav se stává bezpředmětnou. Rikša je poměrně pasivní a nekritický, snad intuitivně vnímá určitou životní danost.¹⁴⁹ Fatalismus a jeho ironické působení na život člověka lze vidět i v tom, že Hutouyu měl původně zcela jiné profesní plány, a nakonec končí jako rikša. (Gunn 82)

7.2 Lu Xun

Lu Xun 鲁迅 (1881-1936)¹⁵⁰ píše povídku „Nepatrná událost“ 一件小事 v roce 1920.¹⁵¹ Tato povídka je součástí sbírky *Vřava* 呐喊 (1922). V povídce je líčena kolize rikši a neopatrné chodkyně. Díky rikšově rychlé reakci však nedojde, alespoň

146 Alespoň soudě podle toho, že má prostředky a volnost potřebné k návštěvě rodného města.

147 Viz podkapitola 8.1 Vztah rikšů a „vzdělců“.

148 V této souvislosti tedy lze o rikšovi také uvažovat jako o Shi Tuově alter egu. Viz podkapitola 8.1 Vztah rikšů a „vzdělců“.

149 Viz též podkapitola 8.1 Vztah rikšů a „vzdělců“, kde je i ukázka z povídky „Polibek“, dokumentující Hutouyeho pasivní přístup. Fatalisticky lze vykládat i román *Rikša*. Viz kapitola 5. Lao She: *Rikša*, podkapitola 5.1 Seznámení s dílem. Xiangův příklon k fatalismu kopíruje jeho morální úpadek. Lze spekulovat, zda morální úpadek není jen vedlejším produktem Xiangova chápání fatalismu. V „Polibku“ není náznak, že by se Hutouyu musel k fatalismu dopracovat, Hutouyu zřejmě neodporuje osudu, tak jako to na počátku činí Xiangzi. Hutouyeho fatalismus je tedy přirozenější a nevynucený okolnostmi, více souzní s rikšovou povahou.

150 Občanským jménem Zhou Shuren 周树人. Lu Xunův životopis viz např. Idema 267 a násl.

151 Lu Xun (1951). „Nepatrná událost“. In *Vřava, Polní tráva*. Překl. Berta Krebsová. Praha: Nakladatelství Svoboda, 78-80.

Lu Xun 鲁迅 (1953). Yijian xiao shi 一件小事. In *Nahan* 呐喊. Beijing: Renmin wenxue chubanshe, 53-56.

podle mínění cestujícího-vypravěče, k vážnějšímu zranění. Cestující v rikše je vzdělanec spěchající za povinnostmi, chce pokračovat s cestě. Rikša přesto pomáhá ženě vstát a odvádí ji na policejní stanici. V tom okamžiku se mění pohled vzdělance na rikšu. Vzdělanec je zahanben, náhle si uvědomí svou bezohlednost.¹⁵²

„Nepatrná událost“ může ukazovat na změnu v poměru inteligence a pracujících ve společnosti. Dle Mencia 孟子 (372-289 př.n.l.) mají jedinci pracující intelektuálně přirozenou převahu na těmi, kteří pracují fyzicky. Tato představa, která formovala vztah spisovatelů a rikšů, respektive vzdělců a manuálně pracujících, je tím, co se Lu Xun svojí povídkou snaží narušit. (Feuerwerker 1998: 11, 96-97) Povídka „Nepatrná událost“ je literárním obrazem poznání dobových vzdělců, že vzdělání již není zárukou morálního jednání.

Poněkud odlišně interpretuje povídku Kam Louie. Podle tohoto badatele „Nepatrná událost“ nepochybně vypovídá mnohé o postoji dobových vzdělců k příslušníkům nižších společenských vrstev, které v tomto případě reprezentuje postava rikši. Po zrušení císařských úřednických zkoušek v roce 1905 museli intelektuálové nově definovat svoji roli ve společnosti, neboť tradiční vzdělání pozbylo svoji někdejší hodnotu.¹⁵³ Komunistická literární kritika později vykládala postavu rikši povídky „Nepatrná událost“ jako symbol budoucího vítězství pracujících. Rikša v roli hrdiny však poukazuje spíše na skutečnost, že vzdělání pozemkoví vlastníci (*džentry*) pozbyli svůj někdejší vliv. Rikša ani jiný pracující však zřejmě pro intelektuály vzorem nebyl.¹⁵⁴ (Louie 1066-1067)

Povídka „Nepatrná událost“ je výpovědí o Lu Xunově osobní zkušenosti. Podobně jako tomu je v jiných Lu Xunových povídkách, v nichž spisovatel ztvárňuje osobní zkušenost, i zde se setkáváme s tematizací otázky svědomí a viny. Hanan míní, že označit postavu cestujícího za Lu Xunovo alter ego by bylo příliš zjednodušující, jelikož Lu Xun není životem unavený cynik jako postava vzdělance. Lu Xun v „Nepatrné události“ naopak vyjadřuje myšlenky sociální soudržnosti. (Hanan 90-93) Lze nicméně uvažovat, že Lu Xunovým „rozpolceným alter egem“ je jak postava cestujícího-vzdělance, ale částečně i postava rikši. Jak bylo řečeno výše,

152 C. T. Hsia vyčítá Lu Xunovi přílišný sentiment. Právě sentimentální didaktičnost kritizuje u povídky „Nepatrná událost“. (Hsia xviii, 45) Průšek k tomuto namítá, že Hsia pouze podává své subjektivní názory, které mají daleko k analýze Lu Xunových děl. (Průšek 209-210)

153 Příkladem literárního ztvárnění tohoto problému je Lu Xunova povídka „Kong Yiji“ 孔乙己 (1919).

154 Viz též podkapitola 8.1 Vztah rikšů a „vzdělců“.

podle Hanana není Lu Xun tak cynický jako postava vzdělance. Reakce obou postav nejsou jen odlišné, ale představují extrémní póly. Lu Xun pravděpodobně osciluje mezi dvěma postoji, které jsou zde reprezentovány protikladnými postavami vzdělance a rikši, nicméně názorově se nachází někde uprostřed.¹⁵⁵

7.3 Yu Dafu

Povídka „Almužna“ 薄奠 (1924)¹⁵⁶ vzniká v době, kdy se Yu Dafu 郁达夫 (1896-1945) částečně odklání od literárního ztvárnění světa, které ukazuje nelehké sociální poměry prizmatem sexuality, nemoci a smrti. Pozornost nyní Yu Dafu přesunuje na sociální problémy každodenní reality, objevuje k literárnímu realismu tíhnoucí „vyprávění o problémech“ (*wenti xiaoshuo* 问题小说).¹⁵⁷ (Shi 122) „Almužna“ evokuje život městské chudiny v Šanghaji. (McDougall 106). Příběh vypráví o náhodném seznámení cestujícího a rikši. Zákazník, vykazující výrazně autobiografické rysy, je chudým rikšou přitahován, postupně se dozvídá více o rikšově životě a je konfrontován s tvrdou realitou. Příběh uzavírá ličení odezvy, kterou u zákazníka vyvolá rikšova smrt.

Jak si všímá Průšek, tato povídka, podobně jako je tomu v případě Lu Xunovy povídky „Nepatrná událost“, předkládá poněkud optimistickou či romantizovanou představu o rikšovi a jeho životě.¹⁵⁸ Omezené informace, které nám

155 Toto názorová rozpolcenost autora je v souladu s jinými Lu Xunovými povídkami, jako „Ve vinárně“ 在酒楼上 (1924) nebo „Samotář“ 孤独者 (1925). Také zde je dvojice postav, které je možno vykládat jako Lu Xunovo „rozpolcené alter ego“. Viz podkapitola 8.1 Vztah rikšů a „vzdělců“.

156 Sbírka „Studený popel“ 寒灰集 (1927). Český překlad názvu pouze pro účely této práce. Yu Dafu (1960). „Slabý dar“. In *Večer opitý jarným větrem*. Bratislava: Slovenské vydav. krás. lit., 96-105.

Yu Dafu 郁达夫 (1989). Bodian 薄奠. In *Yu Dafu xiaoshuo quan bian* 郁达夫小说全编, díl 1. Hangzhou: Zhejiang wen yi chubanshe, 343-355.

157 Yu Dafu žil mezi pracující chudinou a znal její životní podmínky. Sám neměl o mnoho více prostředků. Realismus jeho povídky tedy vychází ze zkušenosti autora. (Průšek 156) V tomto ohledu se sociální původ Yu Dafua dá připodobnit k sociálnímu původu Lao Sheho, který také pocházel ze skromných poměrů. Posun k „vyprávění o problémech“ může souviset i s přesunem Yu Dafua z Japonska, kde tvořil dekadentně laděná díla, do Číny. V Číně byl totiž konfrontován s realitou, která při psaní o Číně v Japonsku nebyla k dispozici, a byl tak větší prostor k imaginaci. (Shi 122) Yu Dafu a jeho životopis viz např. Idema 269-270.

158 Průšek vidí podobnost mezi stylem Yu Dafua a Lu Xuna, kterou ilustruje na povídce „Almužna“. Nejde ale podobnost ve výběru tématu rikši (Lu Xunova povídka „Nepatrná událost“), spíše o podobnou práci s tématem. Oba autoři v kompozici využívají reminiscence. Sled vzpomínek, popisů a motivů je spojen v kompaktní monolog vypravěče, kterým je sám spisovatel nebo alespoň postava jemu podobná. Vypravěč není vševědoucí. (Průšek 156-159)

vypravěč v „Almužně“ poskytuje, vedou zprvu k těmto skutečnosti neodpovídajícím představám o rikšově životní situaci. To jen umocňuje tragické vyústění příběhu.¹⁵⁹ (Průšek 156-159)

Yu Dafu, resp. postava vzdělance jako autorovo alter ego, využívá rikšův život i rikšovu smrt, aby mohl hořekovat sám nad sebou. I když Yu Dafuovi poloautobiografičtí hrdinové vykonají dobrý skutek, rychle propadají sebelítosti.¹⁶⁰ (McDougall 108) Autobiografické rysy lze v povídce „Almužna“ nalézt v stesku po domově a finančních obtížích, které prožívá postava vzdělance v povídce.¹⁶¹ (Lee 1973: 94)

7.4 Xu Zhimo, Wen Yiduo

Autory básní, v nichž se setkáváme s postavou rikši, jsou Xu Zhimo 徐志摩 (1897-1931), Wen Yiduo 闻一多 (1899-1946)¹⁶² a Zhou Enlai 周恩来 (1898-1976).¹⁶³

Postavu rikši najdeme v Xu Zhimově básni „A kdopak ví?“ 谁知道? .¹⁶⁴ Cestující se vrací za tmy rikšou domů, trasa vede ven z města. Rikša stále není u cíle, v cestujícím vzrůstá nejistota a napětí, rikša jede jinou než smlouvanou trasou, přes hřbitov.¹⁶⁵ Báseň lze vyložit jako vnitřní konflikt spisovatele¹⁶⁶ nebo zkrátka střet dvou způsobů myšlení. Vzdělanec by mohl symbolizovat tradiční myšlení, které preferuje známe trasy a staré zvyklosti, jakákoli odchylka vyvolává strach. Rikša by vyslovoval názory doposud potlačované, ale nově se projevující.¹⁶⁷ V duchu této

159 K tomuto viz podkapitola 8.1 Vztah rikšů a „vzdělanců“.

160 Pro Yu Dafua je veškerá literatura autobiografií. (Lee 1973: 110)

161 K tomuto viz podkapitola 8.1 Vztah rikšů a „vzdělanců“.

162 Xu Zhimo a Wen Yiduo si byli blízcí osobně i umělecky. Xu Zhimův životopis viz např. Idema 279-280. Wen Yiduův životopis viz McDougall 54 a násl.

163 Zhou Enlai je autorem básně o rikšovi „Požehnání mrtvých“ 死人的享福 (1919) (český název pouze pro účely této práce).

Zhou Enlai 周恩来. Siren de xiangfu 死人的享福. Guoji Zhou Enlai Yanjiuhui 国际周恩来研究会. [online]. [cit 20.2.2014]. Dostupné z: <http://www.zelyj.com/zzxd/html/?251.html>.

Báseň popisuje skupinu „živých pracujících“ a bohatých, kteří jsou „mrtví“, nebo by to zasluhovali. (Lo 1981: 296) Viz též podkapitola 8.5 Práce a peníze.

164 Xu Zhimo (1994). „A kdopak ví?“. In *Opadalé květy*. Překl. Jarmila Häringová. Praha: DharmaGaia, 40-41.

Xu Zhimo 徐志摩 (1941). Shei zhidao 谁知道? . In Zhao Jiabi, Zhu Ziqing. *Zhongguo xin wenxue daxi* 中国新文学大系, díl 8. Shanghai: Shanghai liang you tushu, 316-318.

165 Viz podkapitola 8.4 Smrt a smrtelnost.

166 Obě postavy lze vnímat jako „rozpolcená alter ega“ spisovatele, viz podkapitola 8.1 Vztah rikšů a „vzdělanců“.

167 Podobně využívá rikšu Lu Xun v povídce „Nepatrná událost“, která dle Kam Louieho vyslovuje

premisy by se rikša vydával na „neznámá území“ a odporoval zavedeným pořádkům. Rikša zde také může reprezentovat pracující vrstvy společnosti a strach cestujícího může být strachem z nepokojů či revoluce.

Xu Zhimo v básni „A kdopak ví?“ nabízí neobvyklý pohled na vztah mezi pasažérem a rikšou. Je to poněkud překvapivě rikša, kdo má v tomto vztahu převahu.¹⁶⁸ Právě rikša rozhoduje: určuje konkrétní trasu cesty, rozhoduje, zda zastavit, od trasy se dokonce může zcela odchýlit. Právě s takovým rikšou se setkáváme v básni „A kdopak ví?“. Rikšova pozice je ještě umocněna tím, že báseň líčí události odehrávající se v noci, cestující tedy do velké míry ztrácí možnost orientace.¹⁶⁹

V Xu Zhimově eseji „Mrtvé město (Noc v Pekingu)“ 死城 (北京的一晚) (1929)¹⁷⁰ pasažér Lianfeng 廉枫 uvažuje nad vztahem rikši a zákazníka. Přemožen soucitem si chce vyměnit místo s rikšou a rikšu sám táhnout, zůstane ale pouze u myšlenky. Lianfeng s rikšou soucítí, ale není schopen promluvit či dokonce reagovat.¹⁷¹ (Laughlin: 143-146)

Téma rikši využívá i Wen Yiduo v básni „Brána Nebeského klidu“ 天安门,¹⁷² napsané v reakci na masakr účastníků anti-imperialistické, zvláště však protijaponské demonstrace, která proběhla v Pekingu 18. března 1926. Název básně odkazuje na dějiště masakru. Báseň je tvořena monologem rikši, jehož adresátem je cestující. Monolog má vyjádřit strach a smutek nad nesmyslnou smrtí mnoha studentů. Proč si Wen Yiduo vybral právě postavu rikši? Rikša mohl dobře posloužit jako symbol společenské spodiny, která si je - vzhledem k vlastní těžké životní situaci - vědoma blízkosti smrti. Nevzdělaný rikša chápe hodnotu života lépe než studenti, kteří zcela nechápou rizika revolty.¹⁷³ (Spence 194-195)

konec vlády *tradičních* vzdělců. Viz podkapitola 7.2 Lu Xun.

168 Viz oddíl 8.6.2 Rikša: sluha či pán.

169 Viz kapitola 2. Rikša: povolání a dopravní prostředek, podkapitola 2.6 Cestující.

170 Český překlad pouze pro účely této práce. Xu Zhimo 徐志摩. Si cheng (Beijing de yi wan) 死城 (北京的一晚). [online]. [cit. 20.2.2014]. Dostupné z: <http://www.365essay.com/xuzhimo/014.htm>.

171 Více viz podkapitola 8.1 Vztah rikšů a „vzdělců“.

172 Báseň vydal Xu Zhimo v literární příloze novin Morning News. (Spence 194-195) Báseň je součástí sbírky „Mrtvá voda“ 死水 (1928).

Wen Yiduo (1990). „Brána Nebeského klidu“. In *Mrtvá voda*. Překl. Jarmila Häringová. Praha: Mladá fronta, 36.

Wen Yiduo 闻一多 (1951). Tiananmen 天安门. In *Wen Yiduo xuanji* 闻一多选集. Beijing: Kaiming shudian, 80-82.

173 Viz podkapitola 8.4 Smrt a smrtelnost. O básni obecně viz T. M. McClellan. Wen Yiduo's Sishui

Tento masakr rikša porovnává se smrtí svého strýce, který trpěl hladem a proto se dal k armádě. Strýc vlastně neměl možnost volby, riziko služby v armádě bylo přijatelnější než brzká smrt hlady. Studenti oproti tomu nebezpečí podstupují dobrovolně. Rikša nemá mnoho pochopení pro důvody, které nutí studenty obětovat vlastní život, což ilustrují například tyto verše:

Nač pořád schůze? Když rozum nemají sami,... Mají co jíst a pít, proč blázní... (Wen Yiduo 1990: 36)

還開會啦，還不老實點兒！……那學生們有的喝， 有的吃，……(Wen Yiduo 1951: 80-81)

Rikšův postoj lze jistě interpretovat jako konzervativní, což je rozdíl oproti rikšovi v Xu Zhimovově básni „A kdopak ví?“, který dle výše nastíněné teze¹⁷⁴ zastupuje ideje pokroku. Přesto se hlavním motivem básně zdá být zbytečnost smrti.

Wen Yiduo je dále autorem básně „Rikša Fej“ 飞毛腿.¹⁷⁵ Báseň popisuje rikšu, který se pomalu loučí s tímto světem. Holduje alkoholu a chová se jako pomatenec. Rikše přesto věnuje veškerou péči. V závěru se dozvídáme, že rikša spáchal sebevraždu. Zřejmě neunesl ztrátu svojí ženy. Postava rikši je v tomto díle vyličeána jako jedinec nadmíru citlivý. Smrt ženy ho zasáhla natolik, že svým pomatným chováním k zákazníkům a pitím, ohrožuje svoje živobytí – tedy i svůj život. „Láskyplná“ péče o rikšu dává tušit, že v tomto neživém stroji hledá náhradu za zesnulou manželku.¹⁷⁶ Rikša primárně symbolizuje peníze a materiální svět. Hmotné statky však neposkytují lék na rikšovu bolest a nestačí k odvrácení zrajícího rozhodnutí k sebevraždě. Dílo upozorňuje, že také prostý a nevzdělaný člověk jako rikša má city. Postavě rikši jako reprezentantovi pracující chudiny je zde dopřána role tragického hrdiny, vzácně zde zásadnější místo nezaujímá sociální otázka.

Metre: Themes, Variations and a Classic Variation. *Chinese Literature: Essays, Articles, Reviews (CLEAR)*, Vol. 21, (Dec., 1999), s. 153 a násl. [online]. [cit 23.2.2014]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/495250?seq=3>.

174 Viz druhý odstavec této podkapitoly.

175 Báseň je součástí sbírky „Mrtvá voda“ 死水 (1928).

Wen Yiduo (1990). „Rikša Fej“. In *Mrtvá voda*. Překl. Jarmila Häringová. Praha: Mladá fronta, 37.

Wen Yiduo 闻一多 (1951). Fei maotui 飞毛腿. In *Wen Yiduo xuanji* 闻一多选集. Beijing: Kaiming shudian, 83-84.

176 K výkladu básně a komparaci s ostatními analyzovanými díly viz podkapitoly 8.2 Charakteristika rikšů, 8.3 Sociální vztahy rikšů, 8.5 Práce a peníze; a oddíl 5.6.1 Rikša jako žena.

7.5 Ling Shuhua, Zhang Tianyi

Spisovatelka Ling Shuhua 凌叔华 (1900–1990) v povídce „Jaký to má smysl?“ 无聊 (1939)¹⁷⁷ tematizuje pocit životní frustrace. (SGSS 105) Postava mladé vzdělané ženy Ru Pi 如璧 se zamýšlí nad bezúčelností svojí existence,¹⁷⁸ nemá co na práci a pokud přece, smysl takové činnosti vzápětí sama zpochybňuje.¹⁷⁹ Nároky hrdinky dost možná nedokáže uspokojit žádná činnost. Tato hluboká frustrace je v závěru povídky daná do kontrastu s pracovním zápalem mladého rikši, který běží s určitou hrdostí tak rychle, až způsobuje lehkou kolizi. Ru Pi dost možná cítí hanbu, že její činnost nepřináší tak hmatatelné výsledky a satisfakci jako práce prostého rikši. Ru Pi se vrací z neúspěšné pochůzky a rozhodně nikam nespěchá, je tedy v rozpacích, když rikša nabere vysoké tempo, aniž je toho třeba.¹⁸⁰ Ru Pi velmi záleží na jejím vzhledu a na tom, jak působí na své okolí. Prodavač ji odhadl jako ženu bohatou a vzdělanou, což ji zřejmě popudilo, z jeho obchodu proto kvapně odchází. Rozruch budící rychlá jízda v rikše, ale možná i jízda v rikše jako taková, Ru Pi v očích chodců jen potvrzují jako příslušníci vyšší třídy.¹⁸¹ Při jízdě rikšou se Ru Pi vybaví šílená žena v rikše, kterou kdysi viděla působit podobný rozruch. Ru Pi cítí nepříjemnou podobnost mezi sebou a touto ženou. Toto vše směřuje k finálnímu rozhodnutí vystoupit z rikši v polovině cesty.¹⁸²

V roce 1938 píše Zhang Tianyi 张天翼 (1906-1985) povídku „Pan Hua Wei“¹⁸³ 华威先生, která je, podobně jako jiné povídky autora, dílem realistickým a

177 Český překlad názvu pouze pro účely této práce.

Sbírka „Malí bratři“ 小哥儿俩 (1939), český překlad názvu pouze pro účely této práce.

Ling Shuhua (1937). „What's the point of it?“. In *T'ien Hsia Monthly*, 5.5 Dec. 1937; 53-62.

Ling Shuhua 凌叔华 (2013). Wuliao 无聊. In *Xiao ger lia* 小哥儿俩. Beijing: Zhongguo guoji guangbo chubanshe, 129-140.

178 Obecně o povídce viz Laurence 275-278.

179 Když dostane za úkol zakoupit vhodný dárek pro příbuzného, začne svůj úkol problematizovat, nakonec ho označí za nudný a zcela upustí od jeho splnění.

180 Ru Pi jako představitelka inteligence je rikšou zahanbena, stud vyjadřuje také tím, že se vyhýbá rikšově pohledu. Pohled do tváře rikši byl poněkud mimo konvence, cestující obvykle viděl rikšova záda. Pohled v tvář v tvář tedy mohl být nekomfortní. Viz podkapitola 8.1 Vztah rikšů a „vzdělanců“.

181 Obdobně Laurence 277.

182 Viz podkapitola 8.1 Vztah rikšů a „vzdělanců“.

183 Český překlad pouze pro účely této práce.

Zhang Tianyi (1966). „Mr. Hua Wei“. In *New Orient Bimonthly* 1966/5,4. Trans. J. Vochala a I. Lervitová, 123-126.

satirickým. (Sun 158) Povídka pojednává o velmi vytíženém Hua Weiovi 华威,¹⁸⁴ který tráví dny hektickým objížděním mnoha schůzí. Při bližším pohledu však vychází najevo, že Hua Wei se na schůzi objeví vždy jen na pár minut, přeruší její průběh, aby mohl pronést dvě naučené bezobsažné fráze a pak kvapně spěchá na další jednání. Přesun mezi těmito schůzemi obstarává Hua Weiova soukromá rikša. Scéna, kdy Hua Weiova rikša pádí ulicemi a její zvonek nutí chodce uhýbat na všechny strany, je ztělesněním rychlosti. Chodci na blížící se rikšu reagují různým způsobem, shodně jsou však nuceni vyklidit prostor. (Sun 216) Podobně bezmocní jsou proti panu Hua Weiovi zpočátku i účastníci schůzí. Právě rychlost a spěch jsou leitmotivem celé povídky. I když je povídka primárně chápána v užším smyslu jako karikatura těch, kteří parazitovali na hnutí proti japonské okupaci, charakteristika pana Hua Weie může pasovat na jakéhokoli veřejného činitele. Hua Wei koneckonců zosobňuje kohokoli, kdo naoko spěchá ve snaze působit zaneprázdněně, popřípadě kdo si zakládá na vlastní důležitosti. Rychlost pana Hua Weie je umožněna pouze rychlostí s rikšou běžícího rikši. Boj pana Hua Weie proti Japoncům je tedy ironicky uskutečňován pomocí japonského vynálezu.¹⁸⁵ Ze všech činností, kterým se Hua Wei po celý den věnuje, má pouze jízda v rikše výsledky a smysl. Také Hua Weie lze zařadit k těm vzdělancům, kteří svými morálními kvalitami, prospěšností společnosti a schopnostmi daleko zaostávají za rikšou.¹⁸⁶

Postava Ru Pi v povídce „Jaký to má smysl?“ je vyvedena z míry tím, že rikša běží zbytečně rychle. Naopak Hua Wei od rikši rychlost vyžaduje, jeho soukromá rikša je dokonce nejrychlejší ve městě. Přes veškerou okázalost, motivovanou snahou působit důležitě, je ale také zde rychlost zbytečná. V obou

Zhang Tianyi 张天翼 (1952). Huawei xiansheng 华威先生. In *Zhang Tianyi Xuanji* 张天翼选集. Beijing: Kaiming Shudian, 256-266.

Obečně o povídce viz Anderson, Marston (1990). *The Limits of Realism: Chinese Fiction in the Revolutionary Period*. [online]. Berkeley, Los Angeles, Oxford: University of California Press, 173-174. Dostupné z: http://books.google.com.hk/books?id=iSUhATAiYzsC&hl=zh-CN&source=gbs_navlinks_s.

Povídka „Pan Hua Wei“ patří do sbírky *Tři črty* 速写三篇 vydané v roce 1943. *Tři črty* připomínají trilogii, jelikož jejich postavy jsou spojeny proklamovanou činností a faktickou nečinností. (Sun 71, 241) Viz Anderson, Marston (1989). “Realism's Last Stand: Character and Ideology in Zhang Tianyi's *Three Sketches*.” *Modern Chinese Literature* [online]. Vol. 5, No. 2, China's War of Resistance (Fall, 1989), 179-196. Foreign Language Publications. Dostupné z: Article Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/41490671>.

184 K možným významům jména Hua Wei viz Sun 293.

185 Viz podkapitola 2.2 Rikša jako novodobý vynález.

186 Viz podkapitola 8.1 Vztah rikšů a „vzdělců“.

povídkách se setkáváme s postavami postrádajícími skutečný smysl vlastního usilování. Postava rychlého a výkonného rikši přitom vytváří potřebný kontrast, díky němuž vynikne deficit protagonistů povídek. Ru Pi dochází k závěru o nesmyslnosti svého konání sama, za pana Hua Weie tak činí čtenář.

8. Postavy rikšů: srovnání

8.1 Vztah rikšů a „vzdělanců“

V řadě děl představených výše se setkáváme se zobrazením vztahu vzdělance a rikši. Není snadné předložit jedinou definici postavy vzdělance, jelikož se jedná o soubor poměrně různorodých postav. V některých analyzovaných dílech je explicitně zdůrazněno vzdělání či kulturní zájmy postavy, jindy lze pouze na základě určitých indicií pokládat cestujícího za intelektuála spíše proto, že rikšou jezdili lidé majetní a právě ti měli přístup ke vzdělání. Vzdělance bych postavu kontrastní k postavě rikši tedy pro potřeby našeho výkladu můžeme definovat jako cestujícího, který se od rikši zpravidla liší vyšším společenským postavením a vzděláním. V této kapitole je nadále kategorie „vzdělanec“ používána v takto široce definovaném smyslu.¹⁸⁷

Jak bude rozvedeno níže, mnohé z postav „vzdělanců“ lze považovat za alter ega spisovatelů. Spisovatelé se právě na rikši zaměřovali už proto, že s nimi byli v denním kontaktu.¹⁸⁸ Spisovatelé by měli znát prostředí, do něhož zasazují děj svých děl. Mao Dun ve své esejí upozorňuje, že čínští spisovatelé neměli v tomto ohledu ideální situaci. Rikšové bývali často jedněmi z mála představitelů nižší společenské vrstvy, se kterými se autoři měli možnost setkávat. Určitá jednotvárnost v zobrazování rikši je tedy pochopitelná. (Mao Dun 1996: 192-193)

Rikša fascinoval spisovatele také proto, že v nich vyvolával morální dilemata a současně jim připomínal, že ekonomická nejistota, kterou trpí mnoho rikšů, může zasáhnout také je samotné. Vzhledem k tomu, že literární dráha neposkytovala pravidelný příjem, byl rikša pro autory zároveň určitou výstrahou, připomínkou jejich vlastní finanční nejistoty. Cestovat v rikše nebyl způsob přepravy, který by byl v souladu s ideály občanské rovnosti a sociální spravedlnosti. Pokrokově uvažující spisovatelé se proto vyrovnávali s pocitem hanby prostřednictvím své tvorby.¹⁸⁹

Svoji roli mohla mít i specifická prostorová orientace, v které se vůči sobě rikša a jeho zákazník nachází. Rikša během jízdy svého zákazníka nevidí vůbec, cestující má výhled pouze na rikšova záda. Cestující má rikšu neustále před očima, je

¹⁸⁷ Pro přehlednost bude použito uvozovek, tedy „vzdělanec“.

¹⁸⁸ K tomuto podrobněji viz podkapitola 2.6 Cestující.

¹⁸⁹ K tomuto také viz podkapitola 4.1 Atraktivita postavy rikši.

proto přirozené, že se o něj začíná zajímat, nevidí mu však do tváře či do očí, při „poznávání“ rikši je proto mnohem více odkázán na subjektivní dojmy a představy. Rikša se soustředí na cestu, má malou šanci zjistit více o klientovi, absence vizuálního kontaktu a potřeba vyvinout fyzickou aktivitu ho ani neprovokují k úvahám nad cestujícími. V tomto smyslu je ilustrativní povídka „Jaký to má smysl?“, v níž spisovatelka Ling Shuhua vytváří postavu vzdělané mladé ženy jako svého alter ega. Spisovatelčina protagonistka se zdráhá rikšovi pohlédnout do tváře. (Ling Shuhua 1937: 62) Prvním zřejmým důvodem je stud, který pociťuje, když srovnává práci rikši s vlastní prací, a zamýšlí se nad jejím smyslem. Nabízí se ale i jiná interpretace. Ačkoliv je rikša běžným jevem čínského města, cestující má jen málo možností pohlédnout mu do tváře. Rikšové jsou tedy z pohledu cestujícího vlastně bytostmi bez obličeje, pohlédnout do tváře rikši a vnímat jej jako lidskou bytost může být nepříjemné. Vliv specifické prostorové orientace „rikša – cestující“ potvrzuje i Shi Tuova povídka „Polibek“. Sestřička Liu jako cestující má možnost rikšu pozorovat, a postupně v něm nejen z jeho mluvy, ale i díky výhledu na jeho postavu pozná přítele z dětství. To, že rikša nepozná ji, je do značné míry dáno tím, že nemá možnost si svoji zákaznici důkladně prohlédnout, neboť svůj zrak upírá na cestu před sebou.¹⁹⁰

Vliv sociálního prostředí, ve kterém spisovatel žije, na literární díla je obrovský. I když se spisovatel mnohdy snaží napsat dílo se sociálním poselstvím, jeho příslušnost k vyšším společenským vrstvám se nakonec musí někde projevit. (Mao Dun 1996: 192-193) Výsledkem může paradoxně být snad až přílišný soucit s lidmi náležejícími k nižším společenským vrstvám, případně vytváření romantických, nerealistických představ o jejich životě a morálce. Příkladem takového vlivu může být Lu Xunova povídka „Nepatrná událost“, v níž rikša ne vlastní vinou srazí chodkyni, která pravděpodobně vyvázne nezraněna. Rikša ženu přesto odvede na policii, čímž riskuje oplétačky s úřady. Postava „vzdělance“, která je současně ich-formovým vypravěčem s autobiografickými rysy, se obdivuje tomuto vysoce morálnímu činu rikši, naopak svojí vlastní netečností je zahanbena. Podobně Yu Dafu předkládá v povídce „Almužna“ značně romantizovanou představu o životě rikši. (Yu Dafu 1960: 98)¹⁹¹ Postava „vzdělance“ si zde představuje sklonek dne v

190 Viz také oddíl 7.1.1 Povídka „Polibek“.

191 Viz též podkapitola 7.3 Yu Dafu.

rikšově rodině: žena jde rikšovi naproti, rikša si zakouří a pak společně snědí „zdravou večeři“, rikša obejmě ženu a děti a všichni jsou spát. Tato pasáž je však ojedinělá a zřejmě slouží postavě „vzdělance“ jako východisko k úvahám nad vlastním nešťastným odloučením od rodiny. Už v závěru této pasáže se „vzdělancův“ romantický pohled na rikšův život mění, spánek je označen jako jediné potěšení pracující chudiny. Z toho lze usuzovat, že „vzdělanec“ si je již od počátku vědom lhavosti své romantizované představy.

Sami rikšové, tak jak jsou zobrazeni ve většině analyzovaných děl, nad svým společenským postavením sebelítosti nepropadají a obvykle jsou smířeni s vlastní ekonomickou a společenskou realitou. Současně to ale neznamená, že by byli bez emocí nebo beze snů o budoucnosti. Primárně však o sobě neuvažují jako o obětech společenské nerovnosti. V některých dílech je možné vysledovat lehce lhostejný pohled rikši na zákazníky, nezná se však, že by je vnímali jako své vykořisťovatele nebo k nim cítili nenávist. Například v Shi Tuově povídce „Polibek“ se rikša jen mírně podivuje nad tím, že se jeho zákaznice chce navrátit na nádraží, sotva ji odtud přivezl do městečka. Rikša svoji letmou úvahou o ženě zakončuje takto:

Bylo to divné, ale svět je plný podivínů, boháčů, kteří nemají co na práci. Hutouyu o tom více nepřemýšlel.¹⁹²

这是很奇怪的；但是世上充满了怪人，有钱的无聊人，虎头鱼不以为意。(Shi Tuo 2000: 98)

Rikšův nezaujatý mírně znuděný postoj k cestujícím, „vzdělance“ nevyjímaje, kontrastuje s fascinací, kterou se ve vztahu k rikšům „vzdělanci“ vyznačovali. Jistá lhostejnost či netečnost k sobě i druhým naznačuje, že mnoho postav rikšů sdílí fatalistický pohled na svět. Fatalisticky lze interpretovat i román *Rikša*, kde se Xiangzi k fatalistickému pohledu na svět přibližuje spolu se svým postupným morálním úpadkem.¹⁹³

Jak postava rikši, tak postava „vzdělance“ se může za jistých okolností stát alter egem spisovatele. Častěji je alter egem spisovatele postava „vzdělance“.¹⁹⁴ To

192 Překlad pro účely této práce.

193 Lze tedy spekulovat, zda onen morální úpadek není částečně fatalistickou rezignovaností. Viz podkapitola 5.1 Seznámení s dílem.

194 Vypravěč analyzovaných děl nejčastěji promlouvá v er-formě, pokud je použita ich-forma, pak je zpravidla vypravěčem „vzdělanec“ (např. Yu Dafu: „Almužna“, Lu Xun : „Nepatrná událost“), což v případě některých děl podporuje pojetí „vzdělance“ jako alter ega spisovatele.

je případ povídky „Nepatrná událost“, kde je Lu Xunovým alter egem „vzdělanec“ cestující v rikše.¹⁹⁵ Především však do této skupiny patří Yu Dafuova povídka „Almužna“, v níž se setkáváme s výrazně autobiografickou postavou „vzdělance“, který se postupně sblíží s rikšou.¹⁹⁶ Tento „vzdělanec“ vnímá sociální nerovnost, setkání s rikšou a svědectví jeho tragického konce mu ale také pomáhá emočně prožít vlastní životní úděl a odloučení od rodiny.¹⁹⁷ Je zde patrný vývoj od soucitu vůči rikšovi k sebelítosti. O přítomnosti takového vývoje postavy lze uvažovat i u jiných dobových literárních děl.¹⁹⁸

Dalším příkladem alter ega spisovatele je pan Cao v Lao Sheho románu *Rikša*, který je zřejmě postavou, se kterou se Lao She identifikuje.¹⁹⁹ Lze sem zařadit i Xu Zhimovu prózu „Mrtvé město“. Pravděpodobné Xu Zhimovo alter ego Lianfeng během jízdy zatouží vyměnit si s rikšou místo. Zůstane sice jen u úmyslu, přece i to stačí k vyjádření pocitu hanby, který je typický pro literární zobrazení vztahu rikši a „vzdělance“. Konečně lze jmenovat Xu Zhimovu báseň „A kdopak ví?“ a povídku „Jaký to má smysl?“, jejíž autorkou je Ling Shuhua. U těchto dvou děl chybí sociální podtext obvykle spojený s postavou rikši, alter ega autorů zde otevírají jiné otázky. V básni „A kdopak ví?“ představuje to, jak cestující znepokojeně prožívá jízdu tmou, strach „vzdělance“ z nedostatku informací a z nemožnosti určovat vývoj věcí příštích. Ling Shuhua ve své povídce zas vyjadřuje znechucení moderní vzdělané ženy nad vlastním způsobem života.

Rikša jako alter ego spisovatele je na první pohled méně pravděpodobnou alternativou, nicméně i s ní se v dobové literatuře setkáváme. Xiangzi, hrdina Lao Sheho románu *Rikša*, vede zdoluhavý a nerovný boj o to, aby se stal ekonomicky nezávislým. V této souvislosti není bez zajímavosti, že Lao She román píše právě v

195 K tomuto více podkapitola 7.2 Lu Xun.

196 Pro Yu Dafua je typické, že kladé rovnítko mezi literaturu a autobiografií. (Lee 1973: 124)

197 K tomuto viz též podkapitola 7.3 Yu Dafu.

198 Tento vývoj může případně pokračovat dále k závisti a nepřátelství vůči rikšovi. Tímto způsobem vystavěla Ling Shuhua jednu z významových rovin v povídce „Jaký to má smysl?“. U povídky „Almužna“ je eventuálně možné dovozovat určitou nadřazenost, kterou má „vzdělanec“ potřebu vyjadřovat prostřednictvím charity (viz dále v této podkapitole).

199 Vohra je toho názoru, že Lao She se s postavou profesora Caa identifikuje (Vohra 113). Obdobným směrem uvažuje i Spence, podle kterého se sám Lao She považoval za intelektuála ze střední třídy vyznávajícího rodinné hodnoty, který však není schopen změnit společenské poměry. (Spence 267-268) Leo Oufan Lee vidí předobraz pana Caa v postavě Černého Lia z povídky „Bratři“. Tyto dvě postavy spojuje, že jsou svým rikšům pány dobrými, přesto však pány. Závěr povídky „Bratři“ je tedy jakýmsi cvičením pro později sepsaný román *Rikša*. (Lee 1990: 30)

době, která je rozhodující pro jeho budoucí profesionální literární dráhu.²⁰⁰ Nejedná se přitom o první pokus autora prosadit se jako spisovatel z povolání,²⁰¹ Lao She tedy měl osobní zkušenost s neúspěchy, které provázely jeho úsilí. V tomto smyslu lze uvažovat o tom, že *Rikša* je románem, v němž opakované neúspěchy hlavního protagonisty odrážejí autorovu vlastní frustraci. Také povídka „Nepatrná událost“ nabízí možnost uvažovat hned o dvou alter egech Lu Xuna – a sice o rikšovi a v rikše cestujícím „vzdělanci“.²⁰² Rikša a „vzdělanec“ mohou být též dvěma alter egy Xu Zhima, jak to dokládá báseň „A kdopak ví?“. Lze uvažovat, že cestující představuje tradiční názory autora, a rikša naopak myšlenky změny či pokroku.²⁰³ Za alter ego spisovatele lze konečně označit rikšu ve Wen Yiduoově básni „Brána Nebeského klidu“, který kritizuje pošetilosti studentů, neváhajících obětovat svůj život.

Spjatost „vzdělance“ a rikši je dána i společenskými konvencemi. Životní situace rikšů a moderně uvažujících „vzdělanců“ je v mnoha směrech podobně paradoxní. Lao She v povídce „Služba“ 上任 (1934)²⁰⁴ popisuje nástup policejního velitele do nové funkce. Velitel opakovaně pochybuje, zda si neměl pro důstojný příjezd najmout rikšu, aby dostal svému společenskému postavení.²⁰⁵ Na druhou stranu ale nechce budit zbytečný rozruch a přitahovat pozornost. Společnost tedy očekává, že ti, kteří patří k lépe situovaným vrstvám, budou jezdit rikšou, a obdobně to od nich očekávají i rikšové. Jiným příkladem je Lao Sheho povídka „Brýle“, v níž rikša odsuzuje studenta, který si nikdy rikšu nenajímá. Rikša považuje za patřičné, aby studenti dopřáli jemu a jeho druhům výdělek. Student je však mnohem chudší, než by si rikša kdy pomyslel. Společenský úzus sdílený lidmi různého postavení tedy nutí „vzdělance“ cestovat rikšou, aby se vyhnuli podivu či dokonce kritice za to, že chodí pešky a opovržení rikšů, že jim nedají možnost výdělku. Humanisticky smýšlející vzdělanci však také často pociťují stud, pramenící z toho, že využívají služeb rikšů, a tím je snižují na úroveň tažných zvířat. V tomto smyslu nebylo pro „vzdělance“ vlastně možné učinit rozhodnutí, které by zároveň vyhovovalo jejich

200 Viz kapitola 5. Lao She: *Rikša*, podkapitola 5.1 Seznámení s dílem.

201 Viz podkapitola 4.3 Jak autora utváří zkušenost: Lao She.

202 Podrobnější vysvětlení viz podkapitola 7.2 Lu Xun.

203 Podrobnější vysvětlení viz podkapitola 7.4 Xu Zhimo, Wen Yiduo.

204 Lao She (1962). „Služba“. In Konec slavného kopinika. Přeložili Jarmila Häringová a Zbigniew Slupski. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury a umění. s. 73-94.

Lao She (1956). Shang ren 上任. In Lao She duanpian xiaoshuo xuan 老舍短篇小说选. Beijing: Renmin wenxue chubanshe, s. 48-64.

205 Viz podkapitola 2.6 Cestující.

osobní morálce a nárokům společnosti. Podobně paradoxní a bezvýhodná je i životní situace postav rikšů. Tuto bezvýhodnou životní situaci ztělesňuje například postava Xiangziho z románu *Rikša*, který ničeho nedosáhne ani poctivostí ani nemorálním jednáním.

Povšimněme si dalších motivů, které vytvářejí propojení mezi postavami rikši a „vzdělance“. V Yu Dafuově povídce „Almužna“ rikša prohlašuje, že nepříjemným větrem trpí stejně cestující i rikša, oba protagonisté jsou tedy v jistém smyslu v podobné situaci, tváří v tvář přírodním silám si jsou rovni. Postava reprezentující „vzdělance“ zvažuje společenské, respektive ekonomické postavení svoje a rikši a dochází k závěru, že se navzájem příliš neliší.²⁰⁶ „Vzdělanec“ si snad není jist, zda se mu neděje ještě více nespravedlnosti než rikšovi. Sám má totiž finanční potíže a navíc je, na rozdíl od rikši, odloučen od rodiny. (Yu Dafu 1960: 98) Tento poněkud překvapivý závěr může souviset s dojmem, že vzdělání poskytuje větší jistoty a vyšší výdělek než manuální práce.²⁰⁷ „Vzdělanec“ má potíže uživit rodinu i sebe, z domova mu dokonce posílají peníze. Přesto se ve prospěch rikši vzdá stříbrných hodinek a později poskytuje další finanční pomoc rikšově rodině.²⁰⁸

I přes některé styčné body zůstává hranice mezi rikšou a „vzdělancem“ jasně zřetelná. Na symbolické rovině je tato hranice ztvárněna například v Lao Sheho povídce „Brýle“. Student ztratí brýle a i bez důkazů si je jistý, že jeho brýle vzal některý z rikšů. Samotné brýle jsou zřetelným symbolem propasti mezi „vzdělanci“ a manuálně pracujícími. Rikša si brýle zkouší nasadit, jsou však na jeho širokou hlavu příliš úzké. Brýle v povídce vystupují jako symbol vzdělanosti či určitého společenského postavení, pro rikšu však není dostupný ani tento symbol, jakkoli by rikša s brýlemi působil nepatřičně.²⁰⁹

206 Objektivně vzato, „vzdělanec“ je v lepší situaci už proto, že je cestujícím a nikoliv rikšou. Na tento zásadní rozdíl nelze zapomínat ani přesto, že i „vzdělanec“ v povídce vícekrát poukazuje na svoji bídu.

207 Analogicky se Yu Dafu vyjadřuje v povídce „Večer opilý jarním větrem“ 春风沉醉的晚上(1923). Zde se „vzdělanec“ porovnává s dělníci, jejíž životní situace se mu jeví v mnohém lepší než jeho vlastní. Totiž dělnice má práci a nechybí jí smysl života, což se o „vzdělanci“ říci nedá. Obdobně viz též McDougall 107-108.

208 V tomto kontextu lze nabídnout alternativní interpretaci dobročinnosti „vzdělance“, v jehož jednání je eventuálně možné spatřovat povýšenost spíše než sociální citění. Dobročinnost může totiž být pouze fasádou, skrývajícím lpění na společenském postavení. Právě charitu lze interpretovat jako způsob, kterým je vyjadřována nadřazenost dárce nad obdarovávaným, a zdůrazňována odlišnost mezi nimi.

209 Vzdělanost je nedosažitelná nejen pro rikši, ale i pro jiné představitele nižších společenských vrstev. V závěru povídky se brýle dostanou k lehkomyšlnému synovi kramáře, který chce pomocí brýlí zvýšit svoji společenskou prestiž. Skrz silné dioptrie nic nevidí, nechá se ale rikšou

V některých dílech se setkáváme se situací, kdy se postavy „vzdělanců“ rozmýšlejí, zda by svůj subjektivně pocíťovaný morální dluh vůči rikšům neměli řešit konkrétním činem. Ve své většině zůstane u úvah, i ty mají ale výpovědní hodnotu. Tak jako tomu například je v Yu Dafuově povídce „Almužna“. Jinak nehovorný rikša si během jedné jízdy začne stěžovat na těžký život. „Vzdělanec“ chce přerušit jízdu, rikšu obejmout a zaplakat nad jeho osudem, nakonec se toho ale neodváží, překážkou mu je dlouhý hábit²¹⁰ a zkostnatělá pravidla dobrých mravů. „Vzdělanec“ tedy jako vyjádření své solidarity zvolí finanční podporu.

Xu Zhimova próza „Mrtvé město“ obsahuje pasáž, ve které si chce cestující Lianfeng vyměnit místo s rikšou, zůstane však pouze u myšlenky.²¹¹ V Lianfengově pohnutce lze nalézt i jinou motivaci než sociální cítění či potřebu dobročinnosti. Lze uvažovat o tom, že vina, pocíťovaná dobovými autory, popř. postavami „vzdělanců“ při pohledu na rikšu, pramenila z pocitu vlastní neschopnosti a neužitečnosti. Odtud mohla pocházet i myšlenka vyměnit si s rikšou místo. S pocitem vlastní neužitečnosti dost možná koresponduje i fakt, že se Lianfeng neodhodlal k realizaci svého záměru. Je zde znát jistý posun oproti protagonistovi Yu Dafuovy „Almužny“, který chtěl pouze zastavit a rikšu obejmout, popřípadě mu darovat peníze. V „Almužně“ jde více o sociální solidaritu a soucit, Xu Zhimo ve své eseji „Mrtvé město“ akcentuje pocit hanby, jaký zažívá cestující rikši, stydící se náhle za svoji váhu, která působí rikšovi námahu a utrpení, ale i za nedostatečnou hodnotu vlastní práce v porovnání s rikšou.²¹²

Nejradikálnější je postava mladé vzdělané ženy Ru Pi v povídce „Jaký to má smysl?“²¹³, která od úvah přistupuje k činům. Tím se výrazně liší od postav „vzdělanců“ z „Almužny“ a „Mrtvého města“. Ru Pi se náhle rozhodne z rikši v půli cesty vystoupit, což je soudě podle údivu rikši událost nečekaná. Její nenadálé

přesvědčit, že jde pouze o zvyk. Vzápětí před zraky skupinky rikšů končí pod koly automobilu. To je pro rikši určitou výstrahou.

210 Dlouhý hábit funguje jako symbol tradiční, rigidní výchovy. I z historického hlediska hrál dlouhý šat svoji roli. Tento typ oděvu totiž své nositele do velké míry předurčoval k jízdě rikšou, pro chůzi po špinavých ulicích byl nepraktický. Více k tomuto viz podkapitola 2.6 Cestující.

211 O Lianfengovi se z eseje nedovíme, zda je „vzdělanec“, je zde nutné pouze odhadovat na základě toho, že obyčejný pracující běžně rikšou nejezdil, navíc by zřejmě necítil rozpaky nechat se táhnout v rikše, jelikož sám pracuje stejně tvrdě. K problematice definování pojmu „vzdělanec“ viz začátek této podkapitoly.

212 Yu Dafu, a obdobně zřejmě i Xu Zhimo, se při vytváření svých autobiografických hrdinů inspirovali ruskou literaturou, zejména pak konceptem „zbytečného člověka“, jehož tragédie tkví ve vlastní nedůležitosti a nepotřebnosti. (Lee 1973: 86)

213 Autorkou této povídky je Ling Shuhua.

vystoupení z rikši nevyjadřuje ani tak subjektivní pocit morálního dluhu, jako spíše závist a stud vůči rikšovi jako někomu, kdo žije „jednoduchý“, ale přirozeně smysluplný život.²¹⁴ V této povídce se ve vztahu protagonistky k rikšovi neuplatňuje sociální aspekt, který je klíčový v mnoha jiných dílech.

Dále lze zmínit případy, kdy se „vzdělanec“ odhodlá k určitému činu, přitom však nejde o situace odehrávající se přímo během jízdy rikšou. Jinými slovy, substituce rikši za postavu jiného příslušníka nižší společenské vrstvy by neměla za následek změnu sdělení. Kupříkladu Lao Sheho povídka „Bratři“ obsahuje motiv sabotérské akce, která však měla především za cíl realizovat revolucionářské sny jednoho z bratrů – Bílého Lia. Ten by k uskutečnění svých záměrů mohl vybrat i jinou cílovou skupinu, a děj povídky by to v podstatě nezměnilo.

Bez zajímavosti není ani postoj rikšů jako protagonistů literárních děl ke snahám pomoci a projevům solidarity ze strany zákazníků. Viděli snad rikšové ve „vzdělancích“ pouze zdroj zisku – ať už jako odměnu za práci či jako dobročinnost? Jak se stavěli k nabízené pomoci? Ne vždy je z děl jasná reakce rikšů, částečně také proto, že někteří „vzdělanci“ se snaží uchovat svojí dobročinnost v tajnosti.²¹⁵ Lze ale říci, že postavy rikšů ze sebe odmítají činit oběti, naopak často uvítají přístup vnímající je v lidské a nejen v praktické, užité rovině. V povídce „Almužna“ je například zřejmé, že rikša uvítá možnost svěřit se někomu se svými problémy, naopak k finanční pomoci se alespoň naoko staví odmítavě. K odpovědi na tyto otázky může být nápomocna i Lao Sheho povídka „Bratři“, kde se rikša setkává se zásadně odlišným přístupem dvou bratrů. Oba bratři se snaží k rikšovi chovat dobře, rikša poměrně jasně preferuje demokratický, přátelský přístup jednoho z bratrů spojený s deklarovanou solidaritou, který však neposkytuje úlevy v práci ani jiné okamžité výhody.²¹⁶ V románu *Rikša* Xiangzi určitou dobu pracuje jako soukromý rikša u poměrně laskavého pana Caa, který je Xiangzim idealizován, rikša ho dokonce srovnává s Konfuciem. (Lao She 2009: 61-62; Slupski 1966: 60-63) Rikšům tedy nejde pouze o výdělek a pokud možno malou namáhavost práce, je pro ně důležitý i způsob jednání cestujícího, zvláště pokud se nejedná o rikšu nájemní, ale

214 Více o motivech Ru Pi a povídky „Jaký to má smysl?“ viz podkapitola 7.5 Ling Shuhua, Zhang Tianyi.

215 Kupříkladu v Yu Dafuově povídce „Almužna“ nechá „vzdělanec“ hodinky tajně na stole a následně se k nim nehlásí.

216 Viz kapitola 6. Postava rikši v jiných Lao Sheho dílech.

soukromou, kde má možnost k cestujícím navázat určitý vztah.²¹⁷

Odhlédneme-li od Lao Sheho románu *Rikša*, v dobové literatuře nenalezneme mnoho případů, kdy by s rikšou přicházel do bližšího styku někdo jiný než právě „vzdělanci“. To jen potvrzuje výsadní postavení vztahu postavy „vzdělance“ a postavy rikši. Příkladem výraznější interakce rikši a postav mimo kategorii „vzdělanců“ je rikšova rodina v Yu Dafuově povídce „Almužna“ nebo rikšovi přátelé v Lao Sheho povídce „Brýle“. Tyto postavy však o rikšovi neuvažují v kontextu jeho povolání, rikšovo zvláštní postavení mezi literárními postavami se tady nijak výrazně neprojevuje.²¹⁸ Určitou výjimkou je Shi Tuova povídka „Polibek“. Sestřičku Liu nelze na základě textu jednoznačně zahrnout do kategorie „vzdělanců“, má sice vyšší společenské postavení, patrně však nelze dovodit vzdělání.²¹⁹ Sestřička Liu zároveň na rikšu alespoň z počátku pomýšlí v intencích jeho povolání, čímž se odlišuje od výše zmíněné kategorie rodiny a přátel. Povídka však nevypovídá mnoho o názoru protagonistky na rikšu, jelikož těžištěm díla jsou zejména úvahy nad tématem času. V závěru povídky si Sestřička Liu zřejmě uvědomuje, jaká je pravá identita najatého rikši.²²⁰ Poznání Sestřičky Liu dělí jízdu rikšou na dvě části – v první vystupuje rikša jako reprezentant nižší společenské vrstvy, v druhé části získává individualitu. Paradoxem je, že Sestřička Liu na situaci reaguje vysokým spropitným,²²¹ a tak vlastně opětovně potvrzuje rikšu jako představitele daného povolání.

8.2 Charakteristika rikšů

Xiangzi, hlavní postava románu *Rikša*, má zpočátku převážně pozitivní vlastnosti. Je pracovitý, vytrvalý, optimistický a většinou jedná čestně. Takový přístup ke světu a lidem se mu ale nevyplácí. Tvrdohlavý Xiangzi považuje katastrofy, které ho s železnou pravidelností stíhají, za nepochopitelně nespravedlivé. V tomto světle je celkem přirozené, že postupně dochází ke změně jeho charakteru, Xiangzi se stává postavou spíše zápornou. Ani tato změna přístupu ke světu však

²¹⁷ Viz podkapitola 2.6 Cestující.

²¹⁸ Tyto vztahy jsou stručně rozebrány v podkapitole 8.3 Sociální vztahy rikšů.

²¹⁹ Viz definice „vzdělance“ v úvodu této podkapitoly.

²²⁰ Lze tak soudit zejména podle neobvykle velké odměny za jízdu. Toto tvrzení podpoří i úsměv a ruměnec ve tváři záhadné cestující.

²²¹ Vysoké spropitné lze také vykládat jako přiznání viny či morálního dluhu představitelky vyšší společenské vrstvy vůči rikšovi.

Xiangzimu nepřináší úspěch. V opozici vůči Xiangzimu je do určité míry postava Zhao Siho z Lao Sheho románu *Filozofie starého Zhanga*. Zhao Shi je původně bohatý, ale po sérii životních proher se stává rikšou. Přesto nebo právě proto nepřichází o svou morálku a dobrou povahu. Zhao Siho je proto eventuálně možné označit za protiklad Xiangziho, který touží po úspěchu a je udolán opakovanou nepřízní osudu. Vytvoření postavy Zhao Siho časově předchází vytvoření postavy Xiangziho, postavu Zhao Siho lze tedy vnímat jako prototyp Xiangziho coby velké románové postavy, jakkoliv se obě postavy liší. Jednání obou postav je však možné interpretovat také jako ztvárnění dvou odlišných životních postojů, který lze zaujmout v obdobné životní situaci.

V Lao Sheho povídce „Bratři“ vystupuje postava rikši Wanga Pátého, který je vykreslen jako člověk poctivý a přímý, jeho jedinou vadou je záliba v alkoholu. Relativně pozitivně je vykreslen i rikša Lin Si v Lao Sheho povídce „Také trojúhelník“. Pouze ze vzpomínek dcery se dozvídáme, že v minulosti v opilosti bil manželku. Obě postavy jsou nuceny učinit morálně obtížná rozhodnutí. Lze uvažovat o tom, zda si oba rikšové vybrali správná řešení problému, nebo zda šlo o řešení jediné možné. Wang Pátý má dilema, zda zachovat tajemství, nakonec vyzradí podstatu tajných aktivit Bílého Lia ve snaze ochránit svého pána. Obětuje tedy svoji morální bezúhonnost pro dobro druhého. Obdobným motivem je zřejmě veden i Lin Si v povídce „Také trojúhelník“. Dcera pro něj představuje oporu, především mu však jde o její dobro a nechce ji tedy prodat neznámému muži. Nakonec sice nabídku přijímá, jeho rozhodnutí lze ale chápat jako pokus zajistit na smrtelném loži pro dceru alespoň nějakou budoucnost. Čest je opět směněna za nejistý příslib bezpečí nikoli pro rikšu samého, ale pro druhé. Takové rozhodnutí je možno vnímat jako čin pragmatický, obětování osobní cti je zde však současně činem šlechetným.

Postavy rikši Lin Siho v povídce „Také trojúhelník“ a rikši Wanga Pátého v povídce „Bratři“ nejsou jedinými rikši se sklony k opilství. Patří k nim též Zhang z Lao Sheho povídky „Liuovic činžovní dvůr“, který navíc stejně jako Lin Si v opilosti bije ženu. Přesto jsou líčeni jako postavy v zásadě kladné. Propojení postavy rikši s motivem pití nalézáme i v dobovém literárním díle jiných autorů. Alkohol má v oblibě například rikša ve Wen Yiduově básni „Rikša Fej“:

...a za den desetkrát se na dno džbánu dívá,

pak zpítý pod obraz jen o hloupostech žvaní. (Wen Yiduo 1990: 37)

.....一天少了說也得二三兩白干兒，
醉醺醺的一死兒拉着人談天兒。(Wen Yiduo 1952: 83)

Jakkoliv mohou být důvody pro holdování alkoholu u jednotlivých postav odlišné, není vyloučeno, že alkohol pro rikši představoval poměrně bohatý zdroj energie. Alkohol mohl rikšům sloužit jako relativně levná alternativa potravy²²² a prostředek napomáhající k překonání únavy z fyzické práce. Sklon rikšů k pití je tedy pravděpodobně motivem, který mimo jiné odkazuje k dobové realitě.

Alkohol lze zařadit do širší skupiny aktivit, které nepřímo charakterizují vlastnosti literárních postav. Třebaže rikšové jsou přirozeně zobrazováni především jako postavy pracující, místy jsou zmiňovány také aktivity, kterým se rikšové věnují ve volném čase. Vedle holdování alkoholu jde například o motiv hazardu, se kterým se setkáváme v povídce „Brýle“. V románu *Rikša* se Xiangziho způsob trávení volného času mění. Poměrně dlouho se jako jeho hlavní záliba jeví přepočítávání našetřených peněz, popřípadě sny o penězích a rikše, je zřejmé, že protagonista všechno svoje úsilí soustředí na dosažení vytouženého cíle. Záhy ale Xiangzi cítí určité pochyby, zda jeho sen stojí za tak přísné odříkání.²²³ Až později přichází Xiangzi plně na chuť povyražením oblíbeným u ostatních rikšů, jako popíjení alkoholu, kouření, hazard nebo dámská společnost.²²⁴

V přehledu zálib literárních rikšů tedy chybí kulturní zájmy. Postavy rikšů se na první pohled jeví jako postavy lehkomyšlné místy až zhýralé, s přihlédnutím k dobové realitě jsou však lidmi, kteří využívají jim dostupná potěšení. Ta jsou také důležitým prostředkem upevňování sociálních vztahů, které při časté absenci rodinných vazeb nabývají na důležitosti.²²⁵ Postava rikši, který by měl kulturnější způsoby, by nejspíše neodpovídala dobové realitě.²²⁶ Dále by tím docházelo ke stírání

222 Například v povídce „Liuovic činžovní dvůr“ je konzumace alkoholu zmiňována u postav velmi chudých, jako je například rikša Zhang. Není bez zajímavosti, že ve stejné povídce nalézáme líčení přípravy rýže, která je velkou vzácností, převržení kotlíku s rýží vyvolá svár.

223 Pocit neznámý lidem s ambicemi, jakými byli intelektuálové a spisovatelé. Tato myšlenka dále podporuje teorii, kde Xiangzi slouží jako Lao Sheho alter ego (viz podkapitola 8.1 Vztah rikšů a „vzdělanců“).

224 Například Lao She 2009: 195, 203. Literární obraz volnočasových aktivit rikšů do velké míry kopíruje *čtyři zla*, kterým čelili i reální rikšové, a sice šlo o alkohol, prostituci, hazard a opium. (Warren 239)

225 Viz podkapitola 8.3 Sociální vztahy rikšů.

226 Nevzdělaný rikša byl pravidlem, ze kterého však existovaly výjimky, viz podkapitola 2.4 Rikšové: původ a společenské postavení.

rozdílů mezi rikšou a „vzdělancem“, což mohlo v některých případech podryvat obraz rikši jako představitele tvrdě pracujících nižších společenských vrstev.

Většina postav rikšů postrádá vyhraněnější jak kladné tak záporné charakteristiky, tato jejich „lidskost“ může vzbouzet sympatie čtenáře, současně může implikovat menší nároky na morální integritu těžce pracujících lidí. Rikša nemívá vysoké nároky, jelikož častěji než jiní čelí morálním dilematům. Životní zkušenost umožňuje větší míru empatie, rikšové se obvykle zdržují morálních soudů.²²⁷ Kritika okolí navíc vyžaduje výdej určité energie, se kterou jsou rikšové zvyklí zacházet šetrně.

Bez významu není ani tělesný vzhled postav rikšů. Vypravěč zpravidla neopomene zmínit jejich fyzickou sílu a dobrou tělesnou stavbu, popřípadě na nedostatek těchto kvalit.²²⁸ Jedná se totiž o rysy ovlivňující způsobilost vykonávat povolání rikši. Vnější popis postav rikšů v některých případech odkazuje na podobnost rikši s tažným zvířetem. Rikša z Lao Sheho povídky „Bratři“ má na hlavě jizvu, jelikož ho v mládí pokousal osel. (Lao She 1962: 126) Prakticky shodná nehoda potkala v dětství také Xiangziho z Lao Sheho románu *Rikša*. (Lao She 2009: 9)²²⁹

Povídka „Bratři“ (1934) časově předchází vzniku románu *Rikša* (1936), rikšu v povídce „Bratři“ je tedy možné považovat za předobraz Xiangziho. Je pravděpodobné, že Lao She znal rikšu podobného vzhledu, a při vytváření literárních postav se tímto inspiroval. Stejně tak lze ale uvažovat, že Lao She chtěl jizvou poukázat na určitou společenskou vyloučenost rikšů, přidělit jim jakési znamení hanby, šarlatové písmeno ve formě jizvy na hlavě. Motiv jizvy jako následek útoku zvířete na člověka lze interpretovat na symbolické rovině jako střet mezi reprezentanty starých nových a pořádků. Mohlo tedy jít o předzvěst souboje starého a nového.²³⁰

Čínská kultura považuje osla, shodně s pohledem evropským, za symbol hlouposti. (Speed Williams 127-128) Ve skutečnosti se jedná o tvora poměrně inteligentního. Kromě toho je osel odolný a nenáročný, vhodný k těžké práci,

227 Významnou výjimkou je jistě Xiangzi na počátku své kariéry.

228 Viz podkapitola 5.5 Charakterizace postav. Vzhled také postavy rikšů výrazně odlišuje od „vzdělců“.

229 V případě Xiangziho na podobnost s tažným zvířetem ukazuje v první řadě jeho přezdívka, obsahující slovo *velbloud*. Podrobnosti viz podkapitola 5.3 Morálka a morální úpadek.

230 K tomuto viz podkapitola 2.3 Rikša získává na popularitě.

zároveň však také tvrdohlavý. Tyto vlastnosti vykazuje většina postav rikšů, což umožňuje interpretaci rikši jako tažného zvířete, respektive substituce tažného zvířete.²³¹

Souvislost mezi tažným zvířetem a postavou rikši je dále podpořena nedbalým běžeckým stylem některých postav, který se zejména vyznačuje předklonem a ohnutými zády, což umožňovalo táhnout rikšu s menší námahou. Tento styl je jako nedbalý označen například u jednoho z rikšů v románu *Rikša* (Lao She 2009: 149), vyskytuje se také v Yu Dafuově povídce „Almužna“ (Yu Dafu 1960: 98). Výrazným předklonem rikša připomíná čtyřnohé tažné zvíře, tento motiv podtrhuje symboliku dehumanizace rikši.²³²

8.3 Sociální vztahy rikšů

Pro rikši jsou sociální vztahy teoreticky poměrně důležité. Mnoho z nich žije bez rodin v půjčovnách rikš, a proto jim rodinu často supluje vztahy s ostatními rikši. Skupina rikšů, ale i půjčovna rikš, může tvořit jakousi záchranou síť.²³³ V podobné situaci se nachází i Xiangzi z románu *Rikša*. Xiangzi se však přesto kolektivu spíše vyhýbá, zejména se mu nechce utrácet za zábavu²³⁴ a navazování kontaktů, vnímá to jako zbytečné rozhazování prostředků, které šetří na koupi rikši.²³⁵ Ostatní rikšové na to reagují poměrně nepřátelským chováním, problémem je také Xiangův dobrý vztah s majitelem půjčovny. (Lao She 2009: 43, 128) Xiangzi svoje problémy a sny nemůže sdílet s druhými. Teprve později, po opakovaném nezdaru, nalézá způsob, jak udržovat alespoň formální vztahy s ostatními rikši.

Rikšové v praxi spolupracovali jen zřídka, velká konkurence jim nedovolila

231 Xiangzi uvažuje o své situaci, přirovnává se k oslu:

„Vzorom nech mu (Xiangzimu) je trpezlivý somár, čo ľahostajne, ťahá žarnov za trochu jedla a vody.“ (Lao She 2009: 121)

“.....自己顶好学拉磨的驴,” (Lao She 1985: 132)

Nadávkou „somár“ tituluje Huniu Xiangziho. (Lao She 2009:58)

232 Podobně uvažuje i Spence. Postupná degradace Xiangziho běžeckého stylu je dle něj obrazem Xiangziho dehumanizace v průběhu díla. (Spence 268-269)

233 Podobně mohla fungovat i organizace rodáků, pokud v daném místě existovala. Ani taková místa však neposkytovala žádné záruky. Půjčovna často mohla být i místem anonymním a odtazitým, což bylo podpořeno také prací na směny. (Warren 236)

234 K tomuto více viz podkapitola 8.2 Charakteristika rikšů.

235 Chybějící sociální vztahy Xiangzimu nahrazuje prostředí Peking. Viz podkapitola 5.4 Roční doba a místo v románu *Rikša*.

upřednostnit kolektivní zájem.²³⁶ Ve většině analyzovaných děl chybí motiv pevnější soudržnosti mezi rikši nebo mezi jinými postavami obdobného společenského postavení.²³⁷ Povolání rikši je z podstaty věci povoláním individuálním, jelikož k obsluze rikši postačuje jeden člověk, není proto třeba spoléhat na pomoc zvenčí. V Lao Sheho povídce „Bratři“ se rikšové sice semknou k jednotnému postupu proti nové konkurenci, kterou představují tramvaje, učiní tak ale až pod vedením „vzdělance“ Bílého Lia. Přátelské vztahy na první pohled panují mezi rikši v Lao Sheho povídce „Brýle“, nicméně skutečnost, že jeden z rikšů utajil nález brýlí před ostatními, naznačuje, že se nejedná o skutečné přátelství.

Také vztahy rikši s rodinou, ať už původní nebo nově vytvořenou, jsou zmiňovány jen okrajově. To možná souvisí s názorem, že rikšové by se neměli ženit a mít děti, jelikož jejich povolání neposkytuje dostatečný příjem pro adekvátní výživu více lidí.²³⁸ Literární obraz odpovídá situaci skutečných rikšů, kteří měli jen mizivou šanci na založení fungující rodiny. Velmi často volili osamocení a do velké míry anonymní život starých mládenců. (Warren 236-237)²³⁹

Podskupinou sociálních vztahů rikšů jsou milostné vztahy rikšů a žen, které

236 K tomuto více viz podkapitola 2.4 Rikšové: původ a společenské postavení. Rikšové spolupracovali jen výjimečně. Pokud byla trasa přepravy příliš dlouhá, někdy došlo k vytvoření jakési štafety – zbytek jízdného byl přenechán dalšímu rikšovi. Když skupina rikšů převážela víc cestujících, tempo bylo obvykle určováno podle nejslabšího z rikšů. Příliš ambiciózní, individualističtí jedinci, jako například Xiangzi, často čelili sociálnímu vyloučení. Náznaky soudržnosti ale narušovala mimo jiné obrovská konkurence. (Strand 58)

237 Nevraživost a nesoudržnost mezi rikši a řidiči, ale i rikši navzájem ilustruje například tento úryvek z románu *Rikša*:

„Žili v spoločnom pekle, len v rozličných oddeleniach. Nikomu z nich neprišlo na um, že by sa mali spojiť,...“ (Lao She 2009: 76)

“同是在地狱里，可是层次不同。他们想不到大家须立在一块儿，...” (Lao She 1985: 83)

238 Viz například promluva staršího rikši, který vyživuje pět dětí, v Lao Sheho románu *Rikša*. (Lao She 2009: 150-151) Svatba, potažmo rodina totiž představuje součást negativně vnímané sexuality, a jako taková je škodlivá pro pracovní proces. Xiangzi si sexualitu nespojuje s citem, což je postoj mající základ už v tradiční čínské literatuře, která rozlišuje mezi *yu* 欲 (tělesná touha) a *qing* 情 (láska, cit). Více viz Eifring, Halvor (2004). *Love and Emotions in Traditional Chinese Literature*. [online] In *Sinica Leidensia – Svazek 63*. BRILL. [cit. 12.3.2014] Dostupné z: <http://books.google.com.hk/books?id=KZSIWWK13NAC&dq>. Pro svoji rikšu naopak vřelostí nešetří. (Jian Xu 141, 143-144) Viz oddíl 5.6.1 Rikša jako žena, oddíl 5.6.4 Rikša jako předmět touhy.

239 Příkladem zmínky o rodině je Yu Dafuova povídka „Almužna“. Rikša se k rodině paradoxně chová hruběji než k zákazníkům – doma dochází k hádkám kvůli penězům, k zákazníkovi z povídky se naopak chová až přehnaně úslužně. Rikša Zhang z Lao Sheho povídky „Liuovic činžovní dvůr“ nebo například Lin Si z Lao Sheho povídky „Také trojúhelník“ často holdují alkoholu a dopouští se domácího násilí. Pokud tedy postava rikši přeci jen rodinu má, jeho chování k ní není ideální. Tím snad mohl být zdůrazňován mimořádný ekonomický tlak, kterému byl živitel rodiny vystaven. Mimo to se mohlo jednat o potvrzení rikši jako samotáře, který v užších sociálních vztazích nemůže dobře fungovat.

však - stejně jako rodina - nezaujímají přední místo mezi nejčastějšími motivy. Je tomu tak možná i proto, že málo výnosné povolání rikši nemohlo zajistit živobytí rodiny, jak bylo řečeno výše. Postavy rikšů jsou zobrazeny jako osamělí jedinci, jejichž milostné vztahy zpravidla končí tragicky. Pro Xiangziho mají význam dvě ženy – Huniu a Xiao Fuzi. K první cítí odpor a k druhé sympatie, přesto mají obdobný osud. První umírá při porodu, druhá je dohnána k sebevraždě.²⁴⁰ Ženský element vztahující se k postavě rikši se vyskytuje i v Yu Dafuově povídce „Almužna“, rikša se pravděpodobně rozhodl pro sebevraždu, o což se později pokouší i jeho manželka. Dalším příkladem práce s tímto motivem je Wen Yiduova báseň „Rikša Fej“, zde je smrt životní partnerky dokonce motivem rikšovy sebevraždy, v porovnání s povídkou „Almužna“ je zde rikšův vztah k ženě pojat romantičtěji, nicméně obě díla využívají motiv sebevraždy.²⁴¹ V básni „Rikša Fej“ je sebevražda dokonce jediným prostředkem, pomocí kterého je vyjádřen určitý emocionální vztah k rikšově ženě. Sebevražda dost možná zůstává v určitých životních situacích pro rikšu téměř jediným dostupným prostředkem sebevyjádření.²⁴²

Lze shrnout, že sociální vztahy rikšů nejsou pro spisovatele v popředí zájmu. Rikša je prezentován jako osamělý až anonymní jedinec bez silnějších vazeb, který se často dostává do konfliktu se společností, nebo do ní zcela nezapadá. Například Xiangzi je výrazně individuální postavou (Moran 454), což je dle vypravěče příčinou protagonistovy zkázy.²⁴³ Pozornost se spíše upírá na vztah rikši a zákazníka, kterým je zpravidla člověk z vyšší společnosti, často „vzdělanec“.²⁴⁴

8.4 Smrt a smrtelnost

V příbězích, jejichž protagonisty jsou rikšové, jsou často ústředními motivy

240 Lao She nevytváří postavy žen příliš často. Pokud přece jen, tak obvykle adresuje nerovné postavení ženy ve společnosti, ženy jsou nezdánlivě dohnány k prostituci nebo sebevraždě. (Slupski 1966: 17) Z tohoto pohledu je tedy postava Xiao Fuzi postavou typickou.

241 Romantičtěji proto, že zde chybí agrese a hádky mezi rikšou a jeho ženou, které jsou zmiňovány v povídce „Almužna“.

242 Viz též podkapitola 8.4 Smrt a smrtelnost.

243 C. T. Hsia míní, že *Rikša*, ačkoli není dílem levicovým, obsahuje myšlenku beznadějnosti individuálního úsilí. (Hsia 165, 180-182, 188) To ale není příliš v souladu s celkovým vyzněním díla. Individualismus akcentující závěr díla vyznívá příliš didakticky a ideologicky. Vymezení vůči individualismu může být vnímáno jako obrana před možnou kritikou. (Jian Xu 145-146)

244 Viz podkapitola 8.1 Vztah rikšů a „vzdělanců“.

smrt a smrtelnost. Rikšové jsou si neustále vědomi nestálosti či křehkosti vlastní existence. Toto vědomí rikša získává svou každodenní přítomností na ulici, kde je tak říkajíc „v první linii“ boje na život a na smrt, je svědkem lidského utrpení i smrti. Tyto zážitky pak v některých postavách rikšů probouzejí empatii a úctu k životu.²⁴⁵

Rikšu by dokonce bylo možné vnímat jako převozníka, jakousi variaci na Charóna. V mnoha analyzovaných dílech umírají právě ty postavy, které jsou s rikšou v kontaktu.²⁴⁶ V některých případech nakonec zůstává „na druhém břehu“ také sám „rikša-převozník“. Rikša ostatně dostává od cestujících peníz za „převezení“, podobně jako Charón. Rikša však může vystupovat nejen jako „převozník“, ale také jako posel smrti. Tak jako v Lao Sheho povídce „Brýle“, kde rikšova špatná rozhodnutí vedou k tragédii.²⁴⁷ U většiny postav rikšů se nesetkáváme s výraznějším strachem ze smrti. Například rikša v Lao Sheho povídce „Také trojúhelník“ nelpí na svém životě, smrt snad vnímá jako vysvobození, ale má starost o dceru.²⁴⁸ Zdá se, že smrt může být přijatelnější než bídný život. Konečně lze v souvislosti s motivem smrti zmínit Shi Tuovu povídku „Polibek“, kde rikša poměrně věcně a nezúčastněně vypráví o osudech lidí z městečka. Vyprávění působí jako přehlídka smutečních oznámení.²⁴⁹

Poměrně často se objevuje motiv pohřbu a hřbitova. Pohřební rituály jsou důležitou součástí významové výstavby Lao Sheho románu *Rikša*. Rikša, kterou si Xiangzi pořizuje spolu s Huniu, si pro své smuteční černobílé provedení vysloužila přezdívku „vdova“, což implikuje motiv smrti.²⁵⁰ Dalším důvodem přezdívky bylo, že tato rikša minulým majitelům nepřinesla štěstí, majitel navíc rikšu pořídil za peníze z prodeje vlastní dcery.²⁵¹ To vše Xiangziho znepokojuje, žije v očekávání neštěstí. Dokonce se mu zdá, že namísto zákazníka veze rakev s mrtvolou. (Lao She 2009: 164) V závěru románu se pohřební motiv objevuje znovu, Xiangzi se jako

245 Viz WenYiduova báseň „Brána Nebeského klidu“ v podkapitole 7.4 Xu Zhimo, Wen Xiduo.

246 Příkladem je Huniu a Xiao Fuzi v Lao Sheho románu *Rikša*, rikšova žena v Wen Yiduově básni „Rikša Fej“, smrt Černého Lia v Lao Sheho povídce „Bratři“ nebo smrt kramářova syna v Lao Sheho povídce „Brýle“.

247 Po nálezu brýlí se rozhodne je nevrátit, brýle předává synovi kramáře a navíc ho ujišťuje, že si na rozostření zraku rychle zvykne. To vše má za následek kolizi s automobilem, která je pro kramářova syna smrtelná.

248 O vyslovení tohoto strachu lze hovořit snad jen u Lao Sheho povídky „Bratři“ a u básně „Brána Nebeského klidu“, jejímž autorem je Wen Yiduo. V případě této básně je ale hlavním sdělením úcta k životu, spíše než strach ze smrti.

249 Viz podkapitola 7.1 Shi Tuo.

250 Viz též oddíl 5.6.1 Rikša jako žena.

251 Touto dcerou nebyl nikdo jiný než Xiangziho pozdější láska - Xiao Fuzi.

nosič účastní svatebních a pohřebních průvodů, což mu zajišťuje určitý malý příjem. Tyto pohřební průvody jsou předzvěstí hrdinova konce, Xiangziho duše je zlomena a protagonista pouze čeká na příchod smrti.

Yu Dafu v povídce „Almužna“ pracuje s motivem papírové rikši coby pohřební obětiny. Při obstarávání papírové rikši a samotném pohřbu dává postava „vzdělance“ průchod frustraci, kterou pociťuje vůči společnosti. Tento pocit dost možná umocňuje fakt, že „vzdělanec“ a rikšova rodina jedou k hrobu najatými rikšami. Tímto způsobem je i ve chvíli pohřbu zpřítomněn vykořisťovaný rikša, místo „padlého pěšáka“ je hned zaplněno. Rikša je pouhým materiálem. Pomoc jednotlivci je výsměchem. Papírová rikša ale není jediným motivem souvisejícím se smrtí v této povídce. K rodinnému konfliktu u rikši doma dojde proto, že manželka utratí s námahou naspořené peníze na koupi pohřebního plátna. To se později ukazuje jako předznamenání rikšovy smrti.

Intuitivní vědomí blízkosti smrti může motivovat některé rikši k nesobeckému, morálnímu chování. To na první pohled nepůsobí příliš věrohodně, ve výše nastíněném kontextu však takové jednání vyznívá přirozeněji. Výmluvným příkladem je rikša z Lu Xunovy povídky „Nepatrná událost“ a jeho snaha pomoci ženě, kterou srazil na zem.²⁵² Lhostejná reakce cestujícího by byla prizmatem této teorie lépe pochopitelná, „vzdělanec“ není konfrontován s každodenní realitou lidské smrtelnosti tak bezprostředně jako rikša. „Vzdělanec“ proto do jisté míry na smrt „zapomíná“. Tato povídka je tedy snad Lu Xunovým napomenutím ve smyslu výroku *memento mori*.

Rovněž Xu Zhimova báseň „A kdopak ví?“ patří do katalogu děl s tematikou smrti, přítomnou prostřednictvím motivů hřbitova a temnoty:

Vždyť kolem jsou hroby. Zas! A Zas!
Jediná hvězda nesvítí,
cesta je temná k zabítí,
...
(Xu Zhimo 1994: 41)

阿原來這徧地都是墳！
天上不亮一顆星，
道上沒有一只燈；

252 Až nepravděpodobně morální chování rikši je řešeno i v podkapitole 8.2 Charakteristika rikšů. Jde o jeden z pólů na ose morální-amorální, většina postav rikšů není pojata takto černobíle.

.....

(Xu Zhimo 1941: 317)

Strach ze smrti je v této básni podpořen zobrazením smrti jako něčeho neznámého, skrytého v temnotě. Cestující nemá kontrolu nad rikšou stejně tak jako nevládne svým vlastním osudem, což mu hřbitov jasně připomíná. Uvědomění smrti se v této práci analyzovaných dílech netýká jen rikšů. Rikšové toto uvědomění zprostředkovávají i postavám „vzdělanců“.²⁵³

Výše rozvedený motiv smrti souvisí také s motivem peněz. Jako příklad může posloužit román *Rikša*. Po smrti své manželky Huniu je Xiangzi nucen prodat rikšu, aby zaplatil pohřební výdaje. Ani smrt tedy není zadarmo. (Vohra 108) Skon Huniu je určující i pro Xiangziho, jelikož jeho budoucnost bude z velké části náležet pohřebním průvodům. Naposledy se s Xiangzim setkáváme v pohřebním průvodu, kde mechanicky rozhazuje papírové pohřební peníze. Paradoxně zcela bezmyšlenkovitě rozhazuje peníze, které kdysi tak úzkostlivě hromadil. Jak vyplývá z další podkapitoly, postavy rikšů nemají ve své většině ambice skutečně zbohatnout, snad právě vědomí smrtelnosti jim odhaluje marnost takového úsilí. Vědomí smrtelnosti ovlivňuje vztah postav rikšů k práci a penězům.

8.5 Práce a peníze

Práce zaujímá ve většině analyzovaných děl důležité místo, často je důležitější než rodina či mezilidské vztahy.²⁵⁴ Při identifikaci určité postavy jako postavy rikši je konec konců základním výchozím bodem její povolání. Specifická práce je tedy hlavním sdíleným rysem zde analyzovaných postav. V příběhu, v němž vystupuje postava rikši, je s vysokou pravděpodobností minimálně zmínka o práci. Není bez zajímavosti, že v analyzovaných dílech se nevyskytuje postava, které by se podařilo opustit povolání rikši a začít se žít jinou profesí. Jedinou alternativou k tahání rikši se zdá být smrt. Výjimku představuje Xiangzi, který v závěru románu *Rikša* už není rikšou, ale nachází obživu jako nosič v obřadních průvodech. Svým způsobem si však i Xiangzi volí právě tuto jedinou alternativu – smrt, či spíše čekání

²⁵³ K postavám „vzdělanců“ viz podkapitola 8.1 Vztah rikšů a „vzdělanců“, ohledně rikši v roli prostředníka viz oddíl 8.6.1 Rikša jako průvodce.

²⁵⁴ K tomuto více viz podkapitola 8.3 Sociální vztahy rikšů.

na smrt. V nekončících pohřebních průvodech předem přehrává svůj vlastní „pohřeb“.

Zhou Enlaiova báseň „Požehnání mrtvých“, ve které vystupuje rikša, označuje pracující za „živé“, a staví je do protikladu k „mrtvým“ bohatým. Práce je do jisté míry motivem, který vytváří kontrastní dvojici s motivem smrti,²⁵⁵ práce představuje sílu aktivní, jde o práci pro život, o vzepření se smrti. V tomto pojetí má práce smysl sama o sobě. Současně je práce protikladem smrti tím, že je zdrojem prostředků, které jsou třeba k zajištění životních potřeb, a tedy k životu.

Přestože se mnoho analyzovaných děl včetně románu *Rikša* točí okolo vydělávání peněz a jejich další spotřeby, lze nalézt i pasáže zobrazující radost z práce a určitou profesní hrdost. Někteří rikšové pracují s maximálním úsilím, ačkoli to nemusí být vždy přímo úměrné výši odměny. Sem patří velmi rychlý běh,²⁵⁶ a důraz na elegantní běžecký styl, který je však zbytečně vyčerpávající, někdy až nebezpečný.²⁵⁷ To je případ Xiangziho z Lao Sheho románu *Rikša* nebo mladého rikši z povídky „Jaký to má smysl?“, jejíž autorkou je Ling Shuhua. Oproti nájemným rikšům vyniká rychlostí i soukromý rikša ve službách pana Hua Weie ze stejnojmenné povídky spisovatele Zhang Tianyiho. Postava rikši mnohdy mívá ctizádost vykonávat práci dobře a řadit se k elitě svého povolání, aniž by to vždy bylo spojeno s nějakým okamžitým prospěchem, jak demonstruje ukázka z románu *Rikša*:

Bežal čím dále tím rychlejší. Keď dobehol iného rikšiara, zavolal naňho a predbehol ho. ... Nohy mal ako struny, len čo sa dotkli zeme, hneď sa zdvihli,... Siang práve chcel zmierniť, keď vtom narazil na akúsi prekážku a padol i s rikšou. (Lao She 2009: 64)

越跑越快，前面有一辆，他“开”一辆，……他的脚似乎是两个弹簧，几乎是微一着地便弹起来；……祥子刚想收步，脚已碰到一些高起来的东西。脚到，车轮也到了。(Lao She 1985: 68-69)

Citace z románu *Rikša* sice relativizuje důraz na odměnu za práci, zisk je ale

255 K tomuto více viz podkapitola 8.4 Smrt a smrtelnost.

256 Viz také pojem *feipao* 飞跑 v podkapitole 2.5 Rikšové: Práce a odměna.

257 Jízda rikšou je poměrně nebezpečná sama o sobě, riskantní styl jízdy toto riziko jen zvyšuje. Nehoda je hlavní zápletkou povídky „Nepatrná událost“, jejímž autorem je Lu Xun. V Lao Sheho románu *Rikša* vyklopí Xiangzi na neosvětlené ulici pana Caa, stejný autor v románu *Filozofie starého Zhanga* popisuje nehodu, po které rikša končí v bezvědomí. Ling Shuhua je autorkou povídky „Jaký to má smysl?“, v níž rikša jede příliš rychle a letmo zavadí o chodce.

pro rikšu přesto primární motivací. Součástí literárního obrazu rikši bývá důraz na šetrivost. Postava rikši, kterého vytváří Yu Dafu v povídce „Almužna“, a Xiangzi z Lao Sheho románu *Rikša* šetří za konkrétním účelem, jejich snem je pořídit si vlastní rikšu a nemuset platit nájemné. Je otázkou, zda rikšové rozuměli tomu, že šetření peněz není právě efektivním způsobem jejich zhodnocení. Xiangzi například nechápe - či spíše neschvaluje - půjčování na úrok nebo uložení peněz do bankovního ústavu.²⁵⁸ Nedostatečná finanční gramotnost postav rikšů by mohla naznačovat, že rikšové vlastně zaujímají tomu odpovídající společenské postavení.

Ať je již důvodem cokoliv, v analyzovaných dílech se nevyskytuje postava rikši, která by dosáhla trvalejšího finančního a společenského úspěchu. Na druhou stranu je třeba říci, že většina postav o příliš ambiciózní cíle neusiluje. Rikšové jsou pasivní, žijí spíše ze dne na den, maximálně využijí příležitost dosáhnout sice menšího, zato okamžitého zisku, jak to pozorujeme u rikši v Lao Sheho povídce „Brýle“. Xiangziho odhodlání pozvednout vlastní životní úroveň je spíše výjimkou. Jako kdyby většina rikšů lépe než Xiangzi chápala marnost úsilí o ekonomický vzestup: jsou-li životní síly měněny prostřednictvím práce na peníze, vydělané peníze je třeba zpětně vynaložit na obnovu životních sil.

Jak již bylo naznačeno výše, práce rikšů bývá motivována nejen ziskem, ale také prací samotnou. V práci rikšové nalézají radost a satisfakci. Je to patrné například z úsilí, které protagonisté věnují údržbě svých rikš, čímž vyjadřují své zalíbení v tomto pracovním nástroji, potažmo v práci. To je zvláště zjevné u Xiangziho v Lao Sheho románu *Rikša*. S motivem péče o rikšu se setkáváme také ve Wen Yiduoově básni „Rikša Fej“.²⁵⁹ Kladný vztah ke svému povolání je pro rikšu do určité míry sebezáchovným mechanismem. Pokud má rikša kladný vztah k běhání s rikšou jakožto k činnosti samotné, může se soustředit na vytříbený běžecký styl, poskytující cestujícím rychlou, ale zároveň pohodlnou a bezpečnou jízdu. Dobře odvedená práce pak zvyšuje šance na slušný výdělek. Naopak, pokud by se rikša koncentroval pouze na výsledek své činnosti, mohl by pocítit frustraci. Práce rikšů má totiž v jistém smyslu blíže k intelektuální činnosti než k materiální produkci, rikša podobně jako intelektuál nebývá odměněn jednoznačným hmatatelným a

258 Viz také oddíl 5.6.4 Rikša jako předmět touhy.

259 V případě Xiangziho i rikši z básně „Rikša Fej“ je zřejmě tato vzorná péče zapříčiněna citovou vazbou na rikšu. Oba protagonisté do jisté míry zaměňují vztah k rikše se vztahem k ženě. K tomuto tématu u Xiangziho viz také podkapitola 5.6 Charakterizace rikši jako stroje.

relativně trvalým výsledkem. Tato teze podporuje výše předloženou myšlenku, že některé postavy rikšů lze chápat jako alter ega spisovatele.²⁶⁰ V některých případech se setkáváme s frustrací vzdělců, kteří vlastní duševní práci srovnávají právě s úsilím rikši, a docházejí k závěru, že práce rikši má větší smysl.²⁶¹

Konečně je postava rikši spojena s motivem zvláště namáhavé manuální práce, popřípadě těžké práce obecně. Tento motiv je typicky součástí sociálního apelu, práce jako taková obecně nezaujímá v literatuře tak důležité místo.²⁶² Jednoduchý princip tahání rikši napomáhá čtenáři práci rikši lépe vizualizovat,²⁶³ popřípadě se s rikšou ztotožnit. Proto je tedy postava rikši vhodnou volbou, pokud je rozvíjen motiv těžké práce. Zároveň je třeba upozornit, že důraz na „práci jako dřinu“ klade spíše ten, kdo osobně nemá s těžkou manuální prací mnoho zkušeností, pro rikšu by tento fakt snad byl příliš samozřejmý, necítil by potřebu takového sdělení. „Literatura o rikšech“ tedy jistě není primárně „literaturou pro rikši“, a to zdaleka nejen kvůli jejich většinové negramotnosti.

8.6 Víc než jen rikša

8.6.1 Rikša jako průvodce

Postavy rikšů mohou plnit také roli průvodce. I ve skutečnosti byli rikšové průvodci, vyznali se v daném městě, jejich komunita zároveň tvořila jakousi informační síť.²⁶⁴ Právě proto spisovatel, který chtěl ve svém díle vytvořit postavu průvodce, nezřídka volil postavu rikši. Za „rikšu-průvodce“ je možné považovat v podstatě každou postavu rikši v těch dílech, kde je kladen větší důraz na polaritu rikša - zákazník, popřípadě rikša - „vzdělanec“.²⁶⁵

Poměrně jasná je role rikši jako průvodce v Shi Tuově povídce „Polibek“. Rikša neposkytuje Sestřičce Liu jenom přepravní služby, opakovaně jí podává aktuální informace o městečku a jeho obyvatelích. Povídka „Polibek“ je vlastně koncipována jako okružní „poznávací“ jízda, v průběhu které si Sestřička Liu

260 Viz podkapitola 8.1 Vztah rikšů a „vzdělců“.

261 Ling Shuhua tímto směrem uvažuje v povídce „Jaký to má smysl?“.

262 Viz podkapitola 5.3 Morálka a morální úpadek.

263 Konečně mnoho dřívějších čtenářů mělo osobní zkušenost jako cestující v rikše původního typu.

264 Viz závěr podkapitoly 2.5 Rikšové: práce a odměna.

265 Viz podkapitola 8.1 Vztah rikšů a „vzdělců“.

uvědomí, že je ve městečku pouhou „návštěvou“.²⁶⁶ Informace o rodném městečku se tedy postupně stávají podružnými, těžiště povídky se přesouvá k osobě Sestřičky Liu a jejímu poznání, že již do městečka nepatří. Toto poznání je umožněno právě „rikšou-průvodcem“.

Aby byl rikša „rikšou-průvodcem“, musí naplnit dvě funkce, a sice funkci pohybu a funkci sdělování informací. Požadavek pohybu je u rikši splněn bez dalšího. Důležité je zejména sdělování informací. Ačkoli reální rikšové měli díky každodennímu kontaktu s různorodou klientelou určitou představu o aktuálním společenském, ekonomickém a bezpečnostním vývoji,²⁶⁷ jejich literární protějšky šíří coby průvodci informace jiného druhu. Často se jedná o poznatky, jejichž hodnotu si neuvědomuje buď průvodce, adresát nebo ani jedna ze zmíněných stran. V případě povídky „Polibek“ rikša informuje o změnách ve městě i svém životě, nemá však tušení o hodnotě těchto informací pro ženu, kterou převáží. Podobně neúmyslně plní funkci průvodců rikšové vůči „vzdělancům“, v takovém případě často postačuje komunikace neverbální. Rikšové poskytují postavám „vzdělců“ kusou informaci o svém životě, „vzdělanci“ na jejím základě dochází k mnohdy ukvapeným závěrům o světě manuálně pracujících.²⁶⁸ Taková informace má však pro „vzdělance“, resp. cestující obecně výpovědní hodnotu i zpětně – zaujímají postoj k vlastnímu životu. Tímto způsobem lze interpretovat například Yu Dafuovu povídku „Almužna“ nebo Lu Xunovu povídku „Nepatrná událost“. Může tedy jít o model poznání svého já díky interakci s okolím, rikšové jsou v tomto smyslu průvodci po „duševní mapě“ jedince.

8.6.2 Rikša: sluha či pán

Rikša je v prvním plánu osobou podřízenou, služebníkem plnícím příkazy cestujících. Bližší pohled však odhaluje, že jeho postavení není zdaleka tak jednoznačné. Domnělý sluha – rikša – má své místo před cestujícími. Rikša rovněž určuje trasu, na něm spočívá odpovědnost za bezpečný průběh cesty, popřípadě může

266 Po cestě zavede Sestřička Liu řeč na pagodu, rikša ji doporučí k návštěvě. Sestřička Liu zde působí jako turistka, minimálně v rikšových očích. (Shi Tuo 1990: 157) O pagodě více viz oddíl 7.1.2 Místo a čas.

267 Viz výše v tomto oddílu.

268 Příkladem takových čistě subjektivních dojmů je mimo jiné Yu Dafuova povídka „Almužna“.

cestu učinit naopak nebezpečnou. Stručně řečeno: rikša je tím, kdo řídí rikšu a s ní i cestujícího. Zvláště vhodně to ilustruje Xu Zhimova báseň „A kdopak ví?“, kde rikša dost možná mění směr trasy a cestujícího unáší. „Rikša-sluha“ má vlastně v rukou moc nad realitou, či alespoň jejím výsekem. Tím se rikša stává vhodným adeptem pro vytvoření postavy zdánlivě podřízené, nesoucí však skryté atributy moci. Cestující si běžně rozložení sil není vědom, avšak tím spíš je převaha na straně sluhy.

V této souvislosti lze zmínit některé literární obdoby „mocného sluhy“, s nimiž se můžeme setkat ve světové literatuře. Pro udržení souvislosti s tématem rikši zůstaneme u osob, jejichž oborem je přeprava. Zda je vozidlo poháněno silou rikšových svalů nebo jiným způsobem je podružné, důležité je, zda má služebník neomezenou možnost rozhodovat o tom, komu slouží. Pak lze služebníka chápat jako boha, popřípadě služebník přímo bohem je a pouze skrývá svoji pravou povahu. Tak je tomu například v indickém hinduistickém eposu *Zpěv Vznešeného* neboli *Bhagavadgítě*,²⁶⁹ kde setkáváme s Kršnou, který plní funkci vozataje, tedy spadá do kategorie sluhů. Navenek je sluhou a jeho podstata je povětšinou skryta, ve skutečnosti je však postavou božskou, inkarnací boha Višnu.

V české literatuře nacházíme model „vozky jako boha“ v Čapkově románu *Krakatit*.²⁷⁰ Vševědoucí kočí v *Krakatitu* má na voze „svět“, podobně i pro rikšu je jeho rikša celým světem, skrz rikšu je svět vnímán. Vozka cestujícího Prokopa nabádá, že ambice intelektu z dobrých důvodů naráží na realitu. Nechut' ke každodenním malým úkolům,²⁷¹ jakou vyjadřuje například Ling Shuhua v povídce „Jaký to má smysl?“, není na místě. Ambiciózní chemik Prokop vytvořil výbušninu, která se ale vymkla kontrole a způsobila katastrofu. Neskromné intelektuální cíle ducha mohou zapříčinit rozsáhlé problémy. Přebujelý intelektualismus je v *Krakatitu* kritizován přímo:

Chtěl jsi dělat příliš veliké věci, a budeš dělat věci malé. Tak je to dobře. ... Kdo myslí na nejvyšší, odvrátil oči od lidí. Za to jim budeš sloužit. (Čapek 1968: 242)

269 *Bhagavadgíta: Zpěv Vznešeného*. Přebásnili Svámí Prabhavananda, Christopher Isherwood a Jana Žlábková. Praha: Pragma, 1999.

270 Čapek, Karel (1968). *Krakatit*. Praha: Československý spisovatel.

Pro podporu konceptu „vozka jako bůh“ se lze obrátit také k antické mytologii. Syn boha Héfaista Erichthonios má jako první z lidí zapřahat koně za vůz. Podle Erichthonia, který měl být dle mýtu přemístěn na oblohu, je pojmenováno Souhvězdí Vozky. Opět jde tedy o spojení vozky a božského elementu. (Murray 80; Smith 48)

271 Jako jsou například nákupy do domácnosti, obstarávání dárku či návštěvy.

Rikša kritiku planého intelektualismu - popřípadě jiné sdělení - vlastně ani vyslovit nemusí, oproti vozkovi do své činnosti vkládá vlastní fyzickou sílu, je pro něj přirozenější vyjadřovat se neverbálně. Stačí táhnout rikšu. Právě takto lze vyložit závěrečnou scénu z povídky „Jaký to má smysl“. V průběhu povídky žena vícekrát pohrdá prostými každodenními aktivitami a zřejmě hledá nějaký vyšší smysl vlastní existence, rikšovo pracovní úsilí ji však k její nelibosti upozorní, že „věci malé“ mívají největší váhu.

Také v Lu Xunově „Nepatrné události“ bychom mohli hledat podobné sdělení jako je to ze závěru románu *Krakatit*. Rikša se opět nevyjadřuje verbálně, nýbrž činy. Cestující zprvu vnímá dopravní nehodu jako nevýznamnou událost, jelikož dle jeho názoru nebyla žena zraněna. Nezávisle na tom rikšovi hrozí vážné důsledky, z jeho pohledu tedy zřejmě nešlo o událost „nepatrnou“. Později se tento incident stane pro cestujícího zásadním životním zážitkem a název povídky „Nepatrná událost“ dostane ironický význam i pro něj samotného.²⁷² Rikšu lze tedy za určitých okolností chápat jako vševědoucího suveréna, který se snaží ukázat na relativnost dělení lidských úkolů a reality vůbec na „malé a velké“, a velmi častou nesmyslnost „velkých“ úkolů.

272 Obdobně též Feuerwerker 1998: 96.

Závěr

Jak je patrné z diskuze v předcházejících kapitolách, postavy rikšů z reprezentativního vzorku literárních děl jsou nejčastěji *osamělými* hrdiny. Jejich sociální vztahy jsou upozadřovány, popřípadě mají tragické vyústění. Poměrně vzácný je rikša vykazující znaky romantického hrdiny, ale i ten je hrdinou tragickým. Výsledkem je tedy opět samota. Postava rikši bývá postavou individualisty, což snad vyplývá i z povahy povolání, k jehož výkonu postačuje jeden pracovník. Rikša zobrazovaný v analyzovaných literárních dílech je nejčastěji jedincem, který je společností do značné míry odmítán.

Neodmyslitelnou součástí vnější charakteristiky postav rikšů je líčení jejich fyzické zdatnosti, popřípadě jejího nedostatku, jelikož právě tato kvalita je základním předpokladem výkonu povolání rikši. Rikšové bývají *charakterově nevyhranění*, což z nich vlastně činí relativně plastické postavy, jejichž základním rysem je *lidskost*. Z této neutrální pozice se vícero postav vychýlí ke kladnému literárnímu obrazu rikši, postavy často vykonají šlechetný čin, naopak výrazně záporného hrdinu lze mezi postavami rikšů najít jen stěží. Ani Xiangzi na konci románu *Rikša* není postavou jednoznačně zápornou, a to přesto, že jeho donašečství umožní popravu odborového vůdce. Řetězec katastrof, kterými je Xiangzi stíhán, je příčinou postupného morálního úpadku hrdiny. Tento úpadek se dá ale vyložit i jako snížení morálních nároků, původně hrdý a neústupný Xiangzi je svým způsobem polidštěn. Tím se vlastně přibližuje více méně ambivalentnímu obrazu rikšů a jejich morálky. S odvoláním na provedenou motivickou analýzu lze konstatovat, že zde existuje jistý rozpor mezi spíše záporným vnímáním rikšů dobovou společností²⁷³ a jejich spíše kladným literárním obrazem. K literárnímu obrazu rikšů jako postav nikoliv černobílých, ale lidských, přistupuje symbolika rikšů jako tažných zvířat. Člověk zapřažený do vozu, se podobá tažnému zvířeti, a je dehumanizován. Pokud je takovéto dehumanizaci vystavena postava „lidská“, jen to umocňuje tragiku a realističnost takové proměny.

Literární díla, v nichž se setkáváme s postavou rikši, často pracují s motivem smrti. Postav v okolí rikši, především pak ženy, nezdá se umírají. Postavu rikši je

²⁷³ Viz historický úvod v podkapitole 2.6 Cestující.

možné interpretovat jako posla smrti či čínskou variantu Charóna. Smrt však nezřídka hrozí také rikšovi. Jako pro postavu nacházející se často v bezvýchodné životní situaci však pro něj smrt může být také východiskem. Postava rikši bývá svorníkem, propojujícím motiv smrti s motivem práce. V postavě rikši se setkává motiv smrti s motivem práce, práce jako síla aktivní může být považována za protiváhu smrti. Práce není vnímána jen jako zdroj obživy, postavám rikšů nechybí profesní hrdost a pracují také pro práci samotnou či pro potěšení, které jim práce přináší. Finančním záležitostem rikšové příliš nerozumí a snad ani o takové porozumění neusilují. Nejen v ohledu ekonomickém jsou rikšové často postavami *pasivními*, někdy až fatalisticky smýšlejícími. V každém případě není mezi analyzovanými postavami rikša, který by dosáhl společenského vzestupu. Rikša zůstává navždy rikšou, tento motiv akcentuje bezvýchodnost a neměnnost životního údělu rikšů.

Pokud jde o pracovní satisfakci, rikša má paradoxně mnoho společného se vzdělanci. Oběma táborům je společné, že výsledek jejich práce není hmatatelný, což může vyvolávat pocity frustrace. Vztah vzdělance a rikši může nabývat vícero podob. Rikša může sloužit jako alter ego spisovatele, tímto alter egem je ale častěji postava vzdělance. Rikšové nebývají pro vzdělance morálním vzorem, ale spíše průvodcem, pomáhají nahlédnout identitu vzdělance. Místy je narušena předvídatelná mocenská hierarchie, kdy rikša je v podřízeném postavení k pasažérovi. Rikša je služebník, ale má během jízdy rozhodovací pravomoc, jakkoli si to cestující nemusí uvědomovat. To z rikši činí vhodného adepta pro vytvoření postavy služebníka se skrytými atributy moci. Na druhou stranu, v některých dílech je postava rikši ztvárněna jako jedinec extrémně submisivní, neschopný odporu. Pasivita souvisí s bezvýchodností situace, ve které se rikša často nachází. Konečně je nasnadě, že dvojice rikša-vzdělanec je spisovateli často používána k vyslovení určitého sociálního apelu. Jak to však vyplývá z předložené motivické analýzy, tato významová rovina není zdaleka jedinou a neměla by se tedy jednostranně akcentovat na úkor rovin dalších.

Chování vzdělců vůči rikšovi obvykle zahrnuje dobročinnost a soucit, spisovatelé nezřídka staví rikšu do role oběti. Jiná reakce, například vystoupení z rikši, zůstane obvykle ve fázi úmyslu. V obou případech bývají motivem

vzdělavcovy reakce jeho vnitřní pochody, rikša je často pouze iniciátorem či katalyzátorem. Jaká je reakce postavy rikšů na zájem ze strany vzdělavců? Rikšové se zpravidla litují v mnohem menší míře, než jsou litováni. Rikšové o sobě přemýšlí jako o lidech, nikoli jako o obětech,²⁷⁴ a současně chtějí být jako lidé vnímáni. Nejde jim jen o zisk, místy pouze k vzdělavcům cítí sympatie nebo vítají možnost přátelského rozhovoru. Na druhou stranu jsou některé postavy rikšů vůči zákazníkům poněkud lhostejné. Z obou přístupů se dá usuzovat, že necítí nenávist a zákazníci neberou jako vykořisťovatele. Překvapivě jsou to vzdělavci, kdo občas své špatné svědomí a pocit vlastní nedostatečnosti projektují do rikši, a pocítují závist nebo nenávist. V tomto ohledu bychom tedy rikšu za oběť označit mohli.

Hovoříme-li o rikšovi jako o postavě čínských literárních děl z období první poloviny dvacátého století, můžeme konstatovat, že neexistuje jediný, modelový rikša. Literární rikša není pouze předvídatelnou obětí či ztělesněním sociálního útlaku. Postava rikši má mnoho významových vrstev, které navíc mohou v jednotlivých dílech nabývat různých podob.

274 Přičemž tento závěr relativizuje postava Xiangziho.

Použitá literatura

- Andrš, Dušan (2007). "Individualized Narrator and Structural Unity in *Records from Orchard Town* by Shi Tuo." *Acta Universitatis Carolinae Philologica* 3. *Orientalia Pragensia XVI*. Praha: Karolinum, 31-46.
- Birch, Cyril (1961). "Lao She: The Humourist in His Humour." [online]. *The China Quarterly*, No. 8 (Oct.-Dec. 1961). Cambridge University Press, 45-62. [cit. 17.2.2013]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/651666>.
- Chan, Ching-Kiu Stephen (1986). "Split Consciousness: The Dialectic of Desire in Camel Xiangzi." [online]. *Modern Chinese Literature* Vol. 2, No. 2 (Fall 1986), 171-195. [cit. 14.7.2013]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/41490582>.
- Chow, Rey (2001). "Fateful Attachments: On Collecting, Fidelity and Lao She." [online]. *Critical Inquiry*, Vol. 28, No. 1, Things (Autumn, 2001). The University of Chicago Press, 286-304. [cit. 3.4.2013]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1344269>.
- Cybrivsky, Roman Adrian (2011). *Historical Dictionary of Tokyo*. [online]. Plymouth: Scarecrow Press. [cit. 6.11.2012]. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/alltitles/docDetail.action?docID=10447164&p00>.
- Doleželová-Velingerová, Milena, ed. (1988). *Selective Guide to Chinese Literature 1900-1949. Volume 1: The Novel*. Leiden [etc.]: Brill.
- Dong, Madeleine Yue (2003). *Republican Beijing: The City and Its Histories*. [online]. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press. [cit. 12.11.2012]. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/alltitles/docDetail.action?docID=10048749&p00>.
- Duke, Michael S. (1978). "Images of the Urban Poor in Lao She's Short Stories." *Journal of the Chinese Language Teachers Association* 13, 2 (1978), 137-149.
- Eder, Jens; Jannidis, Fotis; Schneider, Ralf (2010). *Revisionen: Characters in Fictional Worlds: Understanding Imaginary Beings in Literature, Film, and Other Media*. [online]. Berlin: Walter de Gruyter. [cit. 18.12.2013]. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/alltitles/docDetail.action?docID=10435683&p00>.

- Feuerwerker, Yi-tsi Mei (1977). "The Changing Relationship between Literature and Life." In Goldman, Merle. *Modern Chinese Literature in the May 4th Era*. Cambridge (Mass.); London: Harvard University Press, 281-308.
- Feuerwerker, Yi-tsi Mei (1998). *Ideology, Power, Text: Self-representation and the Peasant "Other" in Modern Chinese Literature*. Stanford: Stanford University Press.
- Fung Chi Ming (2005). *Reluctant Heroes: Rickshaw Pullers in Hong Kong And Canton, 1874 – 1954*. [online]. Hong Kong: Hong Kong University Press. [cit. 21.10.2012]. Dostupné z: <http://books.google.cz/books?id=ZTk5HbdCiQ8C&dq>.
- Goldman, Merle (1977). *Modern Chinese Literature in the May Fourth Era*. Cambridge (Mass.); London: Harvard University Press.
- Gunn, Edward M. (1980). *Unwelcome Muse: Chinese Literature in Shanghai and Peking, 1937-1945*. New York: Columbia University Press.
- Hanan, Patrick (1974). "The Technique o Lu Xun's Fiction." [online]. *Harvard Journal of Asiantic Studies* 1974/34, 53-96. [cit. 14.11.2013]. Dostupné z: <http://people.cohums.ohio-state.edu/denton2/courses/c763/readings/hanan-techniques.pdf>.
- Hershatter, Gail (1993). *The Workers of Tianjin, 1900 – 1949*. [online]. Stanford: Stanford University Press. [cit. 13.10.2012]. Dostupné z: http://books.google.com.hk/booksid=xU5UrgIfE_cC&hl=cs&source=gbs_navlinks_s.
- Hodrová, Daniela (2001). *Na okraji chaosu*. Praha: Torst.
- Hsia, C.T. (1999). *A History of Modern Chinese Fiction*. Bloomington; Indianapolis: Indiana University Press.
- Huters, Theodore (1990). "The Telling of Shi Tuo's The Kiss." In Hutters, Theodore, ed. *Reading the Modern Chinese Short Story*. Armonk: M.E. Sharpe, 74-91.
- Idema, Wilt; Haft, Lloyd (1997). *A Guide to Chinese Literature*. Ann Arbor: Center for Chinese Studies.
- Jameson, Fredric (1984). "Literary Innovation and Modes of Production: A Commentary." [online]. *Modern Chinese Literature*. Vol. 1, No. 1 (September 1984). Foreign Language Publications, 67-77. [cit. 9.6.2012]. Dostupné z:

- <http://www.jstor.org/stable/41490568>.
- Jian Xu (2004). "Retrieving the Working Body in Modern Chinese Fiction: The Question of the Ethical in Representation." In *Modern Chinese Literature and Culture* 16, 1 (Spring 2004), 115-152.
- Kao, George (1980). *Two Writers and the Cultural Revolution: Lao She and Chen Jo-hsi*. Hong Kong: Chinese University Press.
- Kenley, David (2009). "The Not So Black and White World of Brothers: Morality and Filial Piety in the Works of Lu Xun and Lao She." [online]. In Ricci, Gabriel R. *Morality and the Literary Imagination*. New Brunswick: Transaction Publishers. [cit. 12.6. 2013]. Dostupné z: http://books.google.com.hk/books?id=COWpq79R5bsC&hl=zh-CN&source=gbs_navlinks_s.
- Laughlin, Charles A. (2008). *The Literature of Leisure and Chinese Modernity*. Honolulu: University of Hawai'i Press. Dostupné z: <http://lib.freescienceengineering.org/view.php?id=532053>.
- Laurence, Patricia (2003). *Lily Briscoe's Chinese Eyes: Bloomsbury, Modernism, and China*. [online]. Columbia: University of South Carolina Press. [cit. 14.11.2013] Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=002472408&local_base=NKC.
- Lee, Leo Ou-fan (1973). *The Romantic Generation of Modern Chinese Writers*. [online]. Cambridge: Harvard University Press. [cit. 10.6. 2013]. Dostupné z: <http://kb.osu.edu/dspace/handle/1811/32537>.
- Lee, Leo Ou-fan (1990). "Lao She's Black Li and White Li: A Reading in Psychological Structure." In Hutters, Theodore, ed. *Reading the Modern Chinese Short Story*. Armonk: M.E. Sharpe, 22-36.
- Liu, Lydia He (1995). *Translingual Practice: Literature, National Culture and Translated Modernity – China 1900-1937*. [online]. Stanford: Stanford University Press. [cit. 13.7.2013]. Dostupné z: http://books.google.com.hk/books?id=h5e8Za8sEJAC&hl=zh-CN&source=gbs_navlinks_s.
- Lo, Irving Yucheng (1981). "In Quest: Poems of Chou En-lai by Nancy T. Lin; Chou En-lai." [online]. *Chinese Literature: Essays, Articles, Reviews (CLEAR)* Vol.

- 3, No. 2 (Jul., 1981), 295-297. [cit. 19.11.2013] Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/495441>.
- Louie, Kam (2000). "Constructing Chinese Masculinity for the Modern World: With Particular Reference to Lao She's *The Two Mas*." [online]. *The China Quarterly*, No. 164 (Dec., 2000). Cambridge University Press, 1062-1078. [cit. 13.12.2012]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/655927>.
- Lu, Hanchao (2004). *Beyond the Neon Lights: Everyday Shanghai in the Early Twentieth Century*. [online]. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press. [cit. 19.10.2012]. Dostupné z: <http://books.google.cz/books?id=p9OUk0BU9ToC&dq>.
- McDougall, Bonnie S; Louie, Kam (1997). *The Literature of China in the Twentieth Century*. London: Hurst.
- Moran, Thomas (2003). "The Reluctant Nihilism of Lao She's *Camel Xiangzi*." [online]. In Mostow, Joshua; Denton, Kirk A.; Fulton, Bruce. *The Columbia Companion to Modern East Asian Literature*. New York: Columbia University Press, 452-457. [cit. 19.2.2013]. Dostupné z: http://site.ebrary.com/lib/alltitles/docDetail_action?docID=10183464&p00.
- Morris-Suzuki, Tessa (1994). *Technological Transformation of Japan*. [online] Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press. [cit. 29.9.2012]. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=XaK_xAYmbfsC&dq.
- Murray, Alexander S. (1997). *Kdo je kdo v mytologii*. Brno: Jota.
- Průšek, Jaroslav (1980). *The Lyrical and the Epic: Studies of Modern Chinese Literature*. Bloomington: Indiana University Press.
- Rimmon-Kenanová, Shlomith (2001). *Poetika vyprávění*. Brno: Host.
- Shi, Shumei (2001): *The Lure of the Modern: Writing Modernism in Semicolonial China, 1917-1937*. Berkeley: University of California Press.
- Slupski, Zbigniew (1966). *The Evolution of a Modern Chinese Writer: An Analysis of Lao She's Fiction with Biographical and Bibliographical Appendices*. Prague: Czechoslovak Academy of Sciences.
- Slupski Zbigniew (1973). "The World of Shih T'o." *Asian and African Studies*, 9/1973. Bratislava: Veda, Publishing House of the Slovak Academy of

- Sciences; London: Curzon Press, 11-28.
- Slupski, Zbigniew, ed. (1988). *Selective Guide to Chinese Literature 1900-1949. Volume 2: The Short Story*. Leiden [etc.]: Brill.
- Smith, William, Sir, ed. (1867). *A Dictionary of Greek and Roman biography and mythology*, Vol. II. [online]. Boston: Little, Brown and Company. [cit. 14.12.2013]. Dostupné z: <http://quod.lib.umich.edu/m/moa/ACL3129.0002.001/58?rgn>.
- Speed Williams, Charles Alfred (1941). *Chinese Symbolism and Art Motifs: An Alphabetical Compendium of Antique Legends and Beliefs, as Reflected in the Manners and Customs of the Chinese*. [online]. Boston: Tuttle Publishing. [cit. 28.12.2013]. Dostupné z: http://books.google.cz/booksid=rpisohETGSMC&hl=cs&source=gbs_navlinks_s.
- Spence, Jonathan D. (1981). *The Gate of Heavenly Peace: the Chinese and their Revolution, 1895-1980*. New York: Viking Pr.
- Strand, David (1993). *Rickshaw Beijing: City People and Politics in the 1920s*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Sun, Yifeng (2002). *Fragmentation and Dramatic Moments: Zhang Tianyi and the Narrative Discourse of Upheaval in Modern China*. New York: Peter Lang.
- Vohra, Ranbir (1974). *Lao She and the Chinese revolution*. [online]. Harvard University Asia Centre. [cit 10.7. 2013]. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=6Le9tyPGRQC&hl=cs&source=gbs_navlinks_s.
- Wang, David D.W. (1990). "Radical Laughter in Lao She and his Tawan Successors." [online]. In Goldblatt, Howard. *Worlds Apart: Recent Chinese Writing and its Audiences*. New York: M.E.Sharpe, 44-63. [cit. 14.7.2013]. Dostupné z: <http://books.google.cz/books?id=MQZticsDmo4C&pg>.
- Wang, David D.W. (1992). *Fictional Realism in Twentieth-Century China: Mao Dun, Lao She, Shen Congwen*. New York: Columbia University Press.
- Warren, James Francis (2003). *Rickshaw Coolie: A People's History of Singapore 1880 - 1940*. [online]. Singapore: Singapore University Press. [cit. 3.11.2012]. Dostupné: <http://books.google.cz/books?id=wVyqbmHS2zQC&dq>.

Zhang Yingjin (1996). *The City in Modern Chinese Literature and Film: Configurations of Space, Time and Gender*. [online]. Stanford: Stanford University Press. [cit. 12.12.2013]. Dostupné z: http://books.google.com.hk/books/about/The_City_in_Modern_Chinese_Literature_Fi.html?id=jnGmAAAAIAAJ.

Zimmer, Thomas (2002). *Der chinesische Roman der ausgehenden Kaiserzeit*. Hrsg. Wolfgang Kubin. *Geschichte der chinesischen Literatur*. Band 2/2. München: K.G. Saur, 705-708.

Encyclopedia of Marxism: Glossary of Terms [online]. [cit. 6.12.2013]. Dostupné z: <http://www.marxists.org/glossary/terms/m/e.htm>.

Entwicklungsroman. Wikipedia [online]. [cit. 3.12.2013]. Dostupné z: <http://de.wikipedia.org/wiki/Entwicklungsroman>; Bildungsroman. Wikipedia. [online]. [cit. 3.12.2013]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Bildungsroman>.

Seznam primárních pramenů

- Bhagavadgíta: Zpěv Vznešeného*. Přebásnili Svámí Prabhavananda, Christopher Isherwood a Jana Žlábková. Praha: Pragma, 1999.
- Čapek, Karel (1968). *Krakatit*. Praha: Československý spisovatel.
- Lao She 老舍 (1934). *Lao Zhang de Zhexue* 老张的哲学. Dalian: Dalian shudian.
- Lao She 老舍 (1952). Heibai Li 黑白李. In *Lao She xuan ji* 老舍选集. Beijing: Kaiming Shudian, 1-21.
- Lao She 老舍 (1953). Yanjing 眼镜. In *Wei shen ji* 微神集. Shanghai: Chenguang chuban gongsi, 262-273.
- Lao She 老舍 (1953). Ye shi san jiao 也是三角. In *Wei shen ji* 微神集. Shanghai: Chenguang chuban gongsi, 290 a násl.
- Lao She 老舍 (1956). Liu jia dayuan 柳家大院. In *Lao She duanpian xiaoshuo xuan* 老舍短篇小说选. Beijing: Renmin wenxue chubanshe, 110-120.
- Lao She (1956). Shang ren 上任. In *Lao She duanpian xiaoshuo xuan* 老舍短篇小说选. Beijing: Renmin wenxue chubanshe, 48-64.
- Lao She (1962). „Bratři“. In *Konec slavného kopiníka*. Překl. Jarmila Häringová a Zbigniew Slupski. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 113-133.
- Lao She (1962). „Brýle“. In *Konec slavného kopiníka*. Překl. Jarmila Häringová a Zbigniew Slupski. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 57-66.
- Lao She (1962). „Liuovic činžovní dvůr“. In *Konec slavného kopiníka*. Překl. Jarmila Häringová a Zbigniew Slupski. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 134-148.
- Lao She (1962). „Služba“. In *Konec slavného kopiníka*. Přeložili Jarmila Häringová a Zbigniew Slupski. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění. s. 73-94.
- Lao She (1962). „Také trojúhelník“. In *Konec slavného kopiníka*. Překl. Jarmila Häringová a Zbigniew Slupski. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 95-112.
- Lao She (1981). „How I came to write the novel Camel Xiangzi“ In *Camel Xiangzi*.

- Trans. Shi Xiaoqing. Bloomington: Indiana University Press, 231-236.
- Lao She 老舍 (1985). *Luotuo Xiangzi* 骆驼祥子. Beijing: Renmin Wenxue Chubanshe.
- Lao She (2009). Rikšiar. Překl. Marián Gálik. 3. vyd. Bratislava: Albert Marenčin Vydavateľstvo PT.
- Lao She 老舍. Lian 恋 [online]. [cit. 5.3.2014]. Dostupné z: <http://www.millionbook.net/mj/l/laoshe/pxj/001.htm>.
- Ling Shuhua (1937). "What's the point of it?". In *T'ien Hsia Monthly*, 5.5 Dec. 1937; 53-62.
- Ling Shuhua 凌叔华 (2013). Wuliao 无聊. In *Xiao ger lia* 小哥儿俩. Beijing: Zhongguo guoji guangbo chubanshe, 129-140.
- Lu Xun (1951). „Nepatrná událost“. In *Vřava, Polní tráva*. Překl. Berta Krebsová. Praha: Nakladatelství Svoboda, 78-80.
- Lu Xun 鲁迅 (1953). Yijian xiao shi 一件小事. In *Nahan* 呐喊. Beijing: Renmin wenxue chubanshe, 53-56.
- Mao Dun (1996). "Literature and Life". In Denton, Kirk A., ed.. *Modern Chinese Literary Thought: Writings on Literature, 1893-1945*. Trans. John Berninghausen. [online]. Stanford: Stanford University Press, 190-195. [cit. 25.7. 2013]. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=19ZCZhSav94C&hl=cs&source=gbs_navlinks_s.
- Shi Tuo (1990). „The Kiss“. In Theodore Hutters, ed. *Reading the modern Chinese short story*. Trans. Theodore Hutters. Armonk (N. Y.); London: Sharpe, 153-161.
- Shi Tuo 师陀 (2000). Yi Wen 一吻. In *Guoyuan cheng ji* 果园城记. Beijing: Jiefangjun wenyi chubanshe, 91-99.
- Wen Yiduo 闻一多 (1951). Fei maotui 飞毛腿. In *Wen Yiduo xuanji* 闻一多选集. Beijing: Kaiming shudian, 83-84.
- Wen Yiduo 闻一多 (1951). Tiananmen 天安门. In *Wen Yiduo xuanji* 闻一多选集. Beijing: Kaiming shudian, 80-82.
- Wen Yiduo (1990). „Brána Nebeského klidu“. In *Mrtvá voda*. Překl. Jarmila Häringová. Praha: Mladá fronta, 36.
- Wen Yiduo (1990). „Rikša Fej“. In *Mrtvá voda*. Překl. Jarmila Häringová. Praha:

Mladá fronta, 37.

- Xu Zhimo 徐志摩 (1941). *Shei zhidao 谁知道*. In Zhao Jiabi, Zhu Ziqing. *Zhongguo xin wenxue daxi 中国新文学大系*, dí 8. Shanghai: Shanghai liang you tushu, 316-318.
- Xu Zhimo (1994). „A kdopak ví?“. In *Opadalé květy*. Překl. Jarmila Häringová. Praha: DharmaGaia, 40-41.
- Xu Zhimo 徐志摩. *Si cheng (Beijing de yi wan) 死城 (北京的一晚)*. [online]. [cit. 20.2.2014]. Dostupné z: <http://www.365essay.com/xuzhimo/014.htm>.
- Yu Dafu (1960). „Slabý dar“. In *Večer opitý jarným větrom*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásne literatúry, 96-105.
- Yu Dafu 郁达夫 (1989). *Bodian 薄奠*. In *Yu Dafu xiaoshuo quan bian 郁达夫小说全编*, dí 1. Hangzhou: Zhejiang wen yi chubanshe, 343-355.
- Zhang Tianyi 张天翼 (1952). *Huawei xiansheng 华威先生*. In *Zhang Tianyi Xuanji 张天翼选集*. Beijing: Kaiming Shudian, 256-266.
- Zhang Tianyi (1966). „Mr. Huawei“. In *New Orient Bimonthly* 1966/5,4. Trans. J. Vochala a I. Lervitová, 123-126.
- Zhou Enlai 周恩来. *Siren de xiangfu 死人的享福*. Guoji Zhou Enlai Yanjiuhui 国际周恩来研究会 [online]. [cit 20.2.2014]. Dostupné z: <http://www.zelyj.com/zzxd/html/?251.html>.
- Zhou Zuoren (2006). In Pollard, David, ed. *Zhou Zuoren. Selected Essays*. Hong Kong: The Chinese University Press, 88-93.